
Yogagita from MudgalapurAna Khanda 9 Yogacharitam

योगगीता मुद्गलपुराणे भाऽऽ: ९ योगचरितम्

Document Information

Text title : Yogagita from Mudgala Purana 9.5-9.16

File name : yogagItAmudgala.itx

Category : giitaa, gItA, ganasha, mudgalapurANA, yoga

Location : doc_giitaa

Proofread by : Yash Khasbage

Description/comments : Mudgalapurana 9.5-16

Latest update : September 18-19, 2023 Ganeshachaturthi

Send corrections to : sanskrit at cheerful dot c om

This text is prepared by volunteers and is to be used for personal study and research. The file is not to be copied or reposted without permission, for promotion of any website or individuals or for commercial purpose.

Please help to maintain respect for volunteer spirit.

Please note that proofreading is done using Devanagari version and other language/scripts are generated using **sanscript**.

July 27, 2026

sanskritdocuments.org

યોગગીતા મુદ્ગલપુરાણે ખાણ્ડ: ૯ યોગચરિતમ્

(અથ યોગગીતા પ્રારમ્ભ: ।)

૧. સાર્વભૌમયોગો નામ પ્રથમોઽધ્યાયઃ

(મુદ્ગલપુરાણે નવમખણ્ડે ૯.૫ સાર્વભૌમયોગો નામ પચ્ચમોઽધ્યાયઃ)

॥ શ્રીગણેશાય નમઃ ॥

દક્ષ ઉવાચ ।

ધન્યોઽહં કૃતકૃત્યોઽહં કૃતસ્ત્વયા મહામુને ।

યેન ગણેશમાહાત્મ્યં શ્રાવિતં યોગદાયકમ્ ॥ ૧ ॥

ગણેશગીતાસારાદિ કથિતં તુ વિશેષતઃ ।

જ્ઞાનં યોગપ્રદં પૂર્ણં સંક્ષેપેણ ત્વયા પરમ્ ॥ ૨ ॥

તન્ન બુદ્ધં મયા સર્વમતઃ સૌલભ્યતો વદ ।

યોગં કમયુતં પૂર્ણં યેન યોગી નરો ભવેત્ ॥ ૩ ॥

સૂત ઉવાચ ।

એવં પૃષ્ઠો મહાયોગી મુદ્ગલસ્તમુવાચ યત્ ।

હર્ષેણ મહતા યુક્તસ્તત્તેઽહં કથયામિ તુ ॥ ૪ ॥

મુદ્ગલ ઉવાચ ।

ધન્યોઽસિ કૃતકૃત્યોઽસિ સાક્ષાદ્રણપતેઃ કિલ ।

વિભૂતિવાચકસ્તન્ન ન ચિત્રમિદમુત્તમમ્ ॥ ૫ ॥

ત્વયા પૃષ્ઠં મહાભાગ લોકોપકારકારકમ્ ।

સર્વેષાં સુલભત્વેન યોગશાન્તિપદપ્રદમ્ ॥ ૬ ॥

કથયામિ ચ તે પ્રીત્યા ગુહ્યં વેદરહસ્યકમ્ ।

શૃણુષ્વૈકમના દક્ષ યોગ શાન્તિપ્રદાયકમ્ ॥ ૭ ॥

ચિત્તં પચ્ચવિધં પ્રોક્તં તેષુ પચ્ચવિધો રસઃ ।
 સરસં ચિત્તમુત્સૃજ્ય યોગી ભવતિ માનવઃ ॥ ૮ ॥
 ક્ષિપ્તં મૂઢં ચ વિક્ષિપ્તમેકાગ્રં ચ નિરોધકમ્ ।
 ચિત્તં પચ્ચવિધં વિદ્ધિ જગત્સુ બ્રહ્મસુ સ્થિતમ્ ॥ ૯ ॥
 વ્યષ્ટિભાવે સ્થિતા યે તુ જન્તવો વિવિધાત્મકાઃ ।
 લક્ષ્યતુરશીતિષુ યોનિષુ સમ્ભવાઃ કિલ ॥ ૧૦ ॥
 દેહભોગાદિમાર્ગેષુ કુશલાઃ સમ્ભવન્તિ યે ।
 તેષુ સ્વસ્વપ્રપચ્ચેષુ નાનાકાર્યપરાયણાઃ ॥ ૧૧ ॥
 તૈઃ ક્ષિપ્તં કાર્યસિદ્ધ્યર્થં ચિત્તં કાર્યેષુ નિત્યદા ।
 તત્તત્કાર્યપ્રકાશેન પ્રકાશયતિ તાન્ હૃદિ ॥ ૧૨ ॥
 તેન કાર્યેષુ દક્ષાસ્તે ભવન્ત્યત્ર ન સંશયઃ ।
 તદેવ ક્ષિપ્તસંજ્ઞં ત્વં ચિત્તં જાનીહિ માનદ ॥ ૧૩ ॥
 કેચિત્ સ્વલ્પજ્ઞાકાસ્તેષુ કેચિજ્ઞાનાધિકા મતાઃ ।
 મધ્યમાઃ કેચિદેવં તુ નાનાભેદાશ્રિતા નરાઃ ॥ ૧૪ ॥
 ત્રિવિધેષુ વિભાગેષુ સ્થિતા નાનાવિભેદતાઃ ।
 નાનાજ્ઞાનયુતાસ્તેષાં રૂપં ન કથિતું ક્ષમમ્ ॥ ૧૫ ॥
 લક્ષ્યતુરશીતિષુ જન્તવો વિવિધાત્મકાઃ ।
 વ્યષ્ટિસ્થાઃ સર્વકાર્યેષુ જ્ઞાનહીના ભવન્તિ યે ॥ ૧૬ ॥
 તે મૂઢાઃ કથ્યતે લોકૈર્વિષયે ચતુરૈઃ સદા ।
 તેષુ નાનાવિધા ભેદા અલ્પાધિકસુમધ્યમાઃ ॥ ૧૭ ॥
 તેષાં પ્રકાશકં ચિત્તં નાનામૂઢસ્વભાવગમ્ ।
 તદેવ મૂઢસંજ્ઞાપ્યં ચિત્તં જ્ઞાતવ્યમઞ્જસા ॥ ૧૮ ॥
 પરૈઃ સમ્બોધિતો જન્તુર્ન બુબોધ વિચારતઃ ।
 કાર્યં નાનાવિધં તસ્ય ચિત્તં મૂઢં પ્રકીર્તિતમ્ ॥ ૧૯ ॥
 વ્યષ્ટિસ્થા યે નરા દક્ષ સ્વધર્મનિરતાઃ સદા ।
 નાનાતપઃપરા ભૂત્વા મુક્તિમિચ્છન્તિ શાશ્વતીમ્ ॥ ૨૦ ॥
 વિષયેષુ વિરજ્યૈવ સદા બ્રહ્મપરાયણાઃ ।
 કુર્વન્તિ વિવિધં કર્માઽહર્નિશં મુક્તિકારણાત્ ॥ ૨૧ ॥

તદપિ બ્રહ્મ હૃદયે ન દૃષ્ટં તૈર્મહાત્મભિઃ ।
 ન સંસારસુખે ચિત્તં તેષાં રમતિ કર્હિચિત્ ॥ ૨૨ ॥
 અતો વિક્ષિપચિત્તાસ્તે મતા યોગિજનૈઃ પુરા ।
 બ્રહ્માર્પણક્રિયાઃ સર્વાઃ કુર્વન્ત્યન્તરબાહ્યજાઃ ॥ ૨૩ ॥
 વિશેષેણૈવ ક્ષિપ્તોઽહં સંસારે માયયા સદા ।
 વિગતક્ષેપણં સર્વે નાનાસાધનભાવતઃ ॥ ૨૪ ॥
 તેષાં મુક્ત્યર્થમત્યન્તં પ્રકાશયતિ ભાવનામ્ ।
 ચિત્તં ક્રિયાત્મિકાં તેન વિક્ષિપં તત્પ્રકીર્તિતમ્ ॥ ૨૫ ॥
 તત્ર નાનાક્રિયાયાશ્ચ સામર્થ્યેન વિમોહિતઃ ।
 જાનાતિ દેવતાં તુષ્ટાં મમોપરિ ન સંશયઃ ॥ ૨૬ ॥
 કદા દેવપ્રસાદાદિ ગૃહ્ય વિક્ષેપસંયુતઃ ।
 અનાધારાં ક્રિયાં કુર્યદ્દિવાજ્ઞાવશગો મુધા ॥ ૨૭ ॥
 સ્વપ્નેષુ વિવિધાન્ ભાવાન્ પશ્યતિ તદ્ગતચેતસા ।
 સત્યં સ્વપ્નં મદીયં તુ માન્યં તાદૃશજં ચરેત્ ॥ ૨૮ ॥
 એવં વિક્ષિપભાવેન મોહિતઃ સ કદાચન ।
 અનાધારં કરોત્યેવ નાનાતપઃપ્રભાવતઃ ॥ ૨૯ ॥
 સમષ્ટિવ્યષ્ટિસંસ્થં યચ્ચિત્તં વૈરાટગં પરમ્ ।
 તેન વ્યષ્ટિં સમાવ્યાપ્ય ભુક્તે સ વિવિધં સુખમ્ ॥ ૩૦ ॥
 વૈરાટસ્ય ક્રિયા પ્રોક્તા વ્યાપિકા શાસ્ત્રસમ્મતે ।
 તત્ર વ્યાપકભાવસ્ય ચિત્તં પ્રકાશદં મતમ્ ॥ ૩૧ ॥
 તત્ત્વેષુ વિવિધેષ્વેવ સ્થૂલસૂક્ષ્માદિગેષુ ચ ।
 વ્યાપકભાવકાશત્વાચ્ચિત્તં તેષુ સ્થિતં મતમ્ ॥ ૩૨ ॥
 સમષ્ટિવ્યષ્ટિસંયોગેઽન્નં બ્રહ્મ સ્થૂલગં પરમ્ ।
 તથા સ્વપ્રગતં સૂક્ષ્મં સૌષુમ્નં સમસંસ્થિતમ્ ॥ ૩૩ ॥
 ચેતનાભાવગં પૂર્ણં તદ્વન્નાદાત્મકં મતમ્ ।
 અસ્મિતાખ્યં પરં બ્રહ્મ તેષુ ચિત્તં પ્રકીર્તિતમ્ ॥ ૩૪ ॥
 સમષ્ટિવ્યષ્ટિભાગસ્ય તયોરૈક્યસ્ય ચ પ્રભો ।

પ્રકાશકારકં વિદ્ધિ ચિત્તમેકાગ્રસંજ્ઞિતમ્ ॥ ૩૫ ॥
 સમષ્ટિવ્યષ્ટિભાવેષુ ન ભિન્નં ભવતીત્યહો ।
 તેનૈકાગ્રં સમાખ્યાતં ચિત્તં તજ્જ્ઞાનકારકમ્ ॥ ૩૬ ॥
 દેહશ્ચતુર્વિધઃ પ્રોક્તઃ સ્થૂલઃ સૂક્ષ્મઃ સમાત્મકઃ ।
 અસ્મિતાખ્યશ્ચતુર્થશ્ચ તેષુ દેહી સ્થિતો મતઃ ॥ ૩૭ ॥
 દેહેષુ મોહિતો દેહી જીવ ઇત્યભિધીયતે ।
 મોહહીનઃ સ એવાઽપિ શિવઃ પ્રોક્તો મનીષિભિઃ ॥ ૩૮ ॥
 જીવશિવાત્મિકા સંજ્ઞા દેહિનો ભ્રમમાત્રતઃ ।
 સદૈકાત્મસ્વભાવત્વાત્તત્ર ભેદો ન વિદ્યતે ॥ ૩૯ ॥
 તત્ર જીવશિવાકારભાવપ્રકાશકારકમ્ ।
 ચિત્તમેકાગ્રસંજ્ઞાખ્યં તિષ્ઠતિ દેહિસંશ્રિતમ્ ॥ ૪૦ ॥
 સાસ્મિતાચ્ચ પરં ચિત્તમેકાગ્રં વિદ્યતે ન વૈ ।
 દેહદેહિમયં ચિત્તમેકાગ્રં યોગિનાં મતે ॥ ૪૧ ॥
 ચતુર્ણાં વપુષાં ચત્ર બ્રહ્માકારેણ જાયતે ।
 સંયોગો બિન્દુરૂપં તજ્જ્ઞાતવ્યં બ્રહ્મ સર્વગમ્ ॥ ૪૨ ॥
 ચતુષ્પદં બુધૈઃ પ્રોક્તં ચતુર્ભિર્વર્જિતં સદા ।
 દેહાનાં બ્રહ્મ વિખ્યાતં નાનાદેહસ્વભાવગમ્ ॥ ૪૩ ॥
 તત્ર ચતુષ્પદાકારભાવપ્રકાશકારકમ્ ।
 ચતુર્ભિર્વર્જિતસ્યૈવ ચિત્તં તિષ્ઠતિ તદ્ગતમ્ ॥ ૪૪ ॥
 દેહેષુ ન ભવેદ્ભિન્નં સર્વગમાત્મભાવતઃ ।
 નિરોધં કથ્યતે ચિત્તં બિન્દુધર્મપ્રકાશકમ્ ॥ ૪૫ ॥
 જીવશિવાત્મભાવસ્થં મોહહીનં સદાત્મગમ્ ।
 બ્રહ્મ સોઽહં સમાખ્યાતં સદા ભ્રાન્તિવિવર્જિતમ્ ॥ ૪૬ ॥
 તત્ર જીવશિવાકારમોહહીનપ્રકાશકમ્ ।
 ચિત્તમાત્મસ્વરૂપસ્થં નિરોધં કથ્યતે બુધૈઃ ॥ ૪૭ ॥
 દેહદેહિસમાયોગે સ્વત ઉત્થાનમુચ્યતે ।
 બોધાખ્યં દ્વન્દ્વભાવેન બ્રહ્મ ખેલકરં સદા ॥ ૪૮ ॥

તત્ર નિરોધકં ચિત્તં તસ્ય રૂપં વદામ્યહમ્ ।
 સંક્લેપેણ પ્રજાનાથ શૃણુ ભાવસમન્વિતઃ ॥ ૪૯ ॥
 બાહ્યં સ્થૂલં સમાખ્યાતમાન્તરં સૂક્ષ્મગં મતમ્ ।
 બાહ્યાન્તરૈકભાવસ્થમાનન્દદેહગં પરમ્ ॥ ૫૦ ॥
 ત્રિભિર્હીનં ત્રયાણાં ચ ચાલકં હ્યસ્મિતાત્મકમ્ ।
 અહમાનુભવેનૈતજ્ઞાતવ્યં યોગિનાં હૃદિ ॥ ૫૧ ॥
 તેષાં સંયોગભાવે ચચ્ચતુર્ણાં વપુષાં પરમ્ ।
 સર્વાત્મકં ભવેદ્બ્રહ્મ પચ્ચમં બિન્દુસંજિતમ્ ॥ ૫૨ ॥
 ચતુર્વિધા નરસ્યૈવ કલ્પના હૃદિ સંસ્થિતા ।
 અતઃ પરં ન ભેદોઽસ્તિ ભવેદૈનાસ્ય કલ્પના ॥ ૫૩ ॥
 બિન્દુત્યાગે નિરાલમ્બં ચિત્તં ભવતિ સર્વદા ।
 સતતં તત્ સમાખ્યાતં બ્રહ્મ ધ્યાતૃવિહીનતઃ ॥ ૫૪ ॥
 ન કિઞ્ચિજ્ઞાયતે યત્ર ભેદહીનપ્રભાવતઃ ।
 સોઽહં માત્રાત્મકં ચિત્તં નિરાલમ્બસમાધિદમ્ ॥ ૫૫ ॥
 અવલમ્બનગં ચિત્તં ચતુર્ધા દેહિસંશ્રિતમ્ ।
 અવલમ્બનહીનં તદ્દેહિગં ચિન્મયં ભવેત્ ॥ ૫૬ ॥
 નિરાલમ્બપરિત્યાગેઽધિકસંરોધનં ભવેત્ ।
 ચિત્તસ્ય દેહદેહિભ્યાં હીનત્વાત્રાત્ર સંશયઃ ॥ ૫૭ ॥
 મનોવાણીવિહીનં તચ્ચિત્તં જ્ઞાતવ્યમાદરાત્ ।
 અસ્તિનાસ્તિવિહીનત્વાદાધારાધેયયોગતઃ ॥ ૫૮ ॥
 અવલમ્બનયોગો ન પચ્ચધા યોગિનાં હૃદિ ।
 નિરાલમ્બનકં તસ્માન્ મનોવાણીવિવર્જિતમ્ ॥ ૫૯ ॥
 બોધેન બુદ્ધ્યતે સર્વં નિરાલમ્બં સમાધિના ।
 અવલમ્બનકં તદ્બ્રહ્મોધબોધો ન વિદ્યતે ॥ ૬૦ ॥
 એવં બોધાત્મકં બ્રહ્મ દેહદેહિસમાધિદમ્ ।
 દેહદેહિસમાયોગપ્રકાશં ચિત્તમુચ્યતે ॥ ૬૧ ॥
 દેહસૌખ્યં પ્રજાનાતિ દેહિસૌખ્યં નિરન્તરમ્ ।
 તથોર્યોગે ચ યત્ સૌખ્યં જાનાતિ બ્રહ્મ બોધગમ્ ॥ ૬૨ ॥

પદાનાં બોધભાવેન પદાર્થાનાં વિશેષતઃ ।
 ઉત્થાનં જાયતે તસ્માત્ સ્વત ઉત્થાનમુચ્યતે ॥ ૬૩ ॥
 સુખં જ્ઞાત્વા સમુત્થાનં સ્વયમેવ કરોતિ યઃ ।
 દેહદેહિ ચ સૃષ્ટ્વા સ ખેલતિ બ્રહ્મતત્પરઃ ॥ ૬૪ ॥
 તત્રોત્થાનપ્રકાશાખ્યં ચિત્તં નિરોધસંજ્ઞકમ્ ।
 તિષ્ઠત્યત્ર ન સન્દેહો જ્ઞાતવ્યં યોગિનાં હૃદિ ॥ ૬૫ ॥
 બોધત્યાગે સમાખ્યાતં બ્રહ્મ સાઙ્ખ્યં પ્રજાપતે ।
 કઃ સાઙ્ખ્યાં કુરુતે તસ્ય બોધનાશપ્રભાવતઃ ॥ ૬૬ ॥
 ઉત્થાનવર્જિતં બ્રહ્મ સાઙ્ખ્યં સાક્ષિસ્વભાવગમ્ ।
 બોધહીનાત્ કદા તત્રોત્થાનં નૈવ પ્રજાપતે ॥ ૬૭ ॥
 પ્રકૃતિસમ્ભવં બોધં તથોઃ પુરુષસમ્ભવમ્ ।
 યોગસૌખ્યં ન જાનાતિ સાઙ્ખ્યં બોધવિહીનતઃ ॥ ૬૮ ॥
 બુદ્ધ્વા સુખં નરસ્યૈવોત્થાનં યથા પ્રજાપતે ।
 તથા માયાસુખં જ્ઞાત્વા બ્રહ્મણોત્થાનકં ભવેત્ ॥ ૬૯ ॥
 તથા પરત ઉત્થાનં સાઙ્ખ્યે નિત્યં પ્રતિષ્ઠિતમ્ ।
 તત્ર યોગં પ્રવક્ષ્યામિ યેન યોગી નરો ભવેત્ ॥ ૭૦ ॥
 યદ્યુત્થાનસમાયુક્તં ભવતિ ચેત્તદા ભવેત્ ।
 ઉત્થાનવર્જિતં દક્ષ તદેવં બીજમાદ્યકમ્ ॥ ૭૧ ॥
 ઉત્થાનહીનભાવેન સદા સાઙ્ખ્યં વિરાજતિ ।
 સ્વયં ચ સ્વત ઉત્થાનં નિઃસૃતં તત્ પ્રભાવતઃ ॥ ૭૨ ॥
 સાઙ્ખ્યેન ન કૃતં ચૈતત્તથાપ્યુત્થાનહીનતઃ ।
 સ્વયં ચ સ્વત ઉત્થાનં જાયતે નાત્ર સંશયઃ ॥ ૭૩ ॥
 યદાઽનૃતં ભવેદ્દક્ષ તદા સત્યં પ્રકીર્ત્યતે ।
 એકં બ્રહ્મ યદા તિષ્ઠેત્ સત્યં તત્ કેન કથ્યતે ॥ ૭૪ ॥
 ન દૃષ્ટમનૃતં યેન ન જાનાતિ સ સત્યકમ્ ।
 સદા તાદૃશરૂપત્વાદેકભાવપ્રદર્શનાત્ ॥ ૭૫ ॥
 અત ઉત્થાનહીનત્વં ધૃતં તેન વિશેષતઃ ।

સ્વત ઉત્થાનભાવાખ્યં સ્વયમેવોપજાયતે ॥ ૭૬ ॥

ન કૃતં તેન સાઙ્ખ્યેન સ્વયમેવ વિનિઃસૃતમ્ ।

અતઃ પરત ઉત્થાનં પ્રાપ્તં તત્ર ન સંશયઃ ॥ ૭૭ ॥

સાઙ્ખ્યાહીનપ્રકાશાખ્યં ચિત્તં તત્ર પ્રવર્તતે ।

બોધહીનપ્રકાશેન જ્ઞાયતે તન્નિરોધકમ્ ॥ ૭૮ ॥

ઉત્થાનેન યુતં બ્રહ્મ બોધમયં પ્રકીર્તિતમ્ ।

સાઙ્ખ્યમુત્થાનહીનં ચ તયોર્યોગે નિજાત્મકમ્ ॥ ૭૯ ॥

સ્વતઃ પરત ઉત્થાનં તત્ર નૈવ પ્રજાપતે ।

જગતાં બ્રહ્મણાં યોગે ભવતિ સ્વસ્વરૂપકમ્ ॥ ૮૦ ॥

સ્વસ્વરૂપાત્ પરો નાસ્તિ સંયોગઃ તન્મયઃ કદા ।

સ સમાધિઃ સમાખ્યાતો બ્રહ્મણ્યસ્યાન્વયાત્મકઃ ॥ ૮૧ ॥

સ્વકીયાભેદભાવસ્ય તત્ર પ્રકાશકારકમ્ ।

ચિત્તં નિરોધસંજ્ઞં તુ તિષ્ઠત્યત્ર ન સંશયઃ ॥ ૮૨ ॥

સંયોગઃ પચ્ચધા દક્ષ ભવતિ શૃણુ રૂપકમ્ ।

તસ્ય ભિન્નં પ્રવક્ષ્યામિ લોકાનાં હિતકારણાત્ ॥ ૮૩ ॥

એતે ભેદાઃ સમાખ્યાતા યોગેન લયતાં યયુઃ ।

સ્વસંવેદ્યેન સન્દેહસ્તેન સૃષ્ટાશ્ચ પાલિતાઃ ॥ ૮૪ ॥

એતેષાં રૂપમાસ્થાય ખેલતિ સ્વસ્વરૂપકમ્ ।

નાનાલીલાકરં પ્રોક્તં તદેવં વેદવાદિભિઃ ॥ ૮૫ ॥

ઉત્પત્તિનાશસંયુક્તા ભેદા એતે મનીષિભિઃ ।

તેષાં નિજસ્વભાવત્વાદસત્સ્વાનન્દ ઉચ્યતે ॥ ૮૬ ॥

તદ્બ્રહ્મ શક્તિરૂપાખ્યં જ્ઞાતવ્યં ભેદધારણાત્ ।

તત્રાસત્કાશભાવેન ચિત્તં તિષ્ઠતિ નિશ્ચિતમ્ ॥ ૮૭ ॥

એતૈર્ભેદૈર્વિહીનં યદમૃતં બ્રહ્મ કથ્યતે ।

એતેષાં જીવનં નિત્યં તચ્ચ સત્સ્વસ્વરૂપકમ્ ॥ ૮૮ ॥

તદ્બ્રહ્મ સૌરમાખ્યાતં ભેદહીનપ્રભાવતઃ ।

તત્ર નિત્યસ્ય કાશાખ્યં ચિત્તં નિરોધકં મતમ્ ॥ ૮૯ ॥

અસત્ સત્ દ્વિવિધં પ્રોક્તં તથોર્થોગે સમાત્મકમ્ ।
 સ્વસંવેદ્યં પરં બ્રહ્મ વિષ્ણુર્દ્વપ્રવેશનાત્ ॥ ૯૦ ॥
 તત્રાનન્દપ્રકાશાખ્યં ચિત્તં નિરોધસંજ્ઞિતમ્ ।
 તિષ્ઠતે તેન યોગીન્દ્રાસ્તં ગચ્છન્તિ સમાધિના ॥ ૯૧ ॥
 ત્રિભિર્હીનં ત્રિભિર્યુક્તમવ્યક્તં નેતિ કારકમ્ ।
 મોહહીનપ્રભાવેણ તુરીયં બ્રહ્મ કથ્યતે ॥ ૯૨ ॥
 તદેવ શિવસંજ્ઞાખ્યં જ્ઞાતવ્યં યોગસેવયા ।
 તત્ર નેતિ પ્રકાશાખ્યં ચિત્તં તિષ્ઠતિ તદ્ભૂતમ્ ॥ ૯૩ ॥
 ત્રિવિધં મોહસંયુક્તં મોહહીનં ચતુર્થકમ્ ।
 તેષાં સંયોગભાવે વૈ સ્વસંવેદ્યં પ્રકીર્તિતમ્ ॥ ૯૪ ॥
 પૂર્ણસંયોગભાવાખ્યં પચ્ચમં બ્રહ્મ તત્ સ્મૃતમ્ ।
 તસ્માત્ પરો ન સંયોગઃ કથ્યતે યોગિભિઃ સદા ॥ ૯૫ ॥
 સ એવ ગણનાથસ્તુ સ્વાનન્દાખ્યઃ પ્રકીર્તિતઃ ।
 તત્ર નિજપ્રકાશાખ્યં ચિત્તં તિષ્ઠતિ સર્વગમ્ ॥ ૯૬ ॥
 અતઃ પરમયોગાખ્યં બ્રહ્મ માયાવિવર્જિતમ્ ।
 તદેવ યોગિભિઃ પ્રોક્તં નિવૃત્તિસુખદાયકમ્ ॥ ૯૭ ॥
 ન તત્ર જગતાં દક્ષ બ્રહ્મણાં યોગ ઉચ્યતે ।
 તસ્માદપિ તેષુ તદ્વચ્ય તેનાયોગ ઇતિ સ્મૃતઃ ॥ ૯૮ ॥
 બ્રહ્મણિ તન્મયત્વેન સ્વસ્થ સંયોગ ઉચ્યતે ।
 તસ્માન્નિવૃત્તિરાપન્ના તેન નિવૃત્તિસંજ્ઞકમ્ ॥ ૯૯ ॥
 સ્વસંવેદ્યસ્ય નાશેન લભ્યતે હ્યસમાધિના ।
 નાડગતં ન ગતં બ્રહ્મ સંયોગઃ કુત્ર જાયતે ॥ ૧૦૦ ॥
 તત્રાયોગપ્રકાશાખ્યં ચિત્તં નિરોધસંજ્ઞિતમ્ ।
 તિષ્ઠતિ ચાપવાદેષુ નિવૃત્તિસુખદાયકમ્ ॥ ૧૦૧ ॥
 ઇદં પચ્ચવિધં ચિત્તં કથિતં તે પ્રજાપતે ।
 જગત્સુ બ્રહ્મસુ તજ્ઞાં નાનાપ્રકાશદાયકમ્ ॥ ૧૦૨ ॥
 ભૂમયઃ પચ્ચ વિખ્યાતાશ્ચિત્તસ્ય વિવિધાત્મનઃ ।
 ભૂમીનાં ત્યાગભાવે તચ્ચિત્તં બ્રહ્મમયં ભવેત્ ॥ ૧૦૩ ॥

અતઃ પચ્ચવિધં ચિત્તં ત્યજ ત્વં યોગસેવયા ।

યોગી ભવિષ્યસિ દક્ષ ચિન્તામણૌ ન સંશયઃ ॥ ૧૦૪ ॥

સંયોગાયોગસંજ્ઞસ્થં નિરોધાખ્યં મતં બુધૈઃ ।

અતઃ પરો નિરોધો ન વિદ્યતે સર્વસમ્મતે ॥ ૧૦૫ ॥

સાર્વભૌમાત્મધર્મેણ યોગી ભવતિ માનવઃ ।

તત્ર શાન્તિં લભેચ્ચિત્તં ત્યજ્ત્વા ભૂમિભવં ભ્રમમ્ ॥ ૧૦૬ ॥

યોગરૂપે સુખં યદ્વૈ યોગિનાં હૃદિ વર્તતે ।

તદેવ કથિતું દક્ષ શક્યતે ન કદાચન ॥ ૧૦૭ ॥

મનોવાણીમયં ચિત્તં ચતુર્વિધં પ્રકીર્તિતમ્ ।

મનોવાણીવિહીનં તુ નિરોધસંજ્ઞકં મતમ્ ॥ ૧૦૮ ॥

અતો યોગઃ સમાખ્યાતો મનોવાણીમયો ન ચ ।

મનોવાણીવિહીનોઽપિ કથ્યતે નૈવ યોગિભિઃ ॥ ૧૦૯ ॥

કીદૃશં બ્રહ્મ તત્રાહં યોગેન કીદૃશેન ચ ।

બ્રહ્મભૂતઃ સ્વયં જાત એભ્યઃ શાન્તિં લભેન્નરઃ ॥ ૧૧૦ ॥

યોગે યોગી નરો જાતસ્તત્ર ન જ્ઞાયતે કદા ।

બ્રહ્મ વા સાધનં કિચ્ચિદ્બ્રહ્મભૂતસ્ય કારકમ્ ॥ ૧૧૧ ॥

તન્મયત્વં બ્રહ્મણિ ન ન ચ તન્મયવર્જનમ્ ।

અતઃ શાન્તિં સમાગૃહ્ય શાન્તિયોગપરો ભવેત્ ॥ ૧૧૨ ॥

પચ્ચવિધેષુ ચિત્તેષુ દૃશ્યતે જગતાં પરમ્ ।

બ્રહ્મણામૈશ્વરં સૌખ્યં રસં તત્ર ન ધારયેત્ ॥ ૧૧૩ ॥

નાનારસવિહીનં તુ ચિત્તં કૃત્વા પ્રજાપતે ।

તત્યજ્ત્વા સ ભવેદ્યોગી શાન્ત્યા શાન્તિમવાપ્નુયાત્ ॥ ૧૧૪ ॥

સ્રોતસોર્ણવમાનન્દાદ્રચ્છન્ત્યપ્રેરિતાન્યપિ ।

પ્રારબ્ધેન તથા કામાન્ ભુનક્તિ યોગિસત્તમઃ ॥ ૧૧૫ ॥

નાનાદ્રન્ધ્રવિહારેષુ સમભાવપરાયણઃ ।

યોગી ભવતિ શાન્ત્યા ચ સદા યોગસુખે રતઃ ॥ ૧૧૬ ॥

॥ ઓં તત્સદિતિ શ્રીમદાન્ત્યે પુરાણોપનિષદિ શ્રીમન્મૌદ્ગલે મહાપુરાણે

નવમે ખણ્ડે યોગચરિતે મુદ્રલદક્ષસંવાદે યોગામૃતાર્થશાસ્ત્રે
ચિત્તભૂમિનિરોધેન સાર્વભૌમયોગો નામ પચ્ચમોઽધ્યાયઃ ॥ ૯.૫
॥ ઇતિ યોગગીતાસૂપનિષત્સુ સુગમાસુ પ્રથમોઽધ્યાયઃ ॥ ૯(યોગગીતા).૧

૨. યોગિચિત્તાનુભવશાન્તિસુખવર્ણનયોગો નામ દ્વિતીયોઽધ્યાયઃ

(મુદ્રલપુરાણે નવમખણ્ડે ૯.૬ યોગિચિત્તાનુભવશાન્તિસુખવર્ણનયોગો નામ ષષ્ઠોઽધ્યાયઃ)

॥ શ્રીગણેશાય નમઃ ॥

દક્ષ ઉવાચ ।

યોગસ્યાનુભવં બ્રૂહિ યત્ર શાન્તિં લભેન્ મનઃ ।

રસં ત્યક્ત્વા સુશાન્ત્યા તદ્યુક્તં તિષ્ઠેન્ મહામુને ॥ ૧ ॥

મુદ્રલ ઉવાચ ।

ન તત્ર દૃશ્યતે દક્ષ જગદ્બ્રહ્મભવં સુખમ્ ।

તન્માયામયગં દૃષ્ટ્વા તસ્માન્નિર્વૃત્તિગો ભવત્ ॥ ૨ ॥

નાહં દેહો ન મે દેહો નાહં નાનાભ્રમાન્વિતઃ ।

ચરાચરમયો નૈવ તાભ્યાં સંવર્જિતો ન ચ ॥ ૩ ॥

ન સમષ્ટિસમાયુક્તો વ્યષ્ટિગો ન કદાચન ।

બ્રહ્માઽહમભિલેષ્યેવ તત્તદ્ભાવવિવર્જિતઃ ॥ ૪ ॥

ન બાહ્યસુખભોક્તાઽહં નાન્તરસ્થપરાયણઃ ।

ન સમાનગતોઽહં તુ નાત્મપ્રતીતિધારકઃ ॥ ૫ ॥

ન સ્થૂલો નૈવ સૂક્ષ્મોઽહં નાનન્દગઃ કદાચન ।

ન નાદદેહસંસ્થશ્ચ સર્વાકારઃ સદા મતઃ ॥ ૬ ॥

ચતુષ્પાદાઃ સન્તિ મે ચેન્ માયયા સન્ધૃતા મયા ।

માયાહીનપ્રભાવેણ પાદહીનોઽહમઞ્જસા ॥ ૭ ॥

માયાયુક્તવિયુક્તત્વં મયિ નૈવ પ્રતિષ્ઠિતમ્ ।

માયાસંસ્થાપિતં દ્રન્ધ્રં તદપ્યાશ્ચર્યમુત્તમમ્ ॥ ૮ ॥

અનેનાનુભવેનૈવ યોગી બિન્દુગતો ભવેત્ ।

તત્ર લીનસ્વભાવેન સદા શાન્ત્યા પ્રવર્તતે ॥ ૯ ॥

અથાહં ભેદહીનશ્ચ ન ભેદો મયિ વર્તતે ।

સદા સન્તતભાવેન સંસ્થિતોડત્ર નિરન્તરમ્ ॥ ૧૦ ॥

ન સૃજામિ હરામ્યેવ પાલયામિ ન નિશ્ચિતમ્ ।

સ્વયમેવ જગદ્ભાતિ યથા મયિ ધૃતં ભવેત્ ॥ ૧૧ ॥

ઉત્પન્નં સ્વસ્વભાવેન સ્મિતં નષ્ટં તથા કિલ ।

વિશ્વં તત્ર ન મે હાનિર્વૃદ્ધિર્ભવતિ કર્હિચિત્ ॥ ૧૨ ॥

ન વિશ્વસ્મિન્નહં જીવો ન શિવઃ સાક્ષિભાવગઃ ।

ભ્રાન્ત્યા માયાયુતં હીનં વદન્ત્યયોગિનઃ સદા ॥ ૧૩ ॥

યથાડડકાશભવં મેઘપટલં સર્વતઃ સ્થિતમ્ ।

તત્ર સૂર્યસ્ય કિં દક્ષાચ્છાદનં સમ્ભવેત્ કદા ॥ ૧૪ ॥

નષ્ટેડભ્રે કિં રવિઃ સાક્ષાચ્છાદનેન વિવર્જિતઃ ।

તથા મોહવિમોહૌ ચ મયિ ભ્રાન્ત્યા વદન્તિ ચે ॥ ૧૫ ॥

સદૈકાત્મસ્વરૂપાખ્યે મયિ મોહવિમોહકૌ ।

કથં ભેદૌ પ્રવર્તેતે પશ્ય માયાપ્રભાવજૌ ॥ ૧૬ ॥

તથાપિ વિશ્વસંયુક્તો મોહિતોહં ન સંશયઃ ।

જ્ઞાત્વાડડત્માનં વિમોહોડહં સદા સાક્ષી ન સંશયઃ ॥ ૧૭ ॥

માયયા જીવસંજ્ઞોડહં તથા શિવો ન સંશયઃ ।

મયિ બ્રહ્મણિ વિશ્વં તત્ દૃશ્યતે નૈવ દૃશ્યતે ॥ ૧૮ ॥

એવં જ્ઞાત્વા સ્વયં યોગી સદા શાન્ત્યા પ્રવર્તેતે ।

દ્વન્દ્વભાવં પરિત્યજ્ય સોડહં બ્રહ્મણિ સંસ્થિતઃ ॥ ૧૯ ॥

અતઃ પરં પ્રવક્ષ્યામિ બ્રહ્માનુભવરૂપકમ્ ।

ન દેહો નૈવ દેહસ્થોડહં ભવામિ કદાચન ॥ ૨૦ ॥

સન્તતં મયિ નાસ્ત્યેવ વિશ્વં મયિ ન વિદ્યતે ।

ભેદાભેદવિહીનત્વાદ્બ્રહ્મ બ્રહ્મણ્યહં રતઃ ॥ ૨૧ ॥

વિશ્વરૂપોડહમેવેદં મયિ સર્વં પ્રતિષ્ઠિતમ્ ।

વિશ્વહીનો ન સન્દેહઃ સદૈકરૂપધારકઃ ॥ ૨૨ ॥

ન સૃષ્ટં પાત્યતે નૈવ હ્રિયતે ન મયા કદા ।

વિશ્વં સૃષ્ટં હૃતં નિત્યં પાલિતં સર્વદા મયા ॥ ૨૩ ॥

મયિ સન્તતભાવશ્ચ દૃશ્યતે ન વિનિશ્ચિતમ્ ।
 ન વિશ્વં વિવિધાકારં નાનાદૃષ્ટપરાયણમ્ ॥ ૨૪ ॥
 સદા બોધમયોડહં તુ દેહદેહિયુતસ્તથા ।
 મમ તત્ર ન ભો દક્ષ બન્ધાડબન્ધૌ પ્રકીર્તિતૌ ॥ ૨૫ ॥
 માયયા સંયુતો નિત્યં દેહદેહિમયો મતઃ ।
 માયાહીનપ્રભાવેણ દેહદેહિવિવર્જિતઃ ॥ ૨૬ ॥
 માયાયુક્તાવિયુક્તાત્વં મયિ કુત્ર પ્રદૃશ્યતે ।
 સદાડહં બોધરૂપાખ્યો બ્રહ્મણિ બ્રહ્મભાવિતઃ ॥ ૨૭ ॥
 એવં બોધાત્મકેનૈવાનુભવેન પ્રજાપતે ।
 યોગી યોગસમાયુક્તઃ સદા શાન્ત્યા પ્રવર્તતે ॥ ૨૮ ॥
 અતઃ પરં વિબોધાખ્યં વક્ષ્યામિ બ્રહ્મભૂતકમ્ ।
 પ્રકૃતિર્ન તથા દક્ષ પુરુષોડહં ન નિશ્ચિતમ્ ॥ ૨૯ ॥
 તયોર્યોગેન બોધોડહં બ્રહ્માડહં ભોગવર્જિતઃ ।
 સદા બ્રહ્મણિ સંસ્થશ્ચ ખેલહીનપ્રભાવતઃ ॥ ૩૦ ॥
 મિથ્યારૂપં જગત્ સર્વં જગદાત્મા તથા મતઃ ।
 તયોર્યોગકરં બ્રહ્મ મિથ્યાભૂલપ્રકાશકમ્ ॥ ૩૧ ॥
 મયિ બ્રહ્મણિ નાસ્ત્યેવ પ્રકૃતિર્વા પુમાન્ ક્વચિત્ ।
 તયોર્યોગો ભ્રમાકારઃ સદા ખેલપરાયણઃ ॥ ૩૨ ॥
 બોધેનોત્થાનભાવશ્ચ જાયતે બ્રહ્મણઃ સદા ।
 મિથ્યાભૂતં તદેવાડપિ કથં મયિ પ્રવર્તતે ॥ ૩૩ ॥
 સત્યં બ્રહ્મ ઇતિ પ્રોક્તં વેદેષુ વેદવાદિભિઃ ।
 તત્ર ખેલોડનૃતાકારઃ કુતસ્તિષ્ઠતિ બ્રાન્તિદઃ ॥ ૩૪ ॥
 સદા બ્રહ્મસુખે સક્તો બ્રહ્મણિ બ્રહ્મભાવિતઃ ।
 તત્ર ભેદાદિકં નાસ્તિ સ્ત્રીપુમ્ભાવમયં કદા ॥ ૩૫ ॥
 માયયા રચિતં સર્વમનૃતાખ્યં ન સંશયઃ ।
 સા મયિ ન સ્થિતા દક્ષ નિરાધારા ભ્રમાન્વિતા ॥ ૩૬ ॥
 બ્રહ્મરૂપં ચ માં દૃષ્ટ્વા સ્વયમેવ વિનશ્યતિ ।
 માયા તતઃ સ્વયં સાક્ષાત્ સત્યરૂપો ભવિષ્યતિ ॥ ૩૭ ॥

યદ્યહં માયયા યુક્તસ્તયા સ્ત્રીપુમ્મયં જગત્ ।
 સૃજામિ ચેત્તદા સત્યં મયિ કુતઃ પ્રતિષ્ઠતિ ॥ ૩૮ ॥
 યત્રાનૃતસ્વરૂપં તુ નાસ્ત્યેવ વેદવાદતઃ ।
 તદેવ સત્યમાખ્યાતમતો બોધો ન દૃશ્યતે ॥ ૩૯ ॥
 અનૃતં વિશ્વમભિલં પ્રકૃતિપુરુષાત્મકમ્ ।
 તસ્માદ્ભિત્રોડહમેકશ્ચ સત્યરૂપો ન સંશયઃ ॥ ૪૦ ॥
 યોગેનૈતાદૃશેનૈવ શાન્તિયુક્તો ભવેન્નરઃ ।
 સઙ્ખ્યાં ત્યક્ત્વા સ વિવિધાં બ્રહ્મભૂતસ્વભાવતઃ ॥ ૪૧ ॥
 અથ સ્વાનન્દયોગં તુ વદિષ્યામિ હિતાય તે ।
 તં શૃણુષ્વ પ્રજાનાથ સાવધાનેન ચેતસા ॥ ૪૨ ॥
 સત્યમુત્થાનહીનં ચાનૃતમુત્થાનસંયુતમ્ ।
 બ્રહ્મણિ દ્વિવિધં નાસ્તિ સ્વસ્વરૂપિણિ નિત્યદા ॥ ૪૩ ॥
 બોધયુક્તં સ્વતોત્થાનં સાઙ્ખ્યમુત્થાનવર્જિતમ્ ।
 તયોર્યોગે પરં બ્રહ્માડસત્સ્વાનન્દમયં ભવેત્ ॥ ૪૪ ॥
 ઉત્થાનવર્જિતોડહં નોત્થાનયુક્તોડપિ નાઞ્જસા ।
 ઉત્થાનયુક્તાહીનોડહં પશ્ય મે યોગમુત્તમમ્ ॥ ૪૫ ॥
 મયિ બ્રહ્મણિ સર્વં તત્ સ્વસ્વરૂપમયં ભવેત્ ।
 તત્રોત્થાનેન યુક્તત્વં હીનત્વં નૈવ દૃશ્યતે ॥ ૪૬ ॥
 અહો માયાપ્રભાવેણ માં વદન્તિ વિમોહિતાઃ ।
 ઉત્થાનેન યુતં હીનં સ્વસ્વરૂપં નિજે રતમ્ ॥ ૪૭ ॥
 ઉત્થાનસંયુતં બ્રહ્મોત્થાનહીનં પ્રકીર્તિતમ્ ।
 બ્રહ્મણિ તન્મયં સર્વં સંયોગાયોગભાવતઃ ॥ ૪૮ ॥
 મયિ બ્રહ્મણિ સંયોગો જાયતે યોગિનાં યદા ।
 ઉત્થાનેન યુતં હીનં કઃ પશ્યતિ તતઃ પરમ્ ॥ ૪૯ ॥
 સમાધિહીનભાવેન પશ્યન્તિ વિવિધં સદા ।
 અયોગિનો ન સન્દેહો યોગિનાં વૈ ન વિદ્યતે ॥ ૫૦ ॥
 સર્વં બ્રહ્મેતિ વેદેષુ કથ્યતે વેદવાદિભિઃ ।

અતો માયાં પરિત્યજ્ય બ્રહ્માકારો ભવેન્નરઃ ॥ ૫૧ ॥

અનેન વિધિના યોગં સાધયેદ્યઃ સમાધિના ।

બ્રહ્મણિ બ્રહ્મભૂતઃ સ શાન્તિં પ્રાપ્નોતિ શાશ્વતીમ્ ॥ ૫૨ ॥

અથ સત્સ્વસ્વરૂપસ્ય વિધેયોગં વદામિ ભોઃ ।

તં જ્ઞાત્વા યોગમાર્ગેણ યોગી ભવતિ માનવઃ ॥ ૫૩ ॥

સર્વં બ્રહ્મેતિ વેદેષુ કથિતં નાત્ર સંશયઃ ।

તદેવોપાધિસંયુક્તં સર્વં માયાપ્રભાવતઃ ॥ ૫૪ ॥

એકમેવાદ્વિતીયં ચદ્બ્રહ્મ વેદવિવાદતઃ ।

તત્ર સર્વં કુતો ભાતિ નાનાભાવપરાયણમ્ ॥ ૫૫ ॥

નાહમુત્થાનસંયુક્તો નાહમુત્થાનવર્જિતઃ ।

તયોર્યોગમયોડહં નાદ્વિતીયેડસ્મિન્ સ્થિતઃ સદા ॥ ૫૬ ॥

ન સત્યં મયિ નાસ્ત્યેવાનૃતં તત્ સંયુતં પરમ્ ।

બ્રહ્મ સંયોગદં નાસ્તિ સદાડહં બ્રહ્મસંજ્ઞકઃ ॥ ૫૭ ॥

ન મયા સત્યરૂપં તુ સૃષ્ટં નાનૃતરૂપકમ્ ।

તયોર્યોગમયં નૈવામૃતોડહં ચાત્મભાવતઃ ॥ ૫૮ ॥

આદિમધ્યાન્તભાવાશ્ચ કુતો મયિ ભવન્તિ તે ।

સદામૃતમયે સંસ્થોડહમાત્મા બ્રહ્મભાવિતઃ ॥ ૫૯ ॥

માયયા સંયુતાઃ સર્વે સર્વેષાં જીવનં પરમ્ ।

માં વદન્તિ વિશેષેણ મયિ સર્વં ન વિદ્યતે ॥ ૬૦ ॥

સર્વાત્મકં પરં બ્રહ્મ નાનાખેલયુતં ભવેત્ ।

ખેલહીનં ભવતિ ચ તદેવાપિ તયોઃ પરમ્ ॥ ૬૧ ॥

તત્રાહં નાગતો દક્ષ ન ગતોડપિ કદાચન ।

સ્વયમેવ ભવેત્ પશ્ય જીવનં મે પ્રભાવતઃ ॥ ૬૨ ॥

તત્ર હિં મયિ સર્વાત્મવિકારો દૃશ્યતે કદા ।

બ્રાન્તિયુક્તા માં વદન્તિ જીવનં બ્રહ્મણાં પરમ્ ॥ ૬૩ ॥

બ્રહ્મણાં જગતાં નૈવ જીવનં સન્ધૃતં મયા ।

સ્વયમેવ પ્રભાવેણ મયિ તત્ દૃશ્યતે વૃથા ॥ ૬૪ ॥

સદા બ્રહ્મણિ સંસ્થોડહં ભેદાભેદાદિવર્જિતઃ ।
 અદ્વિતીયપ્રભાવેણાત્માડહં પૂર્ણસ્વભાવતઃ ॥ ૬૫ ॥
 અનેન યોગમુખ્યેન યોગી સઞ્જાયતે નરઃ ।
 બ્રહ્મણિબ્રહ્મભૂતત્વાચ્છાન્તિયુક્તો ભવેત્ સદા ॥ ૬૬ ॥
 અતઃ પરં સમાખ્યં યદ્બ્રહ્માનુભવરૂપકમ્ ।
 કથયામિ મહાપ્રીત્યા યેન યોગી ભવેન્નરઃ ॥ ૬૭ ॥
 નાહં સર્વાત્મકો દક્ષ નાહમાત્માત્મકઃ કદા ।
 આનન્દોડહં તથોઃ સામ્યે બ્રહ્મણિ બ્રહ્મભાવતઃ ॥ ૬૮ ॥
 મયા માયાભવેનૈવ સર્વાત્મકં પ્રતિષ્ઠિતમ્ ।
 એકમેવાદ્વિતીયાખ્યં તથોઃ સામ્યેડહમાસ્થિતઃ ॥ ૬૯ ॥
 બ્રહ્મણિ સર્વભાવશ્ચ ભાવહીનં કુતો ભવેત્ ।
 અમૃતં મૃતમૂલં યન્નાસ્ત્યેવ મયિ સર્વદા ॥ ૭૦ ॥
 અનન્તલીલયા યુક્તં લીલાહીનં ન વિદ્યતે ।
 મયિ લીલાયુતં હીનં વર્તતે પશ્ય મે મહઃ ॥ ૭૧ ॥
 અખણ્ડરૂપભાવેન સંસ્થિતોડહં સદાડમલઃ ।
 નાનાવિકારહીનત્વાદ્ દ્વાભ્યાં હીનોડહમઞ્જસા ॥ ૭૨ ॥
 બ્રહ્મણિ સર્વભાવશ્ચ વર્તતે નાત્ર સંશયઃ ।
 સદાત્મભાવસ્તત્રૈવ સામ્યં વેદે તતઃ સ્મૃતમ્ ॥ ૭૩ ॥
 યદ્યત્ સકુટ્યતે વેદે તેષુ બ્રહ્મ સ્થિતં મતમ્ ।
 ન વાણ્યતે તથા તત્ર ન તદ્બ્રહ્મમયં કિલ ॥ ૭૪ ॥
 અતઃ સમં સમાખ્યાતં બ્રહ્મ વેદવિવાદતઃ ।
 આનન્દમુભયાનન્દાદાસમન્તાદ્વિચારય ॥ ૭૫ ॥
 આનન્દોડહં ન સન્દેહો બ્રહ્મ બ્રહ્મસુ સંસ્થિતમ્ ।
 અનેનાનુભવેનૈવ શાન્તિયુક્તો નરો ભવેત્ ॥ ૭૬ ॥
 અતસ્તે વ્યક્તસંજ્ઞસ્થં કથયામિ પ્રજાપતે ।
 બ્રહ્માનુભવમાહાત્મ્યં યેન યોગી ભવેન્નરઃ ॥ ૭૭ ॥
 અહમવ્યક્તરૂપશ્ચ ત્રિભિર્હીનઃ સદા મતઃ ।
 ત્રિષુ મોહવિહીનોડહં ત્રિનેતિકારકઃ પરઃ ॥ ૭૮ ॥

સર્વાત્મકં મયિ નાસ્તિ તથાડમૃતમયં ન ચ ।
 સામ્યં સ્વાધીનસંજ્ઞેડય બ્રહ્મણિ નન્દનાત્મકમ્ ॥ ૭૯ ॥
 ઉત્થાનયુક્તહીનાખ્યો મોહઃ સર્વમયે સ્થિતઃ ।
 સદાડમૃતમયો મોહોડખણ્ડબ્રહ્મણિ કથ્યતે ॥ ૮૦ ॥
 નન્દનં સર્વભાવેષુ સમત્વાન્મોહરૂપકમ્ ।
 સદા સ્વાધીનતા તેષુ કુતસ્ત્રિષુ ભવેત્ કિલ ॥ ૮૧ ॥
 ત્રિભિર્યુક્તોડહમત્યન્તં તદપિ ત્રિવિમોહતઃ ।
 ભિન્નઃ સદા ત્રયાણાં તુ નેતિ કર્તાહડમજ્જસા ॥ ૮૨ ॥
 નાનાભાવસમાયુક્તં ભાવહીનં તતઃ પરમ્ ।
 સામ્યમુભયગં તેભ્યઃ પરોડવ્યક્તસ્તતઃ સ્મૃતઃ ॥ ૮૩ ॥
 સૃષ્ટ્વાડહં ત્રિવિધાં માયાં તત્ર ખેલકરો મુદા ।
 મોહહીનોડહં તદપિ માયાયાઃ સ્વપ્રભાવતઃ ॥ ૮૪ ॥
 મદાજ્ઞયા ત્રયં નિત્યં ચલત્યત્ર ન સંશયઃ ।
 સ્વસ્વવ્યાપારસંયુક્તં સ્વાધીનોડહં પ્રભાવતઃ ॥ ૮૫ ॥
 ત્રયાણામન્તરે પ્રજ્ઞસ્તિષ્ઠામ્યત્ર ન સંશયઃ ।
 મમાન્તરે કોડપિ ન વૈ પ્રેરકઃ સાધુસત્તમ ॥ ૮૬ ॥
 સ્વસ્વભાવેષુ નિત્યં તુ પ્રેરકસ્ત્રિષુ સંસ્થિતઃ ।
 તથાપિ નૈવ મે મોહો નાહં પ્રેરક ઉચ્યતે ॥ ૮૭ ॥
 અહમવ્યક્તરૂપશ્ચ વેદે સદુચિતો મતઃ ।
 નેહ નાનાસ્તિભાવાખ્યઃ સદા નાનાત્રિવર્જિતઃ ॥ ૮૮ ॥
 નેહ નાનાપ્રમાણેનાડવ્યક્તં બ્રહ્મ સનાતનમ્ ।
 તદેવાહં સુખે સક્તઃ સદા બ્રહ્મણિ યોગતઃ ॥ ૮૯ ॥
 સર્વેષાં નેતિ કર્તાહં મહાદણ્ડધરઃ પ્રભુઃ ।
 નેતિ કર્તા નાસ્તિ મે કસ્તેનાવ્યક્તોડહમજ્જસા ॥ ૯૦ ॥
 મનોવાણીવિહીનોડહમવ્યક્તઃ પરમો મતઃ ।
 અનેનાનુભવેનૈવ શાન્તિં પ્રાપ્નોતિ માનવઃ ॥ ૯૧ ॥
 અથ પૂર્ણનિજનન્દાનુભવં શૃણુ સૌખ્યદમ્ ।

યેન સ્વાનન્દસંયુક્તો ભવિષ્યસિ મહામતે ॥ ૯૨ ॥

અહં બ્રહ્મમયઃ સાક્ષાન્ મયિ મોહવિવર્જિતમ્ ।

કુતો મોહયુતં બ્રહ્મ નિજરૂપે ભવેત્ કદા ॥ ૯૩ ॥

મહાવાક્યયુતા વેદા યદા લીનાઃ સમાધિના ।

તદા સ્વાનન્દગાઃ પ્રોક્તાઃ પશ્ય વેદે મહાત્મભિઃ ॥ ૯૪ ॥

અહમ્ભાવયુતો જન્તુર્માયયા તુર્યભાવયા ।

મોહહીનશ્ચ યુક્તશ્ચ ભવતિ ભ્રમભાવતઃ ॥ ૯૫ ॥

ચતુર્વિધં મયા સૃષ્ટં નાનાભાવપરાયણમ્ ।

ભાવહીનં સમાનં ચાવ્યયં તેષુ સ્થિતેન વૈ ॥ ૯૬ ॥

બ્રહ્મદોષવિહીનં તુ દોષયુક્તં પ્રકીર્તિતમ્ ।

સામ્યં નેતિમયં વેદે ચતુર્હીનપરં ભવેત્ ॥ ૯૭ ॥

સ્વાનન્દે તન્મયો યોગી ભવતે યઃ સમાધિના ।

ન પશ્યતિ પુનર્હ્યત્ર ચતુર્ષુ મોહિતાત્મસુ ॥ ૯૮ ॥

સમાધિના યુતો યોગી નિજરૂપે લયં ગતઃ ।

ન પુનર્દર્શનં તસ્ય તેષાં તત્ર પ્રવર્તતે ॥ ૯૯ ॥

કીદૃશોડહમિમાં માયાં યસ્ત્યજ્ઞવા યોગસંયુતઃ ।

બ્રહ્મણિ બ્રહ્મભૂતઃ સ ભવતિ સ્વસ્વરૂપિણિ ॥ ૧૦૦ ॥

યદા બ્રહ્મણિ યોગેન તન્મયો ભવતિ સ્વયમ્ ।

સ્વપરાદિકમેવેદં પુનર્વદ કુતઃ પ્રભો ॥ ૧૦૧ ॥

અહં બ્રહ્મેતિ યત્ પ્રોક્તં પશ્ય વેદે વિચારતઃ ।

તેનૈવ કૃતકૃત્યઃ સ ભવતિ યોગસેવયા ॥ ૧૦૨ ॥

એવં સંયોગયોગેન ભવેત્ બ્રહ્મણિ તન્મયઃ ।

શાન્તિયુક્તઃ સ વૈ સાક્ષાત્ વર્તતે શાન્તિધારકઃ ॥ ૧૦૩ ॥

અતઃ પરમયોગાખ્યં વદામિ યોગમુત્તમમ્ ।

તત્રાનુભવમાત્રેણ શાન્તિયુક્તો નરો ભવેત્ ॥ ૧૦૪ ॥

અહં બ્રહ્મેતિ યત્ પ્રોક્તં કુતસ્તત્ર ભવેદિદમ્ ।

તન્મયત્વં પ્રજાનાથ બ્રહ્મ બ્રહ્મણિ સંસ્થિતમ્ ॥ ૧૦૫ ॥

अहम् वाणीविहीनं य मनोगतिविवर्जितम् ।
 तदेव नागतं कुत्र न अहमि गतं पुनः ॥ १०६ ॥
 यदा भिन्नं विहारेषु संसक्तं जायते परम् ।
 तदा योगेन स्वानन्दयुक्तं भवति नान्यथा ॥ १०७ ॥
 अहम् अहमि संस्थं य नागतं न गतं मतम् ।
 कुतो योगेन तत्रैव तन्मयो जायते नरः ॥ १०८ ॥
 सदाऽहं अहमरूपश्च न मायासंयुतः कदा ।
 भ्रान्त्या मां नैव जानन्ति स्वमहिम्नि स्थितं परम् ॥ १०९ ॥
 सर्वसंयोगयोगाभ्या माया नानाभ्रमात्मिका ।
 मयि अहमि सा कुत्र तिष्ठति अहमवर्जिता ॥ ११० ॥
 यथा मरीचिसंस्थं य तोयं व्यर्थभ्रमप्रदम् ।
 तथा मयि मलामाया व्यर्था संयोगधारिका ॥ १११ ॥
 अहमदोषविहीनं तु वेद सङ्गुथितं पुरा ।
 तदेव मायया युक्तं कथं भवति मोक्षितम् ॥ ११२ ॥
 भ्रान्तियुक्तं सुयोगेन भ्रान्तिहीनं भवेत् कथम् ।
 अहममायायुता मूर्ध्नि वदन्ति अहमवर्जिताः ॥ ११३ ॥
 अतोऽहं नागतः पश्य जगत्सु अहमसु प्रभुः ।
 न अहमि गतस्तत्र पुनर्योगस्य सेवया ॥ ११४ ॥
 अहमि विविधाकारा माया नैव प्रतिष्ठति ।
 मायायां नैव तद्अहम् व्यपवाद्यप्रभावतः ॥ ११५ ॥
 अयोगस्त्रिविधः प्रोक्तो मृदुमध्याधिमात्रतः ।
 तेषां भेदं प्रवक्ष्यामि मायामूलनिवृत्तनम् ॥ ११६ ॥
 स्वतोत्थानभ्रमं त्यक्त्वाऽहं अहम् व्यपवादतः ।
 यस्तिष्ठति नरः सोऽपि मृदुयोगयुतो मतः ॥ ११७ ॥
 परतोत्थानजं दक्ष भ्रमं त्यक्त्वा व्ययोगतः ।
 तिष्ठति मध्यगः सोऽपि मतो योगस्य सेवया ॥ ११८ ॥
 स्वतः परत उत्थानहीनं संयोगधारकम् ।
 अहम् तस्य भ्रमं त्यक्त्वा तिष्ठति सोऽधिमात्रगः ॥ ११९ ॥

નાડડગતોડહં યદા બ્રાન્ત્યા જગત્સુ બ્રહ્મસુ બ્રમન્ ।
તદા મે ગમનં કુત્ર યોગેનૈવ ભવિષ્યતિ ॥ ૧૨૦ ॥

બ્રહ્મભૂતસ્વભાવેન સ તિષ્ઠતિ નરોત્તમઃ ।
નિવૃત્તિયોગમાશ્રિત્ય સદા શાન્ત્યા પ્રવર્તતે ॥ ૧૨૧ ॥

અધુના પૂર્ણયોગસ્થાનુભવં તે વદામ્યહમ્ ।
યોગી યેન નરો ભૂત્વા તિષ્ઠતિ ગણપ્રિયઃ ॥ ૧૨૨ ॥

નાહં ન બ્રહ્મ વેદેષુ કથિતં ભેદબ્રાન્તિદમ્ ।
બ્રહ્મણિ દ્વિવિધં દક્ષ કુતો ભવતિ ચિત્તગમ્ ॥ ૧૨૩ ॥

અહં ચિત્તમયશ્ચૈવ બ્રહ્મ ચિત્તમયં તથા ।
ચિત્તં પચ્ચવિધં ત્યક્ત્વા યોગી ભવતિ માનવઃ ॥ ૧૨૪ ॥

જગદ્રૂપં મહચ્ચિત્તં બ્રહ્મરૂપં તથા મતમ્ ।
જગતાં બ્રહ્મણાં સંયોગાયોગં ચિત્તમુચ્યતે ॥ ૧૨૫ ॥

બ્રાન્તિયુક્તં ભવેચ્ચિત્તં નાનામાયાવિમોહિતમ્ ।
યોગસેવાપરં ચિત્તં બ્રાન્તિહીનં તથા ભવેત્ ॥ ૧૨૬ ॥

અહં કુતસ્તથા બ્રહ્મ કુતસ્તયોશ્ચ યોગતઃ ।
અભેદઃ સર્વગં ચિત્તં ક્રીડત્યત્ર ન સંશયઃ ॥ ૧૨૭ ॥

નાહં સર્વત્ર યોગેન સંયોગાભેદભાવતઃ ।
તિષ્ઠામિ ચિત્તમોહેન વદન્ત્યયોગિનો મુધા ॥ ૧૨૮ ॥

બ્રહ્મ બ્રહ્મણિ સંસ્થં યત્રાગતં ન ગતં કદા ।
અયોગધારકોડહં ન ચિત્તં તદેવ સમ્મતમ્ ॥ ૧૨૯ ॥

ધર્મમિચ્છતિ ચિત્તં ચ ભ્રમયુક્તં તથાર્થકમ્ ।
કામં મોક્ષં બ્રહ્મભૂતં પચ્ચભૂમિપ્રભાવતઃ ॥ ૧૩૦ ॥

ચિત્તં ત્યક્ત્વા મહાયોગી પચ્ચરૂપં સુશાન્તિગઃ ।
બ્રહ્મભૂતો ભવેન્નૂનં ચિન્તામણિઃ પ્રકથ્યતે ॥ ૧૩૧ ॥

ચિત્તરૂપા મહાબુદ્ધિસ્તત્ર બ્રાન્તિપ્રદાયિકા ।
સિદ્ધિસ્તયોઃ પતિઃ સાક્ષાત્ ક્રીડતિ સ્વેચ્છયાડપરઃ ॥ ૧૩૨ ॥

તં જ્ઞાત્વા બ્રહ્મભૂતશ્ચ ભવત્યત્ર ન સંશયઃ ।

સિદ્ધિબુદ્ધિમયં સર્વં ત્યજ્વા યોગી પ્રજાપતે ॥ ૧૩૩ ॥

નૈવ બ્રહ્મણિ સંયોગો નાયોગો વર્તતે કદા ।

સિદ્ધિબુદ્ધિભ્રમેણૈવ પરં વાગ્ધતિ તત્પતિઃ ॥ ૧૩૪ ॥

ગણેશોડંહ ન સન્દેહો કુતો મયિ ભવેદિદમ્ ।

સિદ્ધિબુદ્ધિકૃતં સર્વં તેન યોગી સ જાયતે ॥ ૧૩૫ ॥

સિદ્ધિબુદ્ધિસમાયુક્તો બ્રહ્મભૂતો નરો ભવેત્ ।

શાન્તિયોગેન શાન્તિસ્થો વર્તતે નિત્યમાદરાત્ ॥ ૧૩૬ ॥

બ્રહ્મણિ યોગભાવેન માયાયુક્તવિહીનતા ।

શાન્તિં પ્રાપ્તઃ સ્વયં ત્યજ્વા યોગં યોગી સ જાયતે ॥ ૧૩૭ ॥

એતાદૃશભવેનૈવાનુભવેન યુતં પરમ્ ।

ચિત્તં બ્રાન્તિભવં સર્વં રસં ત્યજ્વા સુતિષ્ઠતિ ॥ ૧૩૮ ॥

યોગે રસસમાયુક્તં સદા ભવતિ તત્પરમ્ ।

નિશ્ચલં શાન્તિસંયુક્તં માયામલવિવર્જિતમ્ ॥ ૧૩૯ ॥

એતત્તે કથિતં સર્વમનુભવભવં સુખમ્ ।

યજ્ઞાત્વા બ્રહ્મભૂતઃ સ તિષ્ઠત્યત્ર ન સંશયઃ ॥ ૧૪૦ ॥

શૃણુયાથઃ પઠેદ્વાડપિ યોગાનુભવરૂપગમ્ ।

માહાત્મ્યં સ લભેત્ સર્વં વાગ્ધિતં શાન્તિમાપ્નુયાત્ ॥ ૧૪૧ ॥

॥ ઠં તત્સદિતિ શ્રીમદાન્ત્યે પુરાણોપનિષદિ શ્રીમૌદ્રલે મહાપુરાણે

નવમે ખાણે યોગચરિતે મુદ્રલદક્ષસંવાદે યોગામૃતાર્થશાસ્ત્રે

ચિત્તભૂમિનિરોધેન યોગિચિત્તાનુભવશાન્તિસુખવાર્ણનયોગો નામ ષષ્ઠોડધ્યાયઃ ॥ ૯.૬

॥ ઇતિ યોગગીતાસૂપનિષત્સુ સુગમાસુ દ્વિતીયોડધ્યાયઃ ॥ ૯(યોગગીતા).૨

૩. યોગસ્થિતિવાર્ણનયોગો નામ તૃતીયોડધ્યાયઃ

(મુદ્રલપુરાણે નવમખાણે ૯.૭ યોગસ્થિતિવાર્ણનયોગો નામ સપ્તમોડધ્યાયઃ)

॥ શ્રીગણેશાય નમઃ ॥

દક્ષ ઉવાચ ।

સ્થિતિં વદ મહાયોગિન્ જીવન્મુક્તસ્ય સૌખ્યદામ્ ।

શુભાશુભકૃતં તેન કુત્ર ગચ્છતિ તત્પરમ્ ॥ ૧ ॥

કાચિકં વાચિકં માનસિકં સાંસર્ગિકં પ્રભો ।
 કર્મ યોગિકૃતં સર્વં કીદૃશં તસ્ય કા ગતિઃ ॥ ૨ ॥
 મુદ્રલ ઉવાચ ।
 જીવન્મુક્તઃ સ્વયં યોગી સ્વેચ્છાચારી ભવેત્ સદા ।
 પ્રારબ્ધપ્રેરિતઃ સાક્ષાદ્ વર્તતે નિત્યમાદરાત્ ॥ ૩ ॥
 સ્વયં બ્રહ્મણિ સંસ્થશ્ચ બિમ્બં ચિત્તે પ્રતિષ્ઠતિ ।
 યોગિનસ્તત્કૃતં સર્વં ન કદા બન્ધદં ભવેત્ ॥ ૪ ॥
 નરવત્ સર્વકર્તાઽપિ તથાઽપિ દોષવર્જિતઃ ।
 બ્રહ્મણિ બ્રહ્મભૂતત્વાચ્છુભાશુભવિવર્જિતઃ ॥ ૫ ॥
 પ્રારબ્ધેન સ્વયં યોગી પ્રેરિતઃ પુણ્યમાચરેત્ ।
 તીર્થયાત્રાદિકં સર્વં યજ્ઞદેવાર્ચનાદિકમ્ ॥ ૬ ॥
 સદા શૌચસમાયુક્તો નિત્યં ધર્મપરાયણઃ ।
 તથાપિ પુણ્યજં ભોગં ભુનક્તિ નૈવ નિશ્ચિતમ્ ॥ ૭ ॥
 અથવા પૂર્વજેનૈવ પ્રારબ્ધેન નિયન્ત્રિતઃ ।
 પાપાનિ નિત્યમાનન્દાત્ પ્રકુર્યાદ્ધિવિધાનિ સઃ ॥ ૮ ॥
 બ્રહ્મહત્યાદિકં સર્વં માતૃગમનકાદિકમ્ ।
 મધપાનાદિકં ચૌર્યં પ્રકુર્યાદ્ દૈવયોગતઃ ॥ ૯ ॥
 એવં પાપસમાચારો યદિ તિષ્ઠતિ માનવઃ ।
 યોગી પાપફલં નૈવ ભુનક્તિ નરવત્ કદા ॥ ૧૦ ॥
 પૂર્વજન્માર્જિતેનૈવ પ્રારબ્ધેન પ્રજાપતે ।
 કારિતં યોગિના તત્ર તેન કિઞ્ચિત્ કૃતં ન ચ ॥ ૧૧ ॥
 મરણે યા મતિઃ પ્રાપ્તા તાદૃશીં લભતે ગતિમ્ ।
 નરો જ્યયોગયુક્તો યો યોગી બ્રહ્મૈવ જાયતે ॥ ૧૨ ॥
 ઇદં સંશયનાશાર્થં કથિતં બ્રહ્મણઃ સુત ।
 યોગિનાં કર્મજં સર્વં માહાત્મ્યં લેશતો મયા ॥ ૧૩ ॥
 યોગી યોગસમાયુક્તો ન પાપાનિ કદાચન ।
 ચરતિ ધર્મનિષ્ઠઃ સ ભવત્યત્ર ન સંશયઃ ॥ ૧૪ ॥
 લોકોદ્ધારકરાઃ સર્વે યોગિનઃ પરિકીર્તિતાઃ ।

નાચરન્તિ કદા પાપમહિસાદિસમન્વિતાઃ ॥ ૧૫ ॥

કૃલહીનસ્વભાવેન ધર્મ ચરતિ નિત્યદા ।

યોગી લોકોપકારાર્થં સ્વયં બ્રહ્મપરાયણઃ ॥ ૧૬ ॥

કદાચિત્ પૂર્વસંસ્કારાત્ પાપં તેન કૃતં પરમ્ ।

ન તત્ર પાપયુક્તોઽસૌ તદર્થો વર્ણિતઃ પુરા ॥ ૧૭ ॥

કિમર્થં પ્રાણિનાં યોગી દુઃખદાયકમાચરેત્ ।

પાપં પાપસમાયુક્તો ન ભવેન્નિશ્ચિતં પુરા ॥ ૧૮ ॥

સર્વત્ર ગણનાથં સ પશ્યત્યનન્યચક્ષુષા ।

પુણ્યેન સુખસંયુક્તં વિશ્વં ભવતિ તચ્ચરેત્ ॥ ૧૯ ॥

પ્રારબ્ધં યોગિનાં દક્ષ ન ભવેત્ પાપકારકમ્ ।

પુણ્યચેષ્ટાસમાયુક્તં તેષાં પ્રારબ્ધમગ્જસા ॥ ૨૦ ॥

યોગાર્થં ધર્મસંયુક્તો બ્રહ્માર્પણવિધાનતઃ ।

યતતે જન્મસુ પ્રાણસ્તદા યોગી ભવેન્નરઃ ॥ ૨૧ ॥

તસ્ય પ્રારબ્ધકં દક્ષ કુતો દુર્બુદ્ધિદાયકમ્ ।

ભવતિ ચ મહાયોગી ધર્મયુક્તો ભવેત્ સદા ॥ ૨૨ ॥

અથ યોગિજનાનાં તે સ્થિતિં વદામિ સર્વદા ।

ક્રમયુક્તો યથા યોગી ભ્રાન્તો નૈવ ભવેત્ કદા ॥ ૨૩ ॥

સાધયિત્વા મહાયોગં ચિત્તનિરોધકારકમ્ ।

પગ્ચવિધં પરિત્યજ્ય ચિત્તં યોગી ભવેન્નરઃ ॥ ૨૪ ॥

ચિત્તે ચિન્તામણિં જ્ઞાત્વા સચિત્તઃ સહસા ગતઃ ।

તદાકારઃ સ વૈ યોગી તત્ર બ્રહ્મણિ સંરતઃ ॥ ૨૫ ॥

પ્રારબ્ધં યોગિનાં નાસ્તિ ભોગદં શાસ્ત્રસમ્મતમ્ ।

યદા હઠયુતો યોગી ભવેત્ પ્રારબ્ધયાલકઃ ॥ ૨૬ ॥

દેહપાતં પ્રકુર્યાચ્ચેદાત્મહત્યાં લભેન્ન ચ ।

આયુષા સંયુતો વાઙપિ દેહં ત્યજતિ નિશ્ચિતમ્ ॥ ૨૭ ॥

તથાપિ યોગસંયુક્તો ન દેહં ત્યજતિ પ્રભુઃ ।

ન પ્રારબ્ધમતિક્રમ્ય કરોતિ કિઞ્ચિદગ્જસા ॥ ૨૮ ॥

શાન્તિયુક્તસ્વભોવન તિષ્ઠત્યત્ર ન સંશયઃ ।
 યદ્ભાવિ તદ્ભવત્યેવ માયામોહવિવર્જિતઃ ॥ ૨૯ ॥
 દેહપાતેન કિં ગ્રાહ્યં દેહરક્ષણતસ્તથા ।
 રચિતં ગણનાથેન સદા ભવતુ તાદૃશમ્ ॥ ૩૦ ॥
 એવં નિશ્ચિત્ય ચિત્તેન શાન્તિયુક્તસ્વભાવતઃ ।
 આચરેદ્યોગસંયુક્તઃ સ્વધર્મે સંસ્થિતાં ક્રિયામ્ ॥ ૩૧ ॥
 વર્ણાશ્રમયુતો યોગી ભવેદ્યદિ સ સર્વદા ।
 તદા સ્વધર્મજં કુર્યાત્ કર્મ નિઃસંગભાવતઃ ॥ ૩૨ ॥
 દેહઃ કર્મમયઃ પ્રોક્તસ્તથોડકર્મી કુતો ભવેત્ ।
 વ્યવસ્થાસમ્ભવં કર્મ કૃતં ભવતિ ન હ્યપિ ॥ ૩૩ ॥
 યદિ કર્મ પરિત્યજ્ય તિષ્ઠેદ્યોગપરાયણઃ ।
 તદા દેહનિપાતેન યુક્તો ભવેત્ર સંશયઃ ॥ ૩૪ ॥
 અન્નભક્ષણરૂપં યદ્ભવતિ કર્મ નિશ્ચિતમ્ ।
 જાગૃત્સ્વપ્નાદિકં સર્વં ત્યક્ત્વા જીવતિ તત્કથમ્ ॥ ૩૫ ॥
 ક્રિયતેડનેન યત્કિંચિત્ સા ક્રિયા પરિકીર્તિતા ।
 અતઃ કર્મમયો દેહસ્તેન ધર્મ સમાચરેત્ ॥ ૩૬ ॥
 દેહત્યાગે સમુદ્યુક્તો યદિ યોગી ભવેત્ પ્રભો ।
 સહને દ્વન્દ્વભાવસ્ય ન સમર્થઃ સ વૈ સ્મૃતઃ ॥ ૩૭ ॥
 અશાન્તિસંયુતઃ સોડપિ યોગહીનો યથા નરઃ ।
 તથા દ્વન્દ્વ સમાલોક્ય સહને ન સમર્થકઃ ॥ ૩૮ ॥
 ગણેશેન કૃતં તસ્યેચ્છયા સર્વં ચ યદ્ભવેત્ ।
 ભવતુ તાદૃશં સર્વં સહે નિત્યં સુશાન્તિગઃ ॥ ૩૯ ॥
 સ યોગી શાન્તિહીનો ન પ્રભવેત્ ક્વચિદઞ્જસા ।
 બ્રહ્મભૂતો મહાશ્રેષ્ઠઃ પાવનઃ સર્વદેહિનામ્ ॥ ૪૦ ॥
 અતો વર્ણાશ્રમસ્થો યો યોગી ભવેત્ સ તત્ ક્રિયામ્ ।
 બ્રહ્માર્પણતથા કુર્યાદ્ હૃદિ ધ્યાત્વા ગજાનનમ્ ॥ ૪૧ ॥
 યદિ સ્વધર્મસંયુક્તં કર્મ નૈવ સમાચરેત્ ।
 તમક્રિયં સમાલોક્યાન્યે ત્યજેયુઃ સ્વધર્મકમ્ ॥ ૪૨ ॥

અતો લોકોપકારાર્થં યોગી કર્મ સમાચરેત્ ।
 અન્યાન્ કર્મયુતાન્ કુર્યાત્ સ્વવશાન્ ધર્મપાલકઃ ॥ ૪૩ ॥
 સર્વેભ્યશ્ચાધિકો યોગી કુર્યાત્ સત્કર્મ ધર્મદમ્ ।
 તાદૃશં કર્મ સર્વેડપિ કરિષ્યન્તિ વિશેષતઃ ॥ ૪૪ ॥
 તેન પ્રામાણ્યમાનન્દાત્ કૃતં કર્મ પ્રજાપતે ।
 તદેવ સર્વલોકાશ્ચ માન્યં કુર્વન્તિ નિશ્ચિતમ્ ॥ ૪૫ ॥
 બ્રહ્માર્પણતથા કર્મ બન્ધદં ન ભવેત્ કદા ।
 બ્રહ્મપ્રાપ્તિકરે તસ્ય ફલં પ્રોક્તં મનીષિભિઃ ॥ ૪૬ ॥
 યોગિભિશ્ચ કૃતં કર્મ લોકસડગ્રહકારણાત્ ।
 અસક્તમનસા નિત્યં નૈમિત્તિકં ન બન્ધદમ્ ॥ ૪૭ ॥
 સદા બ્રહ્મમયત્વેન તેન કિચ્છિત્ કૃતં ન ચ ।
 દેહસ્વભાવજો ભાવો ભવેદસ્ય નિરન્તરમ્ ॥ ૪૮ ॥
 અન્યં માર્ગં પ્રવક્ષ્યામિ યે નિન્દન્તિ સ્તુવન્તિ તમ્ ।
 યોગિનં પાપભોક્તારો ભવન્તિ પુણ્યભોગિનઃ ॥ ૪૯ ॥
 યોગિના યત્ કૃતં પાપં તત્ સ્પ્રદું ન ક્ષમં કદા ।
 નિન્દકાંસ્તત્ સમાશ્રિત્ય પ્રતિષ્ઠેત્તસ્ય નિત્યદા ॥ ૫૦ ॥
 યોગિના યત્ કૃતં પુણ્યં તદેવ તં ન સંસ્મૃશેત્ ।
 સ્તુવતસ્તાન્ સમાશ્રિત્ય નિત્યં તિષ્ઠેત્ સ્વભાવજમ્ ॥ ૫૧ ॥
 અતો ન યોગિનાં નિન્દાં કદા કુર્યાદ્વિચક્ષણઃ ।
 સેવાં સમાચરેત્તેષાં તેન સૌખ્યયુતો ભવેત્ ॥ ૫૨ ॥
 વને યદિ સ્થિતો યોગી પ્રારબ્ધેન નિયન્ત્રિતઃ ।
 ફલાદિકં તત્ર ભુજન્ શાન્ત્યા તિષ્ઠેત્ સ નિત્યદા ॥ ૫૩ ॥
 તત્ર નિન્દાકરાસ્તસ્ય તથા સેવાકરા ન ચ ।
 એક એવ મહાયોગી શુભાશુભં સમાચરેત્ ॥ ૫૪ ॥
 તદેવ દેહપાતેડસ્ય યોગિનશ્ચ મૃતં ભવેત્ ।
 શુભાશુભં નિરાધારમુષોષણસમન્વિતમ્ ॥ ૫૫ ॥
 એતત્તે કથિતં દક્ષ બ્રહ્મભૂતસ્ય ચેષ્ટિતમ્ ।

કર્મ યોગમયં પૂર્ણ શ્રવણાચ્છુભદ્ ભવેત્ ॥ ૫૬ ॥

અથ યોગં પ્રવક્ષ્યામિ જ્ઞાનાત્મકમહં પરમ્ ।

યોગિભ્યઃ સુખદં પૂર્ણ શાન્તિયુક્તં વિશેષતઃ ॥ ૫૭ ॥

દેહઃ કર્માત્મકઃ પ્રોક્તસ્તત્ર યોગં સમાચરેત્ ।

બ્રહ્માર્પણતયા કર્મ ચાચરન્ શાન્તિધારકઃ ॥ ૫૮ ॥

જ્ઞાનં સ્ફૂર્તિમયં પ્રોક્તં હૃદિ તિષ્ઠતિ સર્વદા ।

વિવેકાત્મમયં તત્ર જ્ઞાનયોગં સમાચરેત્ ॥ ૫૯ ॥

હૃદિ યદ્યદ્ ભવેજ્જ્ઞાનં નાનાયોગાર્થસૌખ્યદમ્ ।

અથવા વિષયાર્થાનાં બોધકં તત્ સ સન્ત્યજેત્ ॥ ૬૦ ॥

ઉત્પત્તિનાશસંયુક્તં જ્ઞાનં વિષયબોધકમ્ ।

બ્રહ્મ સૌખ્યપ્રદં જ્ઞાનં યોગભૂમિપ્રભાવજમ્ ॥ ૬૧ ॥

ઉપાધિસંયુતં ચૈકમનુપાધિયુતં પરમ્ ।

તત્સ્યજ્વા યોગસંયુક્તો ભવેદ્યોગી મહાયશાઃ ॥ ૬૨ ॥

જ્ઞાનાનાં સકલાનાં ચ યોગે જ્ઞાનમયઃ સ્મૃતઃ ।

યોગસ્તત્ર ભવેલ્લીનો બ્રહ્મીભૂતસ્વભાવતઃ ॥ ૬૩ ॥

બ્રહ્મણિ બ્રહ્મીભૂતોઽહં મમ જ્ઞાનં કુતો ભવેત્ ।

નાનાબ્રાન્તિકરં હૃત્સ્થં ત્યજ્વા બ્રહ્મપરો ભવેત્ ॥ ૬૪ ॥

અનેન વિધિના સર્વ જ્ઞાનં ત્યજ્વા હૃદિ સ્થિતમ્ ।

શાન્તિયુક્તઃ સ્વયં યોગી તિષ્ઠેદ્બ્રહ્મપરાયણઃ ॥ ૬૫ ॥

ન કર્તાઽહં કદાચિદ્વૈ કારયિતા ન નિશ્ચિતમ્ ।

માયામોહયુતા માં તે વદન્તિ કર્મકારિણામ્ ॥ ૬૬ ॥

અહં સાક્ષી શરીરસ્ય યદ્દેહેન કૃતં ભવેત્ ।

તન્મયા ન કૃતં ક્વાપિ બ્રહ્માહં પરતઃ પરઃ ॥ ૬૭ ॥

યદ્યત્ સ્ફૂર્તિર્ભવેન્ મે વૈ સા માયા બ્રાન્તિદાયિકા ।

ન તસ્થાં સંસ્થિતો જીવઃ સદા સાક્ષિસ્વભાવતઃ ॥ ૬૮ ॥

ન મોહેન સમાયુક્તો ન કદા મોહવર્જિતઃ ।

માયયા માં વદન્ત્યેવ હ્યયોગિનો ન સંશયઃ ॥ ૬૯ ॥

એવં સદા મહાયોગી સાક્ષિવત્સંસ્થિતો ભવેત્ ।
 હૃદયજ્ઞાનયોગસ્થસ્ત્યક્ત્વા સ્ફૂર્તિભવં ભ્રમમ્ ॥ ૭૦ ॥
 સર્વત્ર રસહીનં યન્ મનસ્તસ્ય મહાત્મનઃ ।
 શાન્ત્યા યુક્તં ભવેદ્દક્ષ બ્રહ્મીભૂતસ્ય નિત્યદા ॥ ૭૧ ॥
 એષ તે કથિતો યોગો જ્ઞાનાત્મકો વિશેષતઃ ।
 સાક્ષિવદ્દેહસંસ્થઃ સ મયા તિષ્ઠતિ લેશતઃ ॥ ૭૨ ॥
 અતઃ પરં સમં યોગં શૃણુ સ્થિતિપરાયણ ।
 યં જ્ઞાત્વા બ્રહ્મભૂતો યઃ શાન્તિહીનો ભવેન્ન સઃ ॥ ૭૩ ॥
 દેહઃ કર્મત્રયસ્તત્ર કર્મયોગં સમાચરેત્ ।
 મનો વિવેકરૂપં તુ સાક્ષિત્વં તત્ર સચ્ચરેત્ ॥ ૭૪ ॥
 અહં બ્રહ્મ યદા દક્ષ કુતસ્તત્ર ભવેદિદમ્ ।
 દ્વન્દ્વરૂપં વિશેષેણ તસ્ય વક્ષ્યામિ રૂપકમ્ ॥ ૭૫ ॥
 દેહઃ કર્મમયઃ પ્રોક્તો વિવેકઃ કર્મવર્જિતઃ ।
 દ્વન્દ્વ જ્ઞાત્વા મહાયોગી સમયોગં સમાચરેત્ ॥ ૭૬ ॥
 દેહે કર્મમયોડહં તુ હૃદિ સાક્ષી તથાડમલઃ ।
 ઉભયોર્યોગભાવેન ભવતિ કિઞ્ચિદઞ્જસા ॥ ૭૭ ॥
 યદા વિવેકહીનશ્ચેત્ દેહઃ કિં તુ કચ્છિયતિ ।
 દેહહીનં મનસ્તદ્બ્રજ્જ્ઞાનદં કસ્ય વા ભવેત્ ॥ ૭૮ ॥
 આનન્દમયભાવેન સંસ્થિતોડહં તદાત્મકઃ ।
 ઉભયત્ર તતઃ સ્વસ્વવ્યાપારં કુરુતઃ પરૌ ॥ ૭૯ ॥
 દેહે કર્મમયોડહં વૈ હૃદિ વિવેકધારકઃ ।
 દ્વિવિધાં રચ્યતાં માયાં સદાનન્દનધર્મગઃ ॥ ૮૦ ॥
 તથોઃ સમાનભાવેન સંસ્થિતોડહં ન સંશયઃ ।
 અનુપાધેરુપાધેશ્ચ વર્જિતો બ્રહ્મસંજ્ઞિતઃ ॥ ૮૧ ॥
 અતઃ સમં સમાશ્રિત્ય બાહ્યાન્તરૈકભાવતઃ ।
 યાદૃશં સંસ્થિતં બ્રહ્મ તાદૃશં તત્ર ચાચરેત્ ॥ ૮૨ ॥
 દેહે કર્મકરો ભૂત્વા હૃદિ સાક્ષિમયો ભવેત્ ।
 ઉભયં તત્ પરિત્યજ્યાનન્દાવસ્થાં સમાચરેત્ ॥ ૮૩ ॥

યદ્યદુભયભાવાખ્યં નાનાભેદમયં પરમ્ ।
 તત્ર યોગમયો ભૂત્વા તિષ્ઠેદાનન્દસંયુતઃ ॥ ૮૪ ॥
 આનન્દાનાં સમાયોગે બ્રહ્માનન્દઃ પ્રકીર્તિતઃ ।
 ઉભયેષાં પ્રજાનાથ તાદૃશં ચાચરેદ્બુધઃ ॥ ૮૫ ॥
 મદીયસઙ્ગયોગેનોભયં પ્રવર્તતે સદા ।
 ઉભયં ચાચરેત્ સર્વમુભાભ્યાં વર્જિતોઽપિ સઃ ॥ ૮૬ ॥
 ઇયમાનન્દરૂપાખ્યા કથિતા યોગિભિઃ પુરા ।
 બ્રહ્મીભૂતઃ સમાસ્થાય તિષ્ઠેતાં શાન્તિસંયુતઃ ॥ ૮૭ ॥
 અતઃ પરં પ્રજાનાથાવસ્થાં શૃણુ સુખપ્રદામ્ ।
 સહજાખ્યાં મહાયોગી ચાચરેતાં વિશેષતઃ ॥ ૮૮ ॥
 દેહઃ કર્મમયઃ પ્રોક્તસ્તત્ર યોગં સમાચરેત્ ।
 બ્રહ્માર્પણતયા નિત્યં કર્મણાં યોગિસત્તમઃ ॥ ૮૯ ॥
 હૃદિ સાક્ષિસ્વભાવેન તિષ્ઠેત્તયોઃ પરે તતઃ ।
 સમભાવં સમાશ્રિત્ય ત્રિષુ ત્રૈધં પ્રકીર્તિતમ્ ॥ ૯૦ ॥
 તેષુ વિસ્મૃતિભાવેન ભ્રાન્ત્યા વા વિસ્મૃતં ભવેત્ ।
 વિપરીતં ભવેદ્ભ્રાઽપિ તતઃ ખેદં ન ધારયેત્ ॥ ૯૧ ॥
 ત્રિવિધં માયયા યુક્તં પરાધીનં પ્રકીર્તિતમ્ ।
 તુર્યં સ્વાધીનરૂપાખ્યં પ્રોક્તં શાસ્ત્રેષુ સર્વદા ॥ ૯૨ ॥
 તુર્યેચ્છયા ત્રિધા ભૂતં ચલત્યત્ર ન સંશયઃ ।
 સ્વસ્વપ્રારબ્ધસંયુક્તં સદા ભ્રાન્તમિવ સ્થિતમ્ ॥ ૯૩ ॥
 ન કસ્યાહફૃતિસ્તસ્ય તુરીયસ્ય કદાચન ।
 યાદૃશં કુરુતે કર્મ તાદૃશં ફલમશ્રુતે ॥ ૯૪ ॥
 અતઃ પ્રારબ્ધયોગેન વિસ્મૃતોઽહં સ્થિતિં પરામ્ ।
 યોગરૂપાં ચ તુર્યેણ પ્રેરિતઃ સર્વધારિણા ॥ ૯૫ ॥
 અથવા જ્ઞાનમોહેન વિપરીતં કૃતં મયા ।
 ત્યક્ત્વા યોગસ્થિતિં પૂર્ણાં પ્રારબ્ધં તત્ર મુખ્યકમ્ ॥ ૯૬ ॥
 પ્રારબ્ધધારકં પ્રોક્તં તુરીયં નાત્ર સંશયઃ ।

તસ્યેચ્છયા ચ યજ્ઞાતં તદેવં યોગદં ભવેત્ ॥ ૯૭ ॥
 પરાધીનોડહમત્યન્તં તુર્યેચ્છયા સમન્વિતઃ ।
 કરોમિ કર્મ સાક્ષિત્વમાનન્દં વા ન સંશયઃ ॥ ૯૮ ॥
 સદા સ્વાધીનભાવેન તિષ્ઠતિ બ્રહ્મ તુર્યગમ્ ।
 તુરીયૈઃ ખેલકં પ્રોક્તં તસ્ય કિં બન્ધનં ભવેત્ ॥ ૯૯ ॥
 યજ્ઞાતં તત્કૃતં તેન તુરીયેણ ન સંશયઃ ।
 તત્ર કુત્ર સ્થિતોડહં તુ સ્વેચ્છયા કીડતિ પ્રભુઃ ॥ ૧૦૦ ॥
 ઇયં તુ સહજાવસ્થા કથિતા તે પ્રજાપતે ।
 યજ્ઞાતં તત્ર સા પ્રોક્તા ન કૃતા તદપિ હ્યહો ॥ ૧૦૧ ॥
 યત્કૃતં સહ જાતેન સ્વયમેવ પ્રવર્તતે ।
 યોગસ્તેન સમાખ્યાતા સહજા તુર્યસંજિતા ॥ ૧૦૨ ॥
 અતઃ પરં બ્રહ્મભૂતં સ્વાનન્દાખ્યં પ્રકીર્તિતમ્ ।
 તત્ર યોગસ્વરૂપાખ્યાં સ્થિતિં શૃણુ સુખપ્રદામ્ ॥ ૧૦૩ ॥
 સ્વાધીનં તુર્યભાવાખ્યં પરાધીનં ત્રિધા મતમ્ ।
 તેષાં યોગે નિજાત્મસ્થો ભવેદ્યોગી નિજાત્મસુ ॥ ૧૦૪ ॥
 ત્રિવિધં ખેલરૂપં તુ તુર્યઃ ખેલક ઉચ્યતે ।
 તયોર્યોગે પ્રજાનાથ સ્વાનન્દસ્થો ભવેન્નરઃ ॥ ૧૦૫ ॥
 બ્રહ્મણિ બ્રહ્મભૂતસ્ય યોગિનશ્ચ કુતો ભવેત્ ।
 સ્વાધીનં તુ પરાધીનં માયાયુક્તં ન સંશયઃ ॥ ૧૦૬ ॥
 યોગસ્થિતિં સમાશ્રિત્ય બુધશ્ચત્વારિ ચાચરેત્ ।
 તેષાં સંયોગરૂપેણ તિષ્ઠેત્તેષુ મહાત્મવાન્ ॥ ૧૦૭ ॥
 કર્મયોગં સમાશ્રિત્ય દેહચેષ્ટાં સમાચરેત્ ।
 જ્ઞાનયોગં તથાડઽશ્રિત્ય સાક્ષિત્વં ચાચરેત્ બુધઃ ॥ ૧૦૮ ॥
 સમયોગં સમાશ્રિત્ય આનન્દં આચરેત્ પરમ્ ।
 સહજં સ સમાશ્રિત્ય વિપરીતેન શોકભાક્ ॥ ૧૦૯ ॥
 ચતુર્ભિઃ સંયુતો ભૂત્વા ચતુર્ભિર્વર્જિતસ્તથા ।
 તિષ્ઠેદ્યોગમર્થી દક્ષાવસ્થામાશ્રિત્ય સર્વદા ॥ ૧૧૦ ॥

અવસ્થા નિજરૂપે તુ કુતોડવસ્થાપ્રધારકઃ ।
 તયોર્યોગે યોગમયી વ્યવસ્થા તે પ્રકીર્તિતા ॥ ૧૧૧ ॥
 ચતુર્મયી ચતુર્હીના યોગાવસ્થા પ્રકીર્તિતા ।
 યોગિભિસ્તાં સમાશ્રિત્ય શાન્તિહીનો ભવેન્ન સઃ ॥ ૧૧૨ ॥
 અધુના શૃણુ યોગસ્થામવસ્થાં દ્વિતીયાં પરામ્ ।
 અયોગધારિકાં પૂર્ણાં સદા નિવૃત્તિદાયિકામ્ ॥ ૧૧૩ ॥
 બ્રહ્મણિ બ્રહ્મભૂતો યો યોગી તાં સંશ્રયેત્ પરામ્ ।
 યદા નિવૃત્તિસંયુક્તઃ શાન્તિહીનો ભવેન્ન સઃ ॥ ૧૧૪ ॥
 બ્રહ્મણિ બ્રહ્મસંસ્થં તન્નાગતં ન ગતં પુનઃ ।
 માયાયાં બ્રહ્મભૂતો યોડવસ્થાયા ધારકઃ કુતઃ ॥ ૧૧૫ ॥
 યત્ કુર્યાત્ કારયેદ્યથ તત્ર નૈવાવલોકયેત્ ।
 માયામયં વિનિશ્ચિત્ય પચ્ચકં પચ્ચકેષુ ગમ્ ॥ ૧૧૬ ॥
 નાહં પચ્ચકગશ્ચેદ્વૈ તતસ્તત્કૃતમગ્જસા ।
 કુતો મયિ પ્રદેશ્યેતાધાર્યનિવૃત્તિગો ભવેત્ ॥ ૧૧૭ ॥
 જીવનં મરણં જન્મ યોગો યોગાત્મિકા પરા ।
 અવસ્થા મે કુતો માયામોહયુક્તં સ્મૃતં બુધૈઃ ॥ ૧૧૮ ॥
 અથ યોગમયીં પૂર્ણામવસ્થાં શૃણુ માનદ ।
 સંયોગાયોગહીનાં તાં યયા શાન્તો ભવેન્ન સઃ ॥ ૧૧૯ ॥
 બ્રહ્મણિ બ્રહ્મભૂતોડહં મયિ માયામયં પરમ્ ।
 પચ્ચકં ચ કુતો ભાતિ માયાહીનમયોગકમ્ ॥ ૧૨૦ ॥
 વિધિનિષેધસંયુક્તં ચિત્તં ભવતિ સર્વદા ।
 વિધિનિષેધહીનં તુ તદેવં જાયતે મુધા ॥ ૧૨૧ ॥
 દેહેન કર્મયોગશ્ચ જ્ઞાનગો હૃદિ જાયતે ।
 ઉભયત્ર સમશ્ચૈવ તુર્યેષુ સહજાત્મકઃ ॥ ૧૨૨ ॥
 સર્વસંયોગભાવેષુ સ્વાનન્દાખ્યઃ પ્રવર્તતે ।
 નિવૃત્તિષુ હ્યયોગાખ્યો યોગેષુ શાન્તિયોગકઃ ॥ ૧૨૩ ॥
 એવં નાનાવિધં યોગં સમાસ્થાય મહામતિઃ ।
 યોગી શાન્ત્યા સમાતિષ્ઠેદ્બ્રહ્મીભૂતોડપિ નિશ્ચિતમ્ ॥ ૧૨૪ ॥

યોગસ્થિતિઃ સમાખ્યાતા બ્રહ્મભૂતસુખપ્રદા ।

અનેન વિધિના દેહનિર્વાહો યોગિનાં ભવેત્ ॥ ૧૨૫ ॥

વર્ણાશ્રમસ્થિતો યોગી ચાચરેત્ સ્થિતિમુત્તમામ્ ।

લોકસાગ્રહકાર્યાર્થમસક્તસ્તત્કલાદિષુ ॥ ૧૨૬ ॥

યદા વર્ણાશ્રમં ત્યક્ત્વા પચ્ચમાશ્રમધારકઃ ।

ન તસ્ય સ્થિતિરૂપં તુ કદાચિન્નાત્ર સંશયઃ ॥ ૧૨૭ ॥

વિધિનિષેધહીનોડયં વિનાયકો ભવેત્ સદા ।

યદ્યત્ કુર્યાત્ સ તત્ સર્વં યોગરૂપં ભવેત્ સદા ॥ ૧૨૮ ॥

યદિ સ્થિતિસમાયુક્તો વેદાદિષુ પ્રમાણતઃ ।

તદા વિધિયુતઃ સોડપિ ભવેત્ પશ્ય પ્રજાપતે ॥ ૧૨૯ ॥

યદા સ્થિતિવિહીનોડયં તિષ્ઠેત્ સદ્બુધિતં પરમ્ ।

વેદેષુ સ નિષેધેન તદા યુક્તો ભવેત્ પરઃ ॥ ૧૩૦ ॥

અતઃ સ્થિતિયુતો યોગી સ્થિતિહીનો યથારુચિ ।

વર્ણાશ્રમાન્ પરિત્યજ્ય તિષ્ઠેદ્વિનાયકો યથા ॥ ૧૩૧ ॥

શાન્ત્યા નિત્યં ચરેત્ સર્વં મનસીષ્ણિતમઞ્જસા ।

વિધિનિષેધહીનશ્ચ બ્રહ્મણિ રસધારકઃ ॥ ૧૩૨ ॥

એતત્ સર્વં સમાખ્યાતં યોગિનાં ચેષ્ટિતં મહત્ ।

બ્રહ્મભૂતાત્ પરં પૂર્ણં ચરેદેવં નિરન્તરમ્ ॥ ૧૩૩ ॥

શર્ણુયાધઃ પઠેદ્વાડપિ સ સર્વં હીષ્ણિતં લભેત્ ।

અન્તે યોગમયો ભૂત્વા તિષ્ઠેત્ સ ગણપે રતઃ ॥ ૧૩૪ ॥

॥ ઓં તત્સદિતિ શ્રીમદાન્ત્યે પુરાણોપનિષદિ શ્રીમન્મૌદ્ગલે મહાપુરાણે

નવમે ખણ્ડે યોગચરિતે મુદ્ગલદક્ષસંવાદે યોગામતાર્થશાસ્ત્રે

યોગસ્થિતિવર્ણનયોગો નામ સમમોડધ્યાયઃ ॥ ૯.૭

॥ ઇતિ યોગગીતાસૂપનિષત્સુ સુગમાસુ તૃતીયોડધ્યાયઃ ॥ ૯(યોગગીતા).૩

૪. યોગભ્રષ્ટચરિતનિરૂપણં નામ ચતુર્થોઽધ્યાયઃ

(મુદ્રલપુરાણે નવમખણ્ડે ૯.૮ યોગભ્રષ્ટચરિતનિરૂપણં નામ અષ્ટમોઽધ્યાયઃ)

॥ શ્રીગણેશાય નમઃ ॥

દક્ષ ઉવાચ ।

યોગશાન્તિં સમાશ્રિત્ય યોગમભ્યસ્ય નિત્યદા ।

બ્રહ્મણિ બ્રહ્મભૂતઃ સ યોગભ્રષ્ટઃ કથં ભવેત્ ॥ ૧ ॥

માયામયં જગત્ સર્વં નાનાબ્રમસમન્વિતમ્ ।

જ્ઞાત્વા સ્વયં પુનર્ભ્રષ્ટઃ કૌતુકં વદ મે મુને ॥ ૨ ॥

મુદ્રલ ઉવાચ ।

બ્રહ્મણિ બ્રહ્મભૂતસ્ય યોગિનો બિમ્બસંસ્થિતમ્ ।

બુદ્ધૌ તસ્યાં વિમોહેન મોહયુક્તં પ્રજાપતે ॥ ૩ ॥

દૃષ્ટ્વા નાનાવિધાન્ ભોગાન્ સ્વયં મોહેન મોહિતઃ ।

તેષુ ભૂત્વા રસયુતો તાનિચ્છતિ નિરન્તરમ્ ॥ ૪ ॥

તત્ર તસ્ય હૃદિ દક્ષ વિવેકઃ સંસ્થિતો ભવેત્ ।

તસ્ય રૂપં પ્રવક્ષ્યામિ શૃણુ બુદ્ધિવિશારદ ॥ ૫ ॥

અહં બ્રહ્મણિ યોગેન બ્રહ્મીભૂતો ન સંશયઃ ।

પાપપુણ્યાદિકં મે ન શુભાશુભકૃતે ભવેત્ ॥ ૬ ॥

યદા ભોગં પરિત્યજ્ય તિષ્ઠામિ નિત્યમાદરાત્ ।

તદા યોગસ્ય વૃદ્ધિર્મે ન ભવિષ્યતિ નિશ્ચિતમ્ ॥ ૭ ॥

યદા નિત્યં પ્રભુઞ્જાને ભોગાન્નાનાવિધાન્ પરાન્ ।

પાપપુણ્યમનાદૃત્ય તદા યોગક્ષયો ન ચ ॥ ૮ ॥

અતોઽહં યોગમૃત્યુજ્ય કિમર્થં દુઃખસંયુતઃ ।

તિષ્ઠામિ શાન્તિમાશ્રિત્ય વિધિનિષેધસંયુતઃ ॥ ૯ ॥

એવં મનસિ સન્ધાર્ય યોગી ભોગેષુ લાલસઃ ।

વિવિધેષ્વેવ ભવતિ રસયુક્તઃ ક્રમેણ સઃ ॥ ૧૦ ॥

અયં મોહઃ સમાખ્યાતો યોગિહૃદ્બ્રાન્તિદાયકઃ ।

તેન શાન્તિં પરિત્યજ્ય પાપપુણ્યપરો ભવેત્ ॥ ૧૧ ॥

તતઃ કામં સમાશ્રિત્ય દેહસૌખ્યપ્રદાયકમ્ ।

ઇચ્છેત્ સ વિવિધાન્ ભોગાન્ પુણ્યપાપપરાયણઃ ॥ ૧૨ ॥

ભોગાર્થં યતમાનસ્ય યોગિનઃ ક્રમભાવતઃ ।

તત્ર વિદ્મઃ કૃતઃ કેન તતઃ ક્રોધયુતો ભવેત્ ॥ ૧૩ ॥

યેન વિદ્મઃ કૃતસ્તેષુ ભોગેષુ તસ્ય ભોગિનઃ ।

તં શત્રુ સ હિ જાનાતિ ભિન્નભાવપરાયણઃ ॥ ૧૪ ॥

તતો હ્યજ્ઞાનસમ્ભૂતિઃ ક્રમેણોત્પદ્યતે પરા ।

યોગિનશ્ચ તથા યુક્તો હન્તું તં યતતે સદા ॥ ૧૫ ॥

શત્રુશિક્ષાર્થમર્થાન્ સ નાનાભાવસમન્વિતઃ ।

સમ્પાદ્ય તં તુ નિર્જિત્ય ભોગાન્ ભુઙ્ક્તે પ્રયત્નતઃ ॥ ૧૬ ॥

સ્વપરજ્ઞાનહીનત્વં ગતં તસ્ય પ્રજાપતે ।

તદેવાજ્ઞાનસમ્ભૂતિઃ શત્રુમિત્રપ્રદર્શિની ॥ ૧૭ ॥

તતઃ શાન્તેઃ ક્રમેણાસ્ય વિસ્મૃતિર્જાયતે પરા ।

તથા યુતઃ સ્વયં દેહં મન્યતે સત્યરૂપકમ્ ॥ ૧૮ ॥

દેહે સન્તોષમાપન્ને કૃતકૃત્યમિવ સ્થિતમ્ ।

મન્યતે વિપરીતે સ આત્માનં ભાગ્યવર્જિતમ્ ॥ ૧૯ ॥

તતો યોગં પરિત્યજ્ય સ્વયં બિમ્બી પ્રજાયતે ।

બિમ્બે તન્મયભાવેનાગમિષ્યતિ ન સંશયઃ ॥ ૨૦ ॥

એવં ક્રમેણ યોગી સ શાન્તિહીનસ્વભાવતઃ ।

સદા તિષ્ઠતિ તં યોગં નાશ્રયતે કદાચન ॥ ૨૧ ॥

સુખયુક્તે શરીરે સ સુખયુક્તો ભવેત્ સ્વયમ્ ।

દુઃખયુક્તે તથા દુઃખી નાનાભાવપરાયણઃ ॥ ૨૨ ॥

લેશમાત્રમયં શાન્તિં લભતે ન કદાચન ।

અસન્તોષયુતો નિત્યં ભ્રમતે ભોગવિપ્સયા ॥ ૨૩ ॥

ભોગાર્થં વિવિધાન્યેવ નિત્યં પાપાનિ ચાદશત્ ।

ચરતે સર્વપુણ્યાનિ વિધિનિષેધવર્જિતઃ ॥ ૨૪ ॥

વર્ણાશ્રમયુતો યોગી સ્વધર્મં ત્યજ્ય નિત્યદા ।

પાપં ચરતિ વા પુણ્યં સ્વધર્મઃ સંયુતઃ કદા ॥ ૨૫ ॥

યોગાન્ ભુક્તે વિશેષેણ મોહયુક્તો નિરન્તરમ્ ।
યોગભ્રષ્ટોઽયમાખ્યાતસ્ત્યક્ત્વા યોગં નરો ભવેત્ ॥ ૨૬ ॥

હૃદિ તસ્ય વિવેકશ્ચ સદા તિષ્ઠતિ મોહદઃ ।
પુણ્યપાપવિહીનોઽહં બ્રહ્મૈવ બ્રહ્મભાવિતઃ ॥ ૨૭ ॥

અન્તે સ નરકાન્ ગચ્છેદ્ દ્વન્દ્વદુઃખપ્રદાયકાન્ ।
યાતનાં ધોરરૂપાં તુ પતેદ્ભુક્ત્વા ધરાતલે ॥ ૨૮ ॥

દક્ષ ઉવાચ ।
યોગભ્રષ્ટગતિં બ્રૂહિ યોગીન્દ્ર દયયા પરામ્ ।
કથં નરકગો ભૂત્વા યાતનાં પ્રાપ્નુયાત્ પરમ્ ॥ ૨૯ ॥

કર્મફલપરિત્યાગાદિહજન્મધરઃ કથમ્ ।
સમ્ભવેદ્વિસ્મયો ભાતિ ચેષ્ટિતં યોગિનઃ પરમ્ ॥ ૩૦ ॥

મુદ્રલ ઉવાચ ।
બ્રહ્મણિ બ્રહ્મભૂતસ્ય પુનર્વિષયસેવનાત્ ।
બ્રહ્મણો ભક્તિહીનસ્થાન્તે સ્થાનં ન ભવેત્ કિલ ॥ ૩૧ ॥

અપારપુણ્યયોગેન બ્રહ્મણિ દેહિનઃ કદા ।
રસોત્પત્તિર્ભવેદ્દક્ષ સર્વશ્રેષ્ઠસ્ય યોગદા ॥ ૩૨ ॥

દેહવિષયસંયોગાદ્ દ્વન્દ્વભાવપરાત્મનઃ ।
નાનાપાપાદિયોગેન પુણ્યં સ્વલ્પં પ્રહીયતે ॥ ૩૩ ॥

મૃતોઽયં શિવલોકે વૈ વૈકુંઠે સૌરશાક્તયોઃ ।
બ્રહ્મણ ઇન્દ્રલોકે વા પતેદન્તે ન સંશયઃ ॥ ૩૪ ॥

શોકહર્ષપ્રદં વિશ્વં નાનાદ્વન્દ્વસમન્વિતમ્ ।
નરકો નાત્ર સન્દેહો યોગિનાં શાસ્ત્રસમ્મતમ્ ॥ ૩૫ ॥

ઉત્પત્તિનાશસંયુક્તં ત્યક્ત્વા બ્રહ્મપરાયણઃ ।
બ્રહ્મણિ બ્રહ્મભૂતઃ સ પુનર્દ્વન્દ્વપરો યતઃ ॥ ૩૬ ॥

વિકુણ્ઠાદિપદે સંસ્થો દ્વન્દ્વ ભુક્તો નિરન્તરમ્ ।
ઉત્પત્તિનાશસંયુક્તં નાનાભોગપરાયણઃ ॥ ૩૭ ॥

અતો યોગી પ્રજાનાથ સ્વર્ગાખ્યાન્નરકાન્ પરાન્ ।
ભુક્ત્વા દ્વન્દ્વમયાન્ પશ્ચાદિહ જન્મધરો ભવત્ ॥ ૩૮ ॥

ભવેદ્યોગિકુલે તસ્ય જન્મ વા તાપસે કુલે ।
 ઋદ્ધિમતાં સ તત્રાપિ પુનર્યોગં ચરિષ્યતિ ॥ ૩૯ ॥
 પૂર્વસંસ્કારયોગેન ન ભોગે સ રમેત્ કદા ।
 ચિત્તં તસ્ય મહાયોગી પ્રભવેત્ સ્વલ્પયોગતઃ ॥ ૪૦ ॥
 પુનર્ન યોગભ્રષ્ટઃ સ સમ્ભવેદ્બ્રહ્મણઃ સુત ।
 શાન્ત્યાયુક્તસ્વભાવેન શરીરં પોષયેન્ મુદા ॥ ૪૧ ॥
 અન્તે બ્રહ્મણિ યોગી સ તદાકારો ભવેત્ પરમ્ ।
 યોગસંસ્કારપુણ્યેન સ્થિતિં લબ્ધ્વા મહામતિઃ ॥ ૪૨ ॥
 એતત્તે કથિતં પૂર્ણં યોગભ્રષ્ટસ્ય ચેષ્ટિતમ્ ।
 કિં પુનઃ શ્રીતુમિચ્છા તે વદ ધાતર્વદામ્યહમ્ ॥ ૪૩ ॥
 ॥ ઓં તત્સદિતિ શ્રીમદાન્ત્યે પુરાણોપનિષદિ શ્રીમન્મૌદ્રલે મહાપુરાણે
 નવમે ખાંડે યોગચરિતે મુદ્રલદક્ષસંવાદે યોગામૃતાર્થશાસ્ત્રે
 યોગભ્રષ્ટચરિતનિરૂપણં નામ અષ્ટમોઽધ્યાયઃ ॥ ૯.૮
 ॥ ઇતિ યોગગીતાસૂપનિષત્સુ સુગમાસુ ચતુર્થોઽધ્યાયઃ ॥ ૯(યોગગીતા).૪

પ. અજ્ઞાનિનાં ક્રમયોગવર્ણનં નામ પચ્ચમોઽધ્યાયઃ

(મુદ્રલપુરાણે નવમખાંડે ૯.૯ અજ્ઞાનિનાં ક્રમયોગવર્ણનં નામ નવમોઽધ્યાયઃ)

॥ શ્રીગણેશાય નમઃ ॥
 દક્ષ ઉવાચ ।
 ચિત્તં ચગ્ધ્યલમત્યન્તં વિષયેષુ પરાયણમ્ ।
 દુર્ગ્ગુહં શાન્તિસંયુક્તં ન ભવેન્ મુનિસત્તમ ॥ ૧ ॥
 અતો યોગસ્ય પ્રાપ્ત્યર્થં સિદ્ધ્યર્થં સુગમં તતઃ ।
 ઉપાયં વદ ચિત્તસ્ય જયાર્થં વાડપરં પ્રભો ॥ ૨ ॥
 મુદ્રલ ઉવાચ ।
 પચ્ચચિત્તેષુ ચદ્વિમ્ભં સ્થિતં ભ્રાન્ત્યા સમન્વિતમ્ ।
 ચિન્તામણેઃ સમાખ્યાતં તસ્યૈવ ભજનં ચરેત્ ॥ ૩ ॥
 તેન ચિત્તં જયેદ્યોગી નાન્યં પશ્યામિ ભો વિધે ।
 વિના ચિત્તજયં યોગદાયકં નાત્ર સંશયઃ ॥ ૪ ॥

દક્ષ ઉવાચ ।

સુગમં વદ માર્ગ મે સર્વેભ્યો બ્રહ્મદાયકમ્ ।
સંસેવ્ય જન્તવઃ સર્વે બ્રહ્મભૂતા ભવન્તિ વૈ ॥ ૫ ॥

મુદ્રલ ઉવાચ ।

અજ્ઞાનેન સમાયુક્તો નરો વિષયલમ્પટઃ ।
શિશ્રોદરપરો નિત્યં યોગં નેચ્છતિ કર્હિચિત્ ॥ ૬ ॥

તસ્ય સકામિકં કર્મ સુખદં બોધયેત્ પરમ્ ।
અલભ્યપ્રાપકં હૃદયમાચરેલ્લોભસંયુતઃ ॥ ૭ ॥

અલભ્યલભ્યલોભેન ત્યક્ત્વા પાપં મહાખલઃ ।
સત્કર્મનિરતો ભૂત્વા ચરેત્ પુણ્યં નિરન્તરમ્ ॥ ૮ ॥

તતસ્તેનૈકભાવેન પાપં નશ્યેન્નિરન્તરમ્ ।
શુદ્ધોડત્યન્તં નરઃ કુર્યાત્ કર્મ કામયુતં પરમ્ ॥ ૯ ॥

સમાપ્તયાત્તતોડલભ્યં હૃદયં ચેત્ પુનરેવ સઃ ।
વિશ્વાસેન સમાયુક્તઃ કુર્યાત્ કર્મ વિશેષતઃ ॥ ૧૦ ॥

અથવા નૈવ સમ્પ્રાપ્તમલભ્યં તેન તં તદા ।
ઉપાદિશેદ્વિશેષેણાધિકં સત્કર્મ ચાચર ॥ ૧૧ ॥

અનન્તજન્મભિઃ પાપં ત્વયા કૃતમસંશયમ્ ।
અપારમન્તરાયો ભવતિ તે તદ્વિદ્યાતકમ્ ॥ ૧૨ ॥

એવં કર્મપરઃ સોડપિ દુઃખિતોડત્યન્તમાચરેત્ ।
પાપનાશાર્થમાનન્દાત્તેન શુદ્ધાન્તરો ભવેત્ ॥ ૧૩ ॥

સત્કામિકપરચ્ચાસ્ય કર્માત્યન્તપ્રભાવતઃ ।
તસ્ય બુદ્ધિર્ભવેત્ દક્ષ નિઃકામિકપરાચણા ॥ ૧૪ ॥

જન્મમૃત્યુપ્રદા ભોગા ભુક્તા વિવિધજન્મસુ ।
અપારસુખદં બ્રહ્મ ન પ્રાપ્તં દેહધારિણા ॥ ૧૫ ॥

અલભ્યં ન મયા પ્રાપ્તં પ્રારબ્ધાધીનતોડથવા ।
પ્રારબ્ધં ચાલિતું કોડપિ ન સમર્થો ભવિષ્યતિ ॥ ૧૬ ॥

અતો નિઃકામિકં કર્મ કરોમિ નિત્યમાદરાત્ ।
જન્મમૃત્યુવિહીનોડહં ભવિષ્યામિ ન સંશયઃ ॥ ૧૭ ॥

બ્રહ્મસુખમપારં ચલ્લબ્ધ્વા બ્રહ્મપરાયણઃ ।
 બ્રહ્મભૂતો ભવિષ્યામિ યત્નં કરોમિ તત્પરઃ ॥ ૧૮ ॥
 એવં ધાર્યં પરિત્યજ્ય કામાન્ સેવેત્ સ પચ્ચકાન્ ।
 દેવાન્ ગણેશમુખ્યાંશ્ચ મુક્તિમાર્ગપરાયણઃ ॥ ૧૯ ॥
 સાલોક્યાદિભવં સૌખ્યમિચ્છતિ નિત્યમાદરાત્ ।
 ક્રમેણ તપસા યુક્તો પ્રભવેન્ માનવસ્તતઃ ॥ ૨૦ ॥
 વિભૂતિર્બ્રહ્મણઃ પ્રોક્તા નાનારૂપા પ્રજાપતે ।
 તત્ર તસ્ય રમેચ્ચિત્તમૈશ્વર્યૈર્યુક્તભાવતઃ ॥ ૨૧ ॥
 ઇમે સમર્થરૂપા વૈ બ્રહ્મણઃ પરમાત્મનઃ ।
 અંશતેજોધરાસ્તસ્ય સર્વાધીશા ભવન્ત્યતઃ ॥ ૨૨ ॥
 એવં સર્વત્ર સચ્ચિન્ત્ય તેષાં પૂજાપરો ભવેત્ ।
 લભેત્તત્ કૃપયા દક્ષ ચિત્તશુદ્ધિં નરોત્તમઃ ॥ ૨૩ ॥
 વિચારેણ ગણેશાનં જ્ઞાત્વા સમ્પૂર્ણમઞ્જસા ।
 સર્વપૂજ્યાદિચિહ્નૈસ્તં શ્રેષ્ઠં તત્ર રતો ભવેત્ ॥ ૨૪ ॥
 જ્ઞાત્વા સ્વાનન્દનાથં તં સ્વાનન્દાર્થં વિશેષતઃ ।
 પ્રભજેદ્રણરાજં સ નિષ્કામભક્તિસંયુતઃ ॥ ૨૫ ॥
 તતોડહર્નિશમત્યન્તં ભજેત્તપસા યુતઃ ।
 મોક્ષાર્થં સર્વભાવેન વિરક્તો વિષયાદિષુ ॥ ૨૬ ॥
 ગણેશકૃપયા તસ્ય ચિત્તશુદ્ધિર્ભવેત્ પરા ।
 તયા સર્વસ્વભાવેન ભજેત્તં ગણનાયકમ્ ॥ ૨૭ ॥
 વિશ્વં ચરાચરં સર્વં જાનીયાત્તત્સ્વરૂપકમ્ ।
 સર્વેષાં હિતભાવેન ભજેત્તં દ્વિરદાનનમ્ ॥ ૨૮ ॥
 કસ્યાપિ સમભવેત્ દુઃખં તાદૃશં પ્રચરેત્ર સઃ ।
 સહન્ સન્ દ્રન્દ્રજં ભાવમાર્જવેન સમન્વિતઃ ॥ ૨૯ ॥
 દેવકાર્યં વિના સાધુર્ન છિન્દ્યાત્ સ કદાચન ।
 પત્રાદિકં વિશેષેણ વિશ્વરૂપપરાયણઃ ॥ ૩૦ ॥
 એકાન્તે નિર્જને સ્થાને સ્થિત્વા ધ્યાત્વા ગજાનનમ્ ।
 પૂજયેદ્ભક્તિસંયુક્તો ધ્યાનં કુર્યાદ્વિશેષતઃ ॥ ૩૧ ॥

અનન્યમનસા દેવં ભજેત્તં ભાવધારકઃ ।

શમદમપરો ભૂત્વા ચિત્તનિગ્રહમાચરેત્ ॥ ૩૨ ॥

દુર્જયં ચિત્તમત્યન્તં હ્રાત્વા વાયુનિબન્ધતઃ ।

પ્રાણાયામપરો ભૂત્વા જયેત્તન્નાત્ર સંશયઃ ॥ ૩૩ ॥

અથ વાયુનિરોધસ્ય વદામિ માર્ગમુત્તમમ્ ।

યેન પાપં પરિત્યજ્ય શુદ્ધચિત્તો નરો ભવેત્ ॥ ૩૪ ॥

પૂરયેદ્ધામનાસાયાં વાયું તસ્માચ્ચતુર્ગુણમ્ ।

ધારણં તસ્ય કુર્યાત્ સ સ્વોદરે નિયતો ભવેત્ ॥ ૩૫ ॥

પૂરકાદ્ દ્વિગુણં કુચ્છિયકં ચ પ્રજાપતે ।

પુનર્નસા દક્ષિણયા પૂરયેત્ કુમ્ભકં ચરેત્ ॥ ૩૬ ॥

વામયા રેચકં ચૈવ પુનઃ પુનર્નિરન્તરમ્ ।

પ્રાણાયામં ચરેદ્ ધીમાન્ પાપહીનો નરો ભવેત્ ॥ ૩૭ ॥

એવં ત્રૈકાલિકં કુર્યાત્ પ્રાણાયામં વિશેષતઃ ।

નાતિનિરોધસંયુક્તં વાયું હઠસમન્વિતઃ ॥ ૩૮ ॥

અતિહઠેન સંરુદ્ધો વાયૂ રોમભ્ય એવ ચ ।

નિઃસૃત્ય કુષ્ઠસંયુક્તં તં કરોતિ ન સંશયઃ ॥ ૩૯ ॥

નાભિમૂલસ્થિતા નાડી ઇડા ચ પિન્ડગલાડપરા ।

સુષુમ્ણા તત્ર રોધેન માર્ગો ભવતિ નિર્મલઃ ॥ ૪૦ ॥

અપાનો નાભિમૂલસ્થો હ્યધો ગચ્છતિ સર્વદા ।

પ્રાણ ઊર્ધ્વં તથા જન્તોર્નાડીભિઃ પ્રેરિતઃ સદા ॥ ૪૧ ॥

માર્ગરોધનભાવેન નાડ્યાં માર્ગો ભવિષ્યતિ ।

વાયુર્મૂલં સમાશ્રિત્ય તિષ્ઠતિ ક્રમતસ્તતઃ ॥ ૪૨ ॥

તત્ર લઘ્વક્ષરાણ્યેવ દ્વાદશાપિ પ્રતિષ્ઠતિ ।

વાયુશ્ચેત્ સ લઘુઃ પ્રોક્તઃ પ્રાણાયામશ્ચ યોગિભિઃ ॥ ૪૩ ॥

તતો દ્વિગુણતસ્તિષ્ઠેદધા વાયુઃ સુરોધિતઃ ।

મધ્યમઃ સ સમાખ્યાતસ્ત્રિગુણાદુત્તમોત્તમઃ ॥ ૪૪ ॥

એવં પ્રાણમપાનં ચ સ્વમૂલે સન્નયેદ્ બુધઃ ।

તથો રોધનભાવેન મૂલગૌ તૌ ભવિષ્યતઃ ॥ ૪૫ ॥
 એવં ક્રમેણ મૂલેડયં વાયુર્મૂર્ત્તું સંસ્થિતઃ ।
 તદા સમાનગા નાડી ભિદ્યતે તત્ર સંસ્થિતા ॥ ૪૬ ॥
 સા સુષુમ્ણા સમાખ્યાતા તત્ર સમ્મિલિતૌ ક્રમાત્ ।
 પ્રાણાપાનૌ સમૌ ભૂત્વા તદ્રૂપૌ તૌ ભવિષ્યતઃ ॥ ૪૭ ॥
 ત્રિકાલજઃ સ્વયં સિદ્ધો ભવિષ્યતિ નરોત્તમઃ ।
 વાયુસાધનપાત્રત્વં પ્રાપ્ય તેજઃસમન્વિતઃ ॥ ૪૮ ॥
 તતઃ સ્વાધીનતાં યાતૌ પ્રાણાપાનૌ વિશેષતઃ ।
 સ નયિષ્યતિ તૌ યત્ર ક્રમાત્તત્ર ગમિષ્યતઃ ॥ ૪૯ ॥
 તતો ધ્યાનપરો ભૂત્વા ષટ્ચક્રભેદને રતઃ ।
 ચક્રસ્થં સ્વસ્વરૂપં સ પશ્યેત્તદ્વાયુના ગતઃ ॥ ૫૦ ॥
 એવં ક્રમેણ યોગીન્દ્રો ગચ્છેદ્ભેદ પ્રજાપતે ।
 સહસ્રારે સ ચક્રાણિ તત્ર પશ્યેદ્ગજાનનમ્ ॥ ૫૧ ॥
 તત્ર ક્રમેણ વાયુ સંસ્થાપયેત્ સુસમાધિના ।
 વાયુના સંયુતસ્તિષ્ઠેત્ પશ્યન્ વિઘ્નેશ્ચરં પરમ્ ॥ ૫૨ ॥
 ક્રમાદ્વાયુભલેનૈવં શુદ્ધચિત્તો ભવિષ્યતિ ।
 પશ્યેત્ સર્વત્ર ભાવેષુ સ્થિતં બ્રહ્મ સનાતનમ્ ॥ ૫૩ ॥
 તતઃ સ્વાધીનતાયુક્તઃ પ્રભવેત્ સ્વેન તેજસા ।
 યં યમિચ્છેત્ સ તં તં તુ સદો વૈ સફલં ભવેત્ ॥ ૫૪ ॥
 કિઞ્ચિદિચ્છેત્ર યો યોગી તદા યોગમવાપ્નુયાત્ ।
 નો ચેચ્છન્દરતો ભૂત્વા ભોગયુક્તઃ પુનઃ પતેત્ ॥ ૫૫ ॥
 સાધનં દ્વિવિધં પ્રોક્તં ક્રિયારૂપં પ્રજાપતે ।
 બાહ્યં કર્મસ્વરૂપાખ્યં તપોયુક્તં સ્વધર્મજમ્ ॥ ૫૬ ॥
 આન્તરં વાયુરોધાખ્યં સર્વસિદ્ધિપ્રદાયકમ્ ।
 તાભ્યાં ચિત્તં વિનિર્ગૂહ્ય સ્વવશં કારયેન્નરઃ ॥ ૫૭ ॥
 બાહ્યકર્મરતાજજન્તોરાન્તરં શીઘ્રસિદ્ધિદમ્ ।
 સહસ્રાધિકભાવાખ્યં પ્રોક્તં યોગીન્દ્રમુખ્યકૈઃ ॥ ૫૮ ॥

અતઃ પરં તૃતીયં તે સાધનં કથયામ્યહમ્ ।
 યેન યોગીન્દ્રસેવ્યઃ સ ધ્રુવં ભવતિ માનવઃ ॥ ૫૯ ॥
 ચિત્તશુદ્ધેશ્ચ કાર્યાર્થં કર્મ દ્વિવિધમુચ્યતે ।
 શુદ્ધચિત્તો નરઃ પશ્ચાત્ સમ્પશ્યેદ્બ્રહ્મ શાશ્વતમ્ ॥ ૬૦ ॥
 સર્વત્ર પૂર્ણભાવેન સંસ્થિતં પરમવ્યયમ્ ।
 અવયવાદિભિર્હીનં તત્ર લીનો ભવેત્ સ્વયમ્ ॥ ૬૧ ॥
 એતાવાન્ કૃલાદાતાડયં ક્રિયાયોગઃ પ્રકીર્તિતઃ ।
 બાહ્યાન્તરાત્મકઃ પૂર્ણસ્તતોડન્યત્ સાધનં ચરેત્ ॥ ૬૨ ॥
 ચિત્તં રસયુતં કુત્ર જાયતે યોગિનઃ પરમ્ ।
 તજ્જયેદ્બ્રહ્મભાવેન શમદમપરાયણઃ ॥ ૬૩ ॥
 સ્વધર્મસંયુતો ભૂત્વા દેહનિર્વાહકં ચરેત્ ।
 દેહસ્ય શમનં તચ્ચ જાયતે સ દમઃ સ્મૃતઃ ॥ ૬૪ ॥
 વિષયાર્થં મનસ્તસ્ય સહુલં યત્ સમાચરેત્ ।
 તન્નેચ્છેચ્ચિત્તમાગૃહ્ય કુર્યાદ્બ્રહ્મપરાયણમ્ ॥ ૬૫ ॥
 અયં શમઃ સમાપ્યાતસ્તેન ચિત્તં ભવેત્ પરમ્ ।
 સ્વાધીનં સર્વભાવં ચ ત્યજ્ત્વા બ્રહ્મપરં ભવેત્ ॥ ૬૬ ॥
 શનૈઃ શનૈરુપરમેદ્વિષયેભ્યો મહાત્મવાન્ ।
 ધૃતિં યોગમર્થી ધૃત્વા ભવેદ્યોગી સ માનવઃ ॥ ૬૭ ॥
 કર્મમાર્ગં પરિત્યજ્ય દ્વિવિધં યોગિસત્તમઃ ।
 ધ્યાનયોગપરો ભૂત્વા તિષ્ઠેન્નિત્યં વદામિ તમ્ ॥ ૬૮ ॥
 મનોવાણીવિહીનં ચદ્બ્રહ્મ તત્ર સમાચરેત્ ।
 ધ્યાનં સહુલત્યાગાખ્યં વિષયેષુ નિરન્તરમ્ ॥ ૬૯ ॥
 યો યશ્ચિત્તેન સહુલઃ ક્રિયતે વિષયેષુ ચ ।
 તત્તત્સહુલ્યહીનં સ કારયેદ્યોગતત્પરઃ ॥ ૭૦ ॥
 એવં ચિત્તં નરસ્યૈવ સ્વાધીનં જાયતે સદા ।
 યદા ધર્તું સ નો શક્તસ્તદાન્યદાચરેદ્ધુધઃ ॥ ૭૧ ॥
 દેહેન્દ્રિયાણિ સઙ્ગૃહ્ય તિષ્ઠેદ્ભુમૌ મહાયશાઃ ।
 ન ચલેત્ સ્થાણુવત્ સોઽપિ ક્રિયાં નૈવ સમાચરેત્ ॥ ૭૨ ॥

તત્ર યન્મિલિતં ચાન્નં જલપાનાદિકં ચરેત્ ।
 પરેચ્છયા સમાયુક્તઃ સદા તિષ્ઠેન્ મહાયશાઃ ॥ ૭૩ ॥
 કેનાપિ જલપાનાદિ ન દત્તં તાદૃશો વસેત્ ।
 ન તદર્થં શ્રમેત્ સોઽપિ નેચ્છેત્ પ્રારબ્ધધારકઃ ॥ ૭૪ ॥
 સર્પવૃશ્ચિકવ્યાઘ્રાદૈઃ પીડિતો યદિ માનવઃ ।
 નાનાપ્રહારયોગૈશ્ચ માનવાદિભિરેવ વા ॥ ૭૫ ॥
 તથાપિ ન ચલેત્ સોઽપિ સ્વસ્થાનાજજડવત્પરઃ ।
 દેહપ્રારબ્ધમાશ્રિત્ય ન તેષુ ક્રોધમાચરેત્ ॥ ૭૬ ॥
 પૂર્વજન્મકૃતં કર્મ મયા તેન પ્રબોધિતઃ ।
 ઇમે સમ્પીડયન્ત્યેવમેષાં દોષો ન વિદ્યતે ॥ ૭૭ ॥
 અથવા સાત્ત્વિકૈસ્તત્ર પૂજિતઃ સર્વભાવતઃ ।
 નિત્યં નાનાજનૈઃ સોઽપિ સેવિતો ન ચલેત્તદા ॥ ૭૮ ॥
 પૂર્વજન્મકૃતં કર્મ પ્રેરિતાસ્તેન માનવાઃ ।
 મયા માં પૂજયન્ત્યેવ ગુણ એષાં ન વિદ્યતે ॥ ૭૯ ॥
 એવં મનસિ સન્ધાર્ય તેષાં નેચ્છેચ્છુભં કદા ।
 દ્વન્દ્વમેવં પરિગૃહ્ય તિષ્ઠેન્નિત્યં મહાયશાઃ ॥ ૮૦ ॥
 અનેન વિધિના સોઽપિ સ્વલ્પકાલેન ભો વિધે ।
 ચિત્તં જયેન્ન સન્દેહઃ શાન્તિં પૂર્ણામવાપ્નુયાત્ ॥ ૮૧ ॥
 નાન્યત્ કિઞ્ચિચ્ચરેત્ કર્મ ન ધ્યાનાદિકમાદરાત્ ।
 એવં શમદમૌ ધૃત્વા ભવેદ્યોગી સ માનવઃ ॥ ૮૨ ॥
 વિચારં બ્રહ્મણસ્તત્ર કુર્યાન્નિત્યં વિશેષતઃ ।
 કીદૃશં બ્રહ્મ હૃત્સ્થં મે વેદાદૈઃ પ્રતિપાદિતમ્ ॥ ૮૩ ॥
 પગ્ચભૂમિમતિકમ્ય તિષ્ઠેત્ કમેણ માનવઃ ।
 નાનાબ્રહ્મણિ પશ્યન્ સન્નન્તે શાન્તિમવાપ્નુયાત્ ॥ ૮૪ ॥
 શાન્તિયુક્તો નરઃ પશ્ચાત્ સન્ત્યજેત્તાં મહાદ્ભુતામ્ ।
 જડાવસ્થાં પુનઃ સોઽપિ યથેચ્છાચારગો ભવેત્ ॥ ૮૫ ॥
 હૃદિ ચિન્તામણિં દૃષ્ટ્વા પગ્ચભૂમિપ્રચાલકમ્ ।

શાન્ત્યા યુક્તો ભવેન્નિત્યં સ્વાધીનહૃદયઃ પરઃ ॥ ૮૬ ॥

દૃષ્ટ્વા બ્રહ્મ સ્વયં યોગી રસહીનો ભવેન્ મુદા ।

સર્વત્ર નાત્ર સન્દેહઃ શાન્ત્યા સર્વં સમાચરેત્ ॥ ૮૭ ॥

અનેન વિધિના દક્ષ જ્ઞાની પાપપરાયણઃ ।

ક્રમેણ સાધયેદ્યોગં સ યોગી સમ્ભવેત્ પરઃ ॥ ૮૮ ॥

એવં કર્તુમશક્તશ્ચેત્તદા શ્રુત્વા મહામતિઃ ।

ઇમં યોગં સ્વયં તત્ર નિષ્ઠાયુક્તો ભવેત્ સદા ॥ ૮૯ ॥

સ્વધર્મનિરતો ભૂત્વા યોગમિચ્છેન્નિરન્તરમ્ ।

નિન્દ્યભોગાન્ પ્રભુઝ્ઞન્ સત્રન્તે સ્વાનન્દગો ભવેત્ ॥ ૯૦ ॥

ગણેશ્ચરં તત્ર દૃષ્ટ્વા યોગયુક્તો ભવિષ્યતિ ।

જ્યોતિર્દેહધરો ભૂત્વા પ્રભજેદ્ગણનાયકમ્ ॥ ૯૧ ॥

બ્રહ્મ કલ્પમયં સ્થિત્વા કાલં તત્ર મહામતિઃ ।

તદ્દેહે લીનતાં પ્રાપ્ય બ્રહ્મભૂતો ભવિષ્યતિ ॥ ૯૨ ॥

એવં કર્તુમશક્તશ્ચેત્તદા સ ધર્મસંયુતઃ ।

કર્માચરેત્ પ્રજાનાથ બ્રહ્માર્પણવિધાનતઃ ॥ ૯૩ ॥

તેનૈવ શુકલગત્યા સ બ્રહ્મીભૂતો નરો ભવેત્ ।

નિઃકામયોગમાર્ગેણ સદા બ્રહ્મણિ તત્પરઃ ॥ ૯૪ ॥

એવં કર્તુમશક્તશ્ચેત્તદાઽહં બ્રહ્મભાવતઃ ।

ત્રિવિધં ફલમુત્સૃજ્ય કર્મજં યોગમાપ્નુયાત્ ॥ ૯૫ ॥

કર્મત્યાગબલેનૈવાહં બ્રહ્મ નિશ્ચયેન સઃ ।

ક્રમેણ કર્મસંયુક્તો ભવિષ્યત્યન્યજન્મનિ ॥ ૯૬ ॥

નિઃકામકર્મકર્તા સ પુનરન્યભવે નરઃ ।

યોગરસસમાયુક્તો ભવેદ્વિષયનિન્દકઃ ॥ ૯૭ ॥

એવં ક્રમેણ શાન્તિં સ લભેત્ પૂર્ણાં ન સંશયઃ ।

ક્રમાર્થં રચિતં સર્વં નાનામતસમન્વિતમ્ ॥ ૯૮ ॥

સુગમં સર્વભાવેષુ ગણેશભજનં પરમ્ ।

તેન યોગી ભવેન્નૂનં સર્વશાસ્ત્રેષુ સમ્મતમ્ ॥ ૯૯ ॥

ચત્કિચ્ચિદ્ ગણરાજસ્ય વ્રતપૂજાદિકં પ્રભોઃ ।
 કીર્તનશ્રવણાદ્યં તુ બ્રહ્મીભૂતપ્રદાયકમ્ ॥ ૧૦૦ ॥
 નાનાવિષયસંયુક્તો નરઃ સ્મરેદ્ગણાધિપમ્ ।
 અહર્નિશં તદાસ્થાન્તે ગણેશસ્મરણં ભવેત્ ॥ ૧૦૧ ॥
 તેન સ્વાનન્દગો ભૂત્વા યોગમભ્યસ્ય તન્મયઃ ।
 બ્રહ્મકલ્પાન્તભાવે સ ભવિષ્યતિ ન સંશયઃ ॥ ૧૦૨ ॥
 સ્મરણં ગણરાજસ્ય પ્રકુર્યાન્નિત્યમાદરાત્ ।
 તસ્થાન્તે ગણરાજસ્ય સ્મૃતિં દધાન્નરાય સઃ ॥ ૧૦૩ ॥
 અતોડહર્નિશમેકં તં સંસ્મરેન્ માનવઃ પરમ્ ।
 નાનાયોગાદિકં સર્વં સાધ્ય યોગિસમો ભવેત્ ॥ ૧૦૪ ॥
 આયાસેન વિહીનોડપિ સદા વિષયલમ્પટઃ ।
 ગણેશસ્મરણે સક્તઃ સઃ શુકસમતાં પ્રજેત્ ॥ ૧૦૫ ॥
 શિવવિષ્ણુમુખાદીનાં નરો યઃ સ્મરણં ચરેત્ ।
 અન્તે તેષાં સ્મૃતિં તસ્મૈ સ દદ્યાચ્ચિત્તગઃ પ્રભુઃ ॥ ૧૦૬ ॥
 તેષાં લોકં સમાસાધ્ય ભુક્ત્વા ભોગાન્ મનોહરાન્ ।
 પ્રપતેન્નાડત્ર સન્દેહો મૃત્યુલોકે વિશેષતઃ ॥ ૧૦૭ ॥
 પુરાણેષુ પ્રપઠ્યન્તે ત્રિગુણાનાં લયાઃ સદા ।
 અતઃ સ જન્મમૃત્યુભ્યાં યુક્તો ભવતિ તદ્ગતઃ ॥ ૧૦૮ ॥
 અતઃ સારં સમાપ્યાતં ગણેશભજનં પરમ્ ।
 તેનાજ્ઞાનસમાયુક્તો નરો બ્રહ્મમયો ભવેત્ ॥ ૧૦૯ ॥
 એતત્તે કથિતં દક્ષ યોગપ્રાપ્ત્યર્થમાદરાત્ ।
 અજ્ઞાનસંયુતસ્યાપિ બ્રહ્મીભૂતપ્રદાયકમ્ ॥ ૧૧૦ ॥
 ॥ ઓં તત્સદિતિ શ્રીમદાન્ત્યે પુરાણોપનિષદિ શ્રીમન્મૌદ્ગલે મહાપુરાણે
 નવમે ખણ્ડે યોગચરિતે મુદ્રલદક્ષસંવાદે યોગામતાર્થશાસ્ત્રે
 અજ્ઞાનિનાં ક્રમયોગવર્ણનં નામ નવમોડધ્યાયઃ ॥ ૯.૯
 ॥ ઇતિ યોગગીતાસૂપનિષત્સુ સુગમાસુ પચ્ચમોડધ્યાયઃ ॥ ૯(યોગગીતા).૫

૬. વિભૂતિયોગો નામ દ્ષષ્ઠોઽધ્યાયઃ

(મુદ્રલપુરાણે નવમખણ્ડે ૯.૧૦ વિભૂતિયોગો નામ દશમોઽધ્યાયઃ)

॥ શ્રીગણેશાય નમઃ ॥

દક્ષ ઉવાચ ।

વિભૂતીર્વદ યોગીશ ગણેશસ્ય મહાત્મનઃ ।

યા જ્ઞાત્વા તાઃ સમારાધ્ય ગણેશજ્ઞો ભવેન્નરઃ ॥ ૧ ॥

મુદ્રલ ઉવાચ ।

અપારા ગણનાથસ્ય વિભૂતયો ન સંશયઃ ।

તા ન શક્તાઃ કથયિતું ભવન્તિ શઙ્કરાદયઃ ॥ ૨ ॥

ક્ષણે ક્ષણે ગણેશાનો નાનાખેલપરાયણઃ ।

વિભૂતિભિર્જગત્સર્વ ભાવયતિ પરાત્પરઃ ॥ ૩ ॥

લોકેષુ તત્ત્વમુખ્યેષુ જગત્સુ બ્રહ્મસુ પ્રભોઃ ।

યે શ્રેષ્ઠાસ્તસ્ય તે સર્વે વિભૂતિપદધારકાઃ ॥ ૪ ॥

કલ્પે કલ્પે વિભૂતીનામવતારા અસંખ્યકાઃ ।

ગણેશસ્ય તથા દક્ષ તાન્ વક્તું કઃ ક્ષમો ભવેત્ ॥ ૫ ॥

અતઃ સંક્લેપતસ્તુભ્યં કથયિષ્યામિ તાઃ શૃણુ ।

વિભૂતીર્ગણનાથસ્ય નાનાસિદ્ધિપ્રદાયિનીઃ ॥ ૬ ॥

જગત્સુ બ્રહ્મસુ પ્રાજ્ઞ યોગરૂપો ગજાનનઃ ।

કથં ન ભિન્નભાવાખ્યં વર્તતે વર્ણ્યામ્યહમ્ ॥ ૭ ॥

માયાભ્યાં સંયુતઃ સોઽપિ નાનાવેષપ્રધારકઃ ।

અયોગિનામિદં હૃદ્યં સત્યં સમ્ભાસતે સદા ॥ ૮ ॥

માયાયુક્તપ્રભાવેણ કિં કિં ગજાનનસ્ય ચ ।

ન સમ્ભવેદહં માયાં સમાશ્રિત્ય વદામિ તાઃ ॥ ૯ ॥

કલાંશાઃ કલયા યુક્તાઃ કલાંશાંશાઃ કલાત્મકાઃ ।

તેષામંશધરા યે તે સર્વે વિભૂતિધારકાઃ ॥ ૧૦ ॥

એવમેવ ગણેશાનઃ પૃષ્ઠ નારદેન સઃ ।

જગાદ તાઃ શૃણુષ્વ ત્વં વિભૂતીઃ પરમાદ્ભુતાઃ ॥ ૧૧ ॥

શ્રીગણેશ ઉવાચ ।

પૂર્ણો યોગેષુ સર્વેષુ ચિત્તરોધમયઃ પરઃ ।
 માયાહીનપ્રભાવાણામયોગોડહં મહામુને ॥ ૧૨ ॥
 સ્વાનન્દો નિજભૂતેષુ તુર્યેષ્વવ્યક્તસંજિતઃ ।
 આનન્દસમભાવેષુ જીવેષ્વાત્માહમજ્જસા ॥ ૧૩ ॥
 નાનાભેદેષુ બ્રહ્માહમસદ્ગુપપ્રધારકમ્ ।
 સત્યેષુ સાહ્યરૂપોડહં બોધઃ ખેલકરેષુ ચ ॥ ૧૪ ॥
 દેહાભિમાનયુક્તેષુ સદૈકોડહં મહામતે ।
 દેહેષુ બિન્દુરૂપોડહં ચેતનાસુ ગુણેશ્વરઃ ॥ ૧૫ ॥
 કોશેષ્વાનન્દકોશોડહં વિજ્ઞાનં સૂક્ષ્મજાતિષુ ।
 વિવેકેષુ મનશ્ચાહં ચાલકેષુ સમીરણઃ ॥ ૧૬ ॥
 સ્થૂલેષ્વન્નસ્વરૂપોડહં સમષ્ટિષુ તથેશ્વરઃ ।
 વ્યષ્ટિષુ પ્રાણરૂપોડહમણુષુ ચ મહાવિરાટ્ ॥ ૧૭ ॥
 ઇન્દ્રિયેષુ મનશ્ચાહં ભૂતેષ્વાકાશસંજિતઃ ।
 તન્માત્રાણામહં શબ્દો જ્ઞાતાહં દેવતાસુ ચ ॥ ૧૮ ॥
 તત્ત્વેષુ વિવિધેષ્વેવ મહત્તત્ત્વમહં પરમ્ ।
 ગુણેષુ ગુણપોડહં તુ પાલકેષુ જનાર્દનઃ ॥ ૧૯ ॥
 હરઃ સંહારકર્તૃણાં સ્રષ્ટૃણાં પ્રપિતામહઃ ।
 કર્મણામર્યમાડડત્માડહં મોહકાનાં ચ શક્તિકા ॥ ૨૦ ॥
 દેવાનાં મઘવાડહં તુ આદિત્યાનાં વિનાયકઃ ।
 તેજસાં ભાનુરૂપોડહમમૃતેષુ વિદુઃ પરઃ ॥ ૨૧ ॥
 અગ્નિઃ પ્રતાપદેષ્વેવ ધર્મઃ સમપ્રવૃત્તિષુ ।
 યમો યમવતાં ચાહં રક્ષસાં નિરૂતિઃ સ્વયમ્ ॥ ૨૨ ॥
 જલેષુ વરુણોડહં તુ બલવત્સુ સમીરણઃ ।
 નિધીનાં ધનદાતાડહં રુદ્રાણાં શક્રુરઃ પ્રભુઃ ॥ ૨૩ ॥
 કામો ધનુર્ધરાણાં ચ રતિર્ભોગેષુ ભોગદા ।
 નાગેશાનામહં શેષઃ સર્પાણાં તક્ષકઃ સ્વયમ્ ॥ ૨૪ ॥
 નાગાનાં વાસુકિર્નામ જમ્બુદ્વીપેષુ સર્વદઃ ।
 સ્વાદૂદકઃ સમુદ્રાણાં પર્વતેષુ હિ મેરુકઃ ॥ ૨૫ ॥

પિતૃણાં યમરૂપોડલં વૃક્ષેષુ શમિકા મતા ।
 દેવવૃક્ષેષુ મન્દારસ્તરૂણાં કામદાયકઃ ॥ ૨૬ ॥
 ઘેનૂનાં કામઘેનુર્યા દૂર્વા ચૌષધિષુ પ્રભુઃ ।
 પક્ષિષુ તુ મયૂરોડલં મૃગાણાં સિંહરૂપધૃક્ ॥ ૨૭ ॥
 માસાનાં શ્રાવણશ્ચાલં ચૌરાણાં મૂષકાધિપઃ ।
 વાહનેષ્વશ્વવાહોડલં સિદ્ધિરૈશ્વર્યદેષુ ચ ॥ ૨૮ ॥
 વિદ્યાસુ બુદ્ધિરૂપોડલં ચિત્તં પ્રકાશકારિણામ્ ।
 અહં મનશ્ચ વેગાનાં મોહદેષ્વભિમાનકઃ ॥ ૨૯ ॥
 નરાધિપો નરાણાં તુ વર્ણેષુ બ્રાહ્મણોહ્યહમ્ ।
 આશ્રમેષુ તુરીયોડલં પોષકેષુ ગૃહસ્થકઃ ॥ ૩૦ ॥
 ત્યાગિનામવધૂતોડલં તિથીનાં ચ ચતુર્થિકા ।
 પ્રજાપતિષુ દક્ષોડલં બ્રહ્મર્ષિષુ ભૃગુસ્તથા ॥ ૩૧ ॥
 નારદો દૈવતર્ષીણાં દત્તોડવધૂતરૂપિણામ્ ।
 કપિલસ્તત્ત્વવિજ્ઞાનાં યોગિનાં શુક એવ યઃ ॥ ૩૨ ॥
 જનકોડલં વિદેહાનાં નિઃસર્ગેષુ મહામુને ।
 સનકાદય એવાડલં જ્ઞાનિનાં બાદરાયણઃ ॥ ૩૩ ॥
 વસિષ્ઠઃ કર્મકર્તૃણાં ગાણપત્યેષુ મુદ્રલઃ ।
 ભૃશુણ્ડી ચૈકનિષ્ઠેષુ બ્રહ્મિષ્ઠાનાં બૃહસ્પતિઃ ॥ ૩૪ ॥
 અત્રાનાં તિલરૂપોડલં ગવ્યાનાં ધૃતમઞ્જસા ।
 મધુ સર્વરસાનાં ચ મકરો જલજાત્મનામ્ ॥ ૩૫ ॥
 કૌમણ્ડલી નદીનાં ચ તીર્થેષુ ગાણપં પરમ્ ।
 ક્ષેત્રાણાં મયૂરક્ષેત્રં કાશિરાજઃ સુબુદ્ધિષુ ॥ ૩૬ ॥
 મયૂરેશોડવતારાણાં ગાર્ગ્ય ઉપાસકાત્મનામ્ ।
 ધ્યાનનિષ્ઠેષુ સર્વેષુ ગૃત્સમદોડલમેવ ચ ॥ ૩૭ ॥
 સુબોધૌ દૈત્યજાતીનાં જ્ઞાનારિર્દ્વૈષકારિણામ્ ।
 દુર્જયેષુ મનશ્ચાલં વર્ણેષ્વોઙ્કાર એવ સઃ ॥ ૩૮ ॥
 શુક્રોહં ભાવિકેષ્વેવ ત્રિશિરાઃ શુદ્ધચેતસામ્ ।

ઉપદેશપ્રદાતૃણાં યાજ્ઞવલ્ક્યઃ પ્રતાપવાન્ ॥ ૩૯ ॥
 પૌરાણિકેષુ સૂતોડહં શ્રોતૃણાં શૈનકો મુનિઃ ।
 સેનાનીનામહં સ્કન્દો વિષ્ણુર્થશસ્વિનામહમ્ ॥ ૪૦ ॥
 પાપેષ્વનૃતરૂપોડહં કલહો ભેદધારિણામ્ ।
 પ્રામિષ્ણુ લોભરૂપોડહં મણીનાં ચિન્તિતાર્થદઃ ॥ ૪૧ ॥
 જ્ઞાનં પવિત્રં ભાવાનાં સામગાયકધર્મિણામ્ ।
 વેદેષ્વથર્વસંજ્ઞોડહં શસ્ત્રેષુ પરશુઃ પરઃ ॥ ૪૨ ॥
 નિર્લેપાનામહં સાક્ષી રાજશ્રીષુ ગજસ્તથા ।
 વિષયો ભ્રાન્તિદાનાં ચ રમ્ભા હ્યપ્સરસામહમ્ ॥ ૪૩ ॥
 ગન્ધર્વાણાં ચિત્રરથો વૈદ્યાનાં વૈદ્યનાયકઃ ।
 ધન્વન્તરિસ્તુ ભિષજાં સમુદ્રઃ સરસાત્મનામ્ ॥ ૪૪ ॥
 સ્રોતસાં જાહ્નવી વિપ્ર મન્ત્રાણામેકવર્ણજઃ ।
 સૂક્તેષુ બ્રાહ્મણસ્પત્યં યજ્ઞેષુ જ્ઞાનરૂપધૃક્ ॥ ૪૫ ॥
 પ્રાણેષુ તુ સમાનોડહં શક્તિઃ શક્તિમતામહમ્ ।
 બૃહદારણ્યકં વિદ્ધિ નાનોપનિષદાં પરમ્ ॥ ૪૬ ॥
 શાસ્ત્રેષુ યોગશાસ્ત્રં ચ પુરાણેષુ ચ મૌદ્ગલમ્ ।
 અરણ્યાનાં મહારણ્યં દણ્ડકાખ્યમહં પરમ્ ॥ ૪૭ ॥
 નિયન્તૃણામહં દણ્ડો માયાડહં ભાવકારિણામ્ ।
 સ્મૃતીનાં યાજ્ઞવલ્ક્યસ્ય સ્મૃતિરેવ પરા મતા ॥ ૪૮ ॥
 ગાયત્રી છન્દસાં વિપ્ર સ્વાનન્દો નગરાત્મનામ્ ।
 વ્યાકરણમ્ફગભૂતેષુ કલાસુ યોગદા હ્યહમ્ ॥ ૪૯ ॥
 નીતિજ્ઞેષુ તથા કાવ્યો વૃષભો ભૂમિધારિણામ્ ।
 નન્દિકેશો ગવાં ચાહં નગ્રો ભૈરવભાવિનામ્ ॥ ૫૦ ॥
 એવં નાનાવિધાડકારા વિભૂતીર્ગણપસ્ય થા ।
 કથિતું નૈવ શક્યા સા સારા સહુચિતા મથા ॥ ૫૧ ॥
 યદ્યચ્છ્રેષ્ઠતમં વિપ્ર સા વિભૂતિર્ન સંશયઃ ।
 લોકેષુ ગણરાજસ્ય તાં ભાવય વિશેષતઃ ॥ ૫૨ ॥

મુદ્રલ ઉવાચ ।

એવમુક્ત્વા ગણેશાનો વિરરામ પ્રજાપતે ।

નારદસ્તં પ્રણમ્યૈવ જગામ તાદૃશોઽભવત્ ॥ ૫૩ ॥

ય ઇમાં શ્રાવયેદ્દક્ષ શૃણુયાદ્ધા પ્રયત્નતઃ ।

ન મોહં સ લભેત્ ક્વાપિ જ્ઞાત્વા સામર્થ્યજં મહઃ ॥ ૫૪ ॥

અપારમહિમાયુક્તા જીવાશ્ચ પરમેશ્વરાઃ ।

તે સર્વે વિદ્યારાજસ્ય વિભૂતિપદધારકાઃ ॥ ૫૫ ॥

એવં જ્ઞાત્વા ગણેશાનં ચે ભજન્તિ મનીષિણઃ ।

તે સર્વે બ્રહ્મભૂતાશ્ચ ભવિષ્યન્તિ પ્રજાપતે ॥ ૫૬ ॥

॥ ઐં તત્સદિતિ શ્રીમદાન્ત્યે પુરાણોપનિષદિ શ્રીમન્મૌદ્રલે મહાપુરાણે

નવમે ખણ્ડે યોગચરિતે મુદ્રલદક્ષસંવાદે યોગામૃતાર્થશાસ્ત્રે

ચિત્તભૂમિનિરોધેન વિભૂતિયોગો નામ દશમોઽધ્યાયઃ ॥ ૯.૧૦

॥ ઇતિ યોગગીતાસૂપનિષત્સુ સુગમાસુ ષષ્ઠોઽધ્યાયઃ ॥ ૯(યોગગીતા).૬

૭. તત્ત્વવિચારયોગો નામ સપ્તમોઽધ્યાયઃ

(મુદ્રલપુરાણે નવમખણ્ડે ૯.૧૧ તત્ત્વવિચારયોગો નામ એકાદશોઽધ્યાયઃ)

॥ શ્રીગણેશાય નમઃ ॥

દક્ષ ઉવાચ ।

ત્વયા પ્રોક્તઃ પુરા વિપ્ર વિચારો બ્રહ્મણઃ પરઃ ।

તં કૃત્વા યોગમાપ્રોતિ તદ્વદસ્વ હિતાવહમ્ ॥ ૧ ॥

ક્રિયયા શુદ્ધચિત્તો યો નરો બ્રહ્મપરાયણઃ ।

સર્વત્ર બ્રહ્મરૂપં ચદ્વિધિના કેન પશ્યતિ ॥ ૨ ॥

મુદ્રલ ઉવાચ ।

બાહ્યાન્તરં ક્રિયાં કૃત્વા શુદ્ધચિત્તો નરોત્તમઃ ।

તત્ત્વવિચારમાર્ગેણ પશ્યતિ બ્રહ્મ શાશ્વતમ્ ॥ ૩ ॥

તત્ત્વેઽહં કથયિષ્યામિ તત્ત્વજ્ઞાનં પ્રજાપતે ।

આદૌ યોગિજનાનાં ચત્ સાધનં યોગદાયકમ્ ॥ ૪ ॥

પૃથ્વી જલં તથા તેજો વાયુરાકાશમેવ ચત્ ।

પચ્ચભૂતમયો દેહઃ પ્રકૃતિઃ સા ચ પચ્ચધા ॥ ૫ ॥
 ક્રિયારૂપા મહાભાગા નાનાભેદપરાયણા ।
 વિભજ્યાત્માનમેવં સા કીડતિ વિવિધે રતા ॥ ૬ ॥
 ભૂતાનામેકભાવાખ્યા પચ્ચાનાં જ્ઞાનરૂપિણી ।
 પ્રકૃતિર્હૃદિ સંસ્થા સા જીવભાવધરા પરા ॥ ૭ ॥
 તથા જ્ઞાનં ભવેત્ સર્વં નાનાવિવેકદાયકમ્ ।
 તદાધારં જગત્ સર્વમેકરૂપા પ્રકીર્તિતા ॥ ૮ ॥
 તયોર્યોગે પ્રજાનાથ બ્રહ્મૈવમભિધીયતે ।
 ક્રિયાજ્ઞાનસ્વરૂપાખ્યં દ્વન્દ્વહીનં પરાત્પરમ્ ॥ ૯ ॥
 તદેવ પચ્ચધા જાતં શ્ૃણુ તદ્યોગદાયકમ્ ।
 સ્થૂલં સૂક્ષ્મં સમં ચાત્મપ્રતીતં બિન્દુસંજિતમ્ ॥ ૧૦ ॥
 સમષ્ટિવ્યષ્ટિભાવેન દ્વિવિધં બ્રહ્મ કથ્યતે ।
 પૃથક્ત્વેન સ્વયં ભાતિ પચ્ચસુ પચ્ચભેદતઃ ॥ ૧૧ ॥
 સ્થૂલં જાગૃન્મયં બ્રહ્મ તદેવ દ્વિવિધં મતમ્ ।
 વિશ્વાખ્યં વ્યષ્ટિરૂપેણ વૈશ્વાનરં સમષ્ટિગમ્ ॥ ૧૨ ॥
 અણ્ડેષુ વિવિધા રૂપા જન્તવો દૃષ્ટિગોચરાઃ ।
 જાગૃદ્ભાવધરાઃ સર્વે વિશ્વાત્મકા ઉદાહૃતાઃ ॥ ૧૩ ॥
 તસ્ય બોધં પ્રવક્ષ્યામિ સુગમાર્થપ્રકાશકમ્ ।
 ક્રિયાત્મકેષુ દેહેષુ ક્રિયારૂપા ભવન્તિ તે ॥ ૧૪ ॥
 જ્ઞાનાત્મકેષુ દેહેષુ જ્ઞાનરૂપધરા મતાઃ ।
 ઉભયોર્યોગભાવેન વિશ્વાખ્યાસ્તે પ્રકીર્તિતાઃ ॥ ૧૫ ॥
 બાહ્યદેહસ્ય ભો દક્ષ વિતસ્તિર્યાદૃશી ભવેત્ ।
 તાવન્માનેન સર્વેષાં જ્ઞાનદેહો હૃદિ સ્થિતઃ ॥ ૧૬ ॥
 વિરાટ્ જાગૃત્ સ્વરૂપસ્થો વૈશ્વાનર ઇતિ સ્મૃતઃ ।
 વ્યાપકાત્મકદેહેન તિષ્ઠતિ વિશ્વભાવિષુ ॥ ૧૭ ॥
 તસ્યાપિ દ્વિવિધો દેહઃ ક્રિયાજ્ઞાનપ્રભેદતઃ ।
 તયોર્યોગે સમાખ્યાતો વૈશ્વાનરશ્ચ તન્મયઃ ॥ ૧૮ ॥

વિશ્વવૈશ્વાનરયોશ્ચ યોગે બ્રહ્મ પ્રકીર્તિતમ્ ।
 જાગૃદ્ભાવધરં પૂર્ણં સ્થૂલભૂતપ્રકાશકમ્ ॥ ૧૯ ॥
 એતત્ સ્થૂલસ્ય તત્ત્વં તે કથિતં તુ સમાસતઃ ।
 તત્ર તત્ત્વવિધિં ભિન્નં શૃણુ યોગસમાધિદમ્ ॥ ૨૦ ॥
 જન્મમૃત્યુયુતં યચ્ચ નાનાભાવપરાયણમ્ ।
 ત્વમ્પદાખ્યં પ્રજાનાથ વિદ્ધિ તત્ સર્વભાવગમ્ ॥ ૨૧ ॥
 જન્મમૃત્યુવિહીનં ચદેકરૂપં પ્રકીર્તિતમ્ ।
 તત્પદાખ્યં ચ તદ્વિદ્ધિ પરં સર્વાત્મધારકમ્ ॥ ૨૨ ॥
 તયોર્યોગે ભવેત્તત્ત્વં તદેવાસિપદં પરમ્ ।
 દ્વન્દ્વભાવવિહીનં ચદ્ દ્વન્દ્વરૂપપ્રકાશકમ્ ॥ ૨૩ ॥
 ત્વમ્પદં ક્રિયયા યુક્તં જ્ઞાનાખ્યં તત્પદં ભવેત્ ।
 તયોર્યોગે ભવેદ્વિશ્વં તત્ત્વરૂપં ન સંશયઃ ॥ ૨૪ ॥
 એવં વૈશ્વાનરાખ્યં ત્વં જાનીહિ તત્ત્વસંજિતમ્ ।
 ક્રિયાજ્ઞાનસમાયોગે તયોઃ પ્રકાશકારકમ્ ॥ ૨૫ ॥
 અથાન્યચ્છૃણુ દક્ષ ત્વં તત્ત્વરૂપં પુરાતનમ્ ।
 વિશ્વાખ્યા જન્તવઃ સર્વે નાનાભાવાત્મકા બુધૈઃ ॥ ૨૬ ॥
 જન્મમૃત્યુયુતાઃ પ્રોક્તાસ્ત્વમ્પદધારકા મતાઃ ।
 વૈશ્વાનરસ્ત્વમ્પદશ્ચૈકરૂપાદ્યાપકો મતઃ ॥ ૨૭ ॥
 તયોરભેદભાવે ચદ્બ્રહ્મતત્ત્વં પ્રકીર્ત્યતે ।
 જાગૃદ્ભાવધરં પૂર્ણં સ્થૂલભાવપરાયણમ્ ॥ ૨૮ ॥
 એવં નાનાવિભાગેષુ જ્ઞાતવ્યં તત્ત્વરૂપકમ્ ।
 સૂક્ષ્માદિષુ પ્રજાનાથ બ્રહ્મસૌખ્યપ્રદાયકમ્ ॥ ૨૯ ॥
 અથ સૂક્ષ્મં પ્રવક્ષ્યામિ યોગમાર્ગપ્રસિદ્ધયે ।
 શુદ્ધચિત્તપ્રભાવેણ તજ્જ્ઞાનં તન્મયં ભવેત્ ॥ ૩૦ ॥
 બાહ્યં સ્થૂલં વિશેષેણ જાગૃદન્નમયં પરમ્ ।
 આન્તરં સ્વપ્નભાવાખ્યં સૂક્ષ્મં જાનીહિ માનદ ॥ ૩૧ ॥
 પ્રાણો દશવિધઃ પ્રોક્તઃ સૂક્ષ્મરૂપોઽતરે સ્થિતઃ ।
 તસ્માત્ સૂક્ષ્મં મનઃ પ્રોક્તં પ્રાણાન્તઃ સંવ્યવસ્થિતમ્ ॥ ૩૨ ॥

તસ્માત્ સૂક્ષ્મં ચ વિજ્ઞાનં દેહદ્વન્દ્વજ્ઞાનુત્તમમ્ ।
 મનોઽતરે સ્થિતં પૂર્ણં તદન્તર્ન ચ વિદ્યતે ॥ ૩૩ ॥
 ત્રિવિધં કોશસંયુક્તં સ્વપ્નં સૂક્ષ્મસ્વરૂપકમ્ ।
 સર્વાન્તરે સ્થિતં બ્રહ્મ દ્વન્દ્વમાયાપ્રચાલકમ્ ॥ ૩૪ ॥
 ક્રિયારૂપસ્તથા દેહઃ સૂક્ષ્મભૂતમયઃ સ્મૃતઃ ।
 સર્વાન્તરે સમાસ્થાય કલ્પિતાભોગકારકઃ ॥ ૩૫ ॥
 જ્ઞાનદેહઃ સમાખ્યાતઃ સદૈકભાવધારકઃ ।
 પૂર્વવત્ સર્વં વિજ્ઞેયં સૂક્ષ્મમાયાપ્રકાશકમ્ ॥ ૩૬ ॥
 ભિન્નભાવધરાઃ સર્વે જન્તવઃ સ્વપ્નગાઃ પરાઃ ।
 તૈજસાસ્તે મતાઃ શાસ્ત્રે ક્રિયાજ્ઞાનપ્રકાશકાઃ ॥ ૩૭ ॥
 વિરાટ્ તત્ર સમાખ્યાતો હિરણ્યગર્ભસંજિતઃ ।
 વ્યાપકઃ સ્વપ્નભાવેષુ નાનાજન્તુપ્રચાલકઃ ॥ ૩૮ ॥
 તયોરભેદભાવે યદ્બ્રહ્મ સ્વપ્નાત્મકં પરમ્ ।
 સૂક્ષ્મમાયાપ્રકાશત્વાત્ સૂક્ષ્મં તત્ કથ્યતે બુધૈઃ ॥ ૩૯ ॥
 પૂર્વવત્તત્ત્વભાવશ્ચ વિજ્ઞેયઃ સૂક્ષ્મગઃ પરઃ ।
 શુદ્ધચિત્તપ્રભાવેણ સાક્ષાત્કારં કરોતિ સઃ ॥ ૪૦ ॥
 અતઃ પરં સમાખ્યં યદ્બ્રહ્મ સુષુપ્તિસંજિતમ્ ।
 કથયામિ મહાપ્રીત્યા લોકાનામુપકારકમ્ ॥ ૪૧ ॥
 બાહ્યં જાગૃન્મયં દક્ષ વપુઃ સર્વત્ર પઠ્યતે ।
 આન્તરં સ્વપ્નમિત્યુક્તં તયોર્યોગે સમાત્મકમ્ ॥ ૪૨ ॥
 બાહ્યાન્તરૈકભાવાખ્યં બાહ્યાન્તરવિવર્જિતમ્ ।
 આનન્દકોશગં સામ્યં કૃતં ભૂતૈર્ગુણાત્મકૈઃ ॥ ૪૩ ॥
 જાગૃત્યક્ત્વા નરો યસ્તુ સ્વપ્નં ગચ્છતિ તત્ર સઃ ।
 તયોઃ સન્ધિં સમાશ્રિત્ય સુષુપ્તિર્જાયતે પરા ॥ ૪૪ ॥
 તથા સ્વપ્નં પરિત્યજ્ય જાગૃતિં ગચ્છતિ સ્વયમ્ ।
 તયોઃ સન્ધિં સમાસ્થાય તિષ્ઠતિ સા સુષુપ્તિકા ॥ ૪૫ ॥
 યત્ર સુષુપ્તો નરો દક્ષ જ્ઞાનયુક્તો ભવત્યસૌ ।

ન જાનાતિ સ્વકં ચાન્યં સ્વપ્નં નૈવ પ્રપશ્યતિ ॥ ૪૬ ॥
 સા સુષુપ્તિઃ સમાખ્યાતા નિદ્રાં સંશ્રિત્ય તિષ્ઠતિ ।
 જાગૃતિસ્વપ્નબોધં યા કરોતિ સા સુષુપ્તિકા ॥ ૪૭ ॥
 સા દ્વિધા માયયા યુક્તા પ્રાણેશ્વરસ્વભાવતઃ ।
 ભિન્નદેહધરાણાં તુ પ્રજ્ઞાખ્યા સા પ્રકીર્તિતા ॥ ૪૮ ॥
 વિરાડૂપધરા નિત્યા સેશ્વરાખ્યા પ્રકથ્યતે ।
 બ્રહ્મરૂપા તથોર્થોગે તત્ત્વસંજ્ઞા યથા પુરા ॥ ૪૯ ॥
 અથ તુરીયરૂપં તે કથયામિ સમાસતઃ ।
 નાદરૂપધરં ભૂતતન્માત્રાભેદમગ્જસા ॥ ૫૦ ॥
 વ્યવસ્થાસંશ્રિતં પૂર્ણં ત્રિષુ સાક્ષિવદુચ્યતે ।
 તસ્માનુભવમાહાત્મ્યં કથયામિ હિતાય તે ॥ ૫૧ ॥
 મયા જાગૃન્મયં ભુક્તં મયા સ્વપ્નં વિલોકિતમ્ ।
 નિદ્રાયાં ન મયા કિઞ્ચિજ્જ્ઞાતં વદતિ યઃ સ વૈ ॥ ૫૨ ॥
 યદા જાગર્તિ વિશ્વસ્થસ્તદા દ્વાભ્યાં વિવર્જિતઃ ।
 યદા સ્વપિતિ સ દ્વાભ્યાં હીનસ્તિષ્ઠતિ નિશ્ચિતમ્ ॥ ૫૩ ॥
 યદા સુષુપ્તિસંસ્થોડયં તદા દ્વાભ્યાં વિવર્જિતઃ ।
 એવં ભેદપ્રકારૈઃ સ વ્યવસ્થાસંયુતો મતઃ ॥ ૫૪ ॥
 તસ્ય તત્ત્વં પ્રવક્ષ્યામિ વૈશ્વતૈજસપ્રાજ્ઞગઃ ।
 ત્વમ્પદાખ્યઃ સમાખ્યાતો નાદરૂપધરઃ પ્રભુઃ ॥ ૫૫ ॥
 ત્રિવિરાણમય એવાસૌ તત્ત્વદાખ્યઃ પ્રકીર્ત્યતે ।
 તથોરભેદભાવે સ તત્ત્વરૂપોડસ્મિતામયઃ ॥ ૫૬ ॥
 અવસ્થાનાં સમાયોગો નાદસ્તુરીયધારકઃ ।
 સદૈકભાવસંયુક્તઃ સર્વત્રાડસૌ વિરાજતિ ॥ ૫૭ ॥
 ન બાહ્યો નાંડડતરસ્થોડયં નોભયાત્મક ઉચ્યતે ।
 અહમિત્યેવ કોશાત્માડસ્મિતાખ્યઃ પરમેશ્વરઃ ॥ ૫૮ ॥
 અતઃ પરં પ્રવક્ષ્યામિ બિન્દુતત્ત્વં સુસૌખ્યદમ્ ।
 પગ્મ્યમં બ્રહ્મસંજ્ઞાં તત્ દેહાનાં દેહગં પરમ્ ॥ ૫૯ ॥

વ્યવસ્થામયસંસ્થં યત્ત્વમ્પદસ્થં પ્રકથ્યતે ।
 તુરીયસંજિતં દેહં તત્પદાપ્યં પ્રકીર્તિતમ્ ॥ ૬૦ ॥
 તયોરભેદભાવે યત્તત્ત્વં યોગમયં પરમ્ ।
 ચતુર્ધુ સંસ્થિતં પૂર્ણં ચતુર્ભિર્વર્જિતં સદા ॥ ૬૧ ॥
 એવં તત્ત્વવિચારેણ શમદમપરાયણઃ ।
 સકુલ્પજાન્ સદા કામાંસ્ત્યક્ત્વા યોગમયો ભવેત્ ॥ ૬૨ ॥
 સર્વત્ર બ્રહ્મસંસ્થં યત્ પશ્યેત્તન્નાત્ર સંશયઃ ।
 તત્ત્વરૂપધરં પૂર્ણં તત્ત્વવિચારતઃ સદા ॥ ૬૩ ॥
 અથાન્યતત્ત્વમાર્ગં તે કથયિષ્યામિ સર્વદમ્ ।
 બિન્દુસ્ત્વમ્પદસંજ્ઞસ્થઃ સોઽહં તત્પદગં મતમ્ ॥ ૬૪ ॥
 તથોર્યોગે પ્રજાનાથ બોધસ્તત્ત્વમયઃ સ્મૃતઃ ।
 મનોવાણીવિહીનત્વાત્ દૃશ્યતે યોગિના પરઃ ॥ ૬૫ ॥
 બોધસ્ત્વમ્પદરૂપશ્ચ વિબોધસ્તત્પદાત્મકઃ ।
 તથોર્યોગે સ્વસંવેદ્યં તત્ત્વં વેદે પ્રકીર્તિતમ્ ॥ ૬૬ ॥
 અસત્ત્વમ્પદરૂપં સત્તત્પદસ્થમુદ્ઘુચ્યતે ।
 તથોર્યોગે સમં બ્રહ્મ તત્ત્વં યોગપ્રદં મતમ્ ॥ ૬૭ ॥
 સમં ત્વમ્પદસંજ્ઞસ્થમવ્યક્તં તત્પદસ્થિતમ્ ।
 તથોર્યોગે તથા તત્ત્વં સ્વાનન્દાપ્યં પ્રકીર્તિતમ્ ॥ ૬૮ ॥
 સ્વાનન્દસ્ત્વમ્પદાપ્યશ્ચાયોગસ્તત્પદમુચ્યતે ।
 તથોર્યોગે પરં તત્ત્વં પૂર્ણયોગમયં મતમ્ ॥ ૬૯ ॥
 સિદ્ધિસ્ત્વમ્પદગા પ્રોક્તા બુદ્ધિસ્તત્પદગા મતા ।
 તથોર્યોગે ગણેશાનસ્તત્ત્વરૂપઃ પ્રકથ્યતે ॥ ૭૦ ॥
 એવં નાનામતૈર્યુક્તા વેદાન્તાર્થવિચક્ષણાઃ ।
 તત્ત્વં વદન્તિ દક્ષ ત્વં જાનીહિ નાત્ર સંશયઃ ॥ ૭૧ ॥
 અનન્તભાવસંયુક્તં ત્વમ્પદં વિદ્ધિ સર્વદા ।
 અકલ્પિતં તત્પદાપ્યં તથોર્યોગે પરં ભવેત્ ॥ ૭૨ ॥
 ઇદં સારં રહસ્યં તે કથિતં યોગદં પરમ્ ।
 યેન સર્વત્ર યોગં સ સમ્પશ્યેજ્ઞાનચક્ષુષા ॥ ૭૩ ॥

॥ ઐં તત્સદિતિ શ્રીમદાન્ત્યે પુરાણોપનિષદિ શ્રીમન્મૌદ્રલે મહાપુરાણે
નવમે ખણ્ડે યોગચરિતે મુદ્રલદક્ષસંવાદે યોગામૃતાર્થશાસ્ત્રે
ચિત્તભૂમિનિરોધેન તત્ત્વવિચારયોગો નામ એકાદશોડધ્યાયઃ ॥ ૯.૧૧
॥ ઇતિ યોગગીતાસૂપનિષત્સુ સુગમાસુ સપ્તમોડધ્યાયઃ ॥ ૯(યોગગીતા).૭

૮. શુક્લકૃષ્ણગતિયોગો નામ અષ્ટમોડધ્યાયઃ

(મુદ્રલપુરાણે નવમખણ્ડે ૯.૧૨ શુક્લકૃષ્ણગતિયોગો નામ દ્વાદશોડધ્યાયઃ)
॥ શ્રીગણેશાય નમઃ ॥

દક્ષ ઉવાચ ।

શુક્લાં કૃષ્ણાં ગતિં બ્રૂહિ યાભ્યાં મુક્તિમવાપ્નુયાત્ ।
સંસારં ચ તથા યોગિન્ દયથા સર્વતારક ॥ ૧ ॥

મુદ્રલ ઉવાચ ।

કર્મત્વં ત્રિવિધં વિદ્ધિ કર્માકર્મવિકર્મગમ્ ।
સ્વધર્મવર્જિતં સર્વં કર્મ વિકર્મસંજ્ઞકમ્ ॥ ૨ ॥

સ્વધર્મસંયુતં કર્મ ભોગવાસનયા યુતમ્ ।
કર્મસંજ્ઞં વિજાનીહિ કૃષ્ણગતિપદપ્રદમ્ ॥ ૩ ॥

બ્રહ્માર્પણતયા કર્મ સ્વધર્મસ્થં ભવેત્ પરમ્ ।
શુક્લગતિમયં વિદ્ધિ મુક્તિદં તદકર્મકમ્ ॥ ૪ ॥

આગ્રેયં જ્યોતિરયનમુત્તરાખ્યં દિવા તથા ।
શુક્લગતિમયં સર્વં જાનીહિ મુક્તિદાયકમ્ ॥ ૫ ॥

યાન્દ્રં જ્યોતિર્ધૂમરાત્રી દક્ષિણાયનમેવ યત્ ।
કૃષ્ણગતિસ્વરૂપં તજ્જાનીહિ જનિમૃત્યુદમ્ ॥ ૬ ॥

તયોર્ભેદં પ્રવક્ષ્યામિ લોકાનાં હિતકામ્યયા ।
યેન દ્વૈધં પરિત્યજ્ય બ્રહ્મણિ નિરતો ભવેત્ ॥ ૭ ॥

નિઃકામિકં કર્મ કૃત્વા મૃતો નરો યદા ભવેત્ ।
રાત્રૌ સ દક્ષિણાર્કે વા ન તં ગૃહ્ણન્તિ દેવતાઃ ॥ ૮ ॥

દેવભોગાંસ્તિરસ્કૃત્ય બ્રહ્માર્પણપરાયણમ્ ।

નરં તં કિં કરિષ્યન્તિ દેવાઃ સ્વર્ગસુખપ્રદાઃ ॥ ૯ ॥

અતો દાહે સ વૈ દક્ષ અગ્નિજ્યોતિઃસ્થગો ભવેત્ ।

દિવસે સમનુપ્રાપ્તે દિવા દૈવતગસ્તથા ॥ ૧૦ ॥

ઉત્તરાયણસમ્ભૂતે સ ગચ્છેદ્ભાનુમાણલે ।

પ્રલયે માણલસ્યૈવ નાશે પુરુષગો ભવેત્ ॥ ૧૧ ॥

મહાપ્રલયવેલાયાં પ્રકૃતેઃ પુરુષસ્ય ચ ।

નાશે બ્રહ્મણિ ગચ્છેત્ સ બ્રહ્મભૂતો ભવેત્તતઃ ॥ ૧૨ ॥

સકામકં કર્મ કૃત્વા દિવસે ઉત્તરાયણે ।

મૃતં નરં ન તં ભાનુર્ગૃહ્ણતિ કામનાયુતમ્ ॥ ૧૩ ॥

સદાધે ધૂમસંસ્થશ્ચ યદા રાત્રિઃ સમાગતા ।

તદા તસ્થાં સમાશ્રિત્ય તથા તિષ્ઠેત્ પ્રજાપતે ॥ ૧૪ ॥

દક્ષિણાયનમાનન્દાદાગતં વીક્ષ્ય તત્ક્ષણાત્ ।

વિમાનવરમારુહ્ય ગચ્છેત્ સ્વર્ગં વિહાયસા ॥ ૧૫ ॥

યાન્દ્રં જ્યોતિઃ સમાશ્રિત્ય ભોગાન્ ભુક્તે સ્વકર્મજાન્ ।

કર્મપ્રમાણમાર્ગેણ નાનાસ્વર્ગપરાયણઃ ॥ ૧૬ ॥

વિધિં તત્ર પ્રવક્ષ્યામિ ચન્દ્રકલાસમુદ્ભવમ્ ।

અમૃતં દેવલોકેષુ સ્વર્ગેષુ ભોગદં પરમ્ ॥ ૧૭ ॥

ઇહ કર્મ કૃતં પૂર્ણં નરૈસ્તદમૃતાત્મકમ્ ।

ભવતિ ચન્દ્રગં સર્વં તેન કલાયુતો ભવેત્ ॥ ૧૮ ॥

શુકલપક્ષે ક્રમેણાયમેકૈકકલયા પ્રભુઃ ।

વૃદ્ધિયુક્તઃ સ્વયમ્પૂર્ણઃ પૂર્ણિમાયાં પ્રદૃશ્યતે ॥ ૧૯ ॥

કૃષ્ણપક્ષે સુરાઃ સર્વે ક્રમેણામૃતભોજિનઃ ।

પિબન્તિ ચન્દ્રસંસ્થં તદમૃતં તૃપ્તિકારકમ્ ॥ ૨૦ ॥

તેન તૃપ્તિયુતાઃ સર્વે ભવન્તિ માસમાનતાઃ ।

અમાયાં પતિતશ્ચન્દ્ર ઓષધીષુ ન સંશયઃ ॥ ૨૧ ॥

અત ઓષધયશ્છેદા નરેણ નૈવ નિશ્ચિતમ્ ।

અમાયાં ચન્દ્રસંયોગયુક્તાઃ સુખપરાયણાઃ ॥ ૨૨ ॥

અતશ્ચન્દ્રભવં સર્વમમૃતં દેવભૂમિષુ ।
 ચાન્દ્રઃ સ્વર્ગ ઇતિ પ્રોક્તસ્તેનૈવં વેદવાદિભિઃ ॥ ૨૩ ॥
 દેવાનાં વિવિધાનાં સ કર્મ કૃત્વા સકામકમ્ ।
 કર્માઙ્ગદેવમભ્યર્ચ્ય ગચ્છેત્ સમર્પ્ય તત્ત્રિયામ્ ॥ ૨૪ ॥
 તત્તલ્લોકસુખં ભુક્ત્વા નાનાભોગસમન્વિતમ્ ।
 ભોગાન્તે પુનરેવાડસૌ મેઘમાણ્ડલગો ભવેત્ ॥ ૨૫ ॥
 તત્ર જલમયો ભૂત્વા પતેદ્ વૃષ્ટ્યા સ ભૂમિષુ ।
 તત ઓષધિગો ભૂત્વા ભવેદન્નમયસ્તતઃ ॥ ૨૬ ॥
 તતો વીર્યં સમાશ્રિત્ય ગચ્છેત્ સ જઠરે સ્થિયઃ ।
 તત્ર તત્ત્વાનિ તં દક્ષ આવિશન્તિ ન સંશયઃ ॥ ૨૭ ॥
 ક્ષેત્રજ્ઞઃ સંસ્થિતસ્તત્ર તત્ત્વૈઃ ક્ષેત્રં વિનિર્મમે ।
 વિધિં તસ્ય પ્રવક્ષ્યામિ ગર્ભોપનિષદિ ભવમ્ ॥ ૨૮ ॥
 તત્રૈકદિવસેનૈવ સ્ત્રીવીર્યં રક્તસંશ્રિતે ।
 તસ્મિન્ સમ્મિલનં કૃત્વા તદાકારો ભવેન્નરઃ ॥ ૨૯ ॥
 તતસ્ત્રિદિવસૈઃ સોડપિ ફેનરૂપો ભવેન્નરઃ ।
 બુદ્ધુઃ પચ્ચદિવસૈઃ પેશી સમદિનૈસ્તથા ॥ ૩૦ ॥
 તતશ્ચતુર્દશૈઃ સોડપિ દિવસૈઃ કુલ્લતાં ગતઃ ।
 પચ્ચવિંશતિભિસ્તત્ર માંસરૂપો ભવેત્ સ્વયમ્ ॥ ૩૧ ॥
 માસેન કઠિનત્વં સ પ્રગચ્છેત્તત્ર સંસ્થિતઃ ।
 દ્વિમાસાભ્યાં શિરો યુક્તો ભવેત્તત્ર પ્રજાપતે ॥ ૩૨ ॥
 ત્રિમાસૈઃ કણ્ઠસંયુક્તશ્ચતુર્માસૈસ્ત્વયા યુતઃ ।
 પચ્ચમાસૈર્ભવેજ્જન્તુરિન્દ્રિયૈઃ સંયુતઃ કમાત્ ॥ ૩૩ ॥
 અવયવાદિસંયુક્તો નખરોમસમન્વિતઃ ।
 ભવેન્ મુખેન સંયુક્તો માસૈઃ ષડ્ભિર્ન સંશયઃ ॥ ૩૪ ॥
 તત ઇન્દ્રિયસમ્ભૂતં જ્ઞાનં ભવેત્ ક્રમેણ વૈ ।
 ષણ્માસૈઃ પરિપૂર્ણૈશ્ચાડકૃતિઃ પૂર્ણા ભવેત્ પરા ॥ ૩૫ ॥
 પૂર્વકર્માનુસારેણ યાદૃશી યોનિરાભવેત્ ।
 તાદૃશાકૃતિસંયુક્ત ઇન્દ્રિયૈશ્ચ સમન્વિતઃ ॥ ૩૬ ॥

સમમાસૈર્ભવેજજન્તુશ્ચેતનયા સમન્વિતઃ ।
 ઉદરે પ્રચરેત્ સોઽપિ માતુર્દુઃખસમન્વિતઃ ॥ ૩૭ ॥
 અવકાશવિહીનઃ સ પીડિતો જન્તુભિઃ સદા ।
 મૂર્છાં ગચ્છેત્ પુનઃ સંજ્ઞાં કોમલોઽતીવ માનવઃ ॥ ૩૮ ॥
 અષ્ટમાસૈસ્તતસ્તત્ર બુદ્ધિયુક્તો ભવેન્નરઃ ।
 સાઽખ્યયોગપરો ભૂત્વા ધ્યાયેદ્બ્રહ્મ સનાતનમ્ ॥ ૩૯ ॥
 અતિસદ્ગુણભાવેન પીડિતો જન્તુભિસ્તથા ।
 માતુર્ભક્ષ્યાન્નદોષૈઃ સ વેદનાસંયુતો ભવેત્ ॥ ૪૦ ॥
 ગર્ભદુઃખં સ વિજ્ઞાય તન્નિવૃત્ત્યર્થમાદરાત્ ।
 સાઽખ્યયોગપરો ભૂત્વા ભજેત્તં ગણનાયકમ્ ॥ ૪૧ ॥
 તતસ્તત્ર ભવેત્તસ્ય જ્ઞાનં પરમસૌખ્યદમ્ ।
 તેનાનન્તભવાનાં સ દૃષ્ટ્વા દુઃખં નિવૃત્તિગઃ ॥ ૪૨ ॥
 અનન્યમનસા દેવં સ્તુયાત્ સ્તોત્રૈર્મહામતિઃ ।
 ગર્ભવાસપ્રશાન્ત્યર્થં બ્રહ્મ ભૂયાર્થમાદરાત્ ॥ ૪૩ ॥
 ગર્ભ ઉવાચ ।
 નમસ્તે ગણનાથાય બ્રહ્મણો બ્રહ્મરૂપિણે ।
 અનાથાનાં પ્રણાથાય વિદ્વેશાય નમો નમઃ ॥ ૪૪ ॥
 જયેષ્ઠરાજાય દેવાય દેવદેવેશમૂર્તયે ।
 અનાદયે પરેશાય ચાદિપૂજ્યાય તે નમઃ ॥ ૪૫ ॥
 સર્વપૂજ્યાય સર્વેષાં સર્વરૂપાય તે નમઃ ।
 સર્વાદયે પરબ્રહ્મન્ સર્વેશાય નમો નમઃ ॥ ૪૬ ॥
 ગજાકારસ્વરૂપાય ગજાકારમયાય તે ।
 ગજમસ્તકધારાય ગજેશાય નમો નમઃ ॥ ૪૭ ॥
 આદિમધ્યાન્તભાવાય સ્વાનન્દપતયે નમઃ ।
 આદિમધ્યાન્તહીનાય ત્વાદિમધ્યાન્તગાય તે ॥ ૪૮ ॥
 સિદ્ધિબુદ્ધિપ્રદાત્રે ચ સિદ્ધિબુદ્ધિવિહારિણે ।
 સિદ્ધિબુદ્ધિમયાયૈવ બ્રહ્મેશાય નમો નમઃ ॥ ૪૯ ॥

શિવાય શક્તયે ચૈવ વિષ્ણવે ભાનુરુપિણે ।
 માયિનાં માયયા નાથ મોહદાય નમો નમઃ ॥ ૫૦ ॥
 કિં સ્તૌમિ ત્વાં ગણાધીશ યત્ર વેદાદયોડપરે ।
 યોગિનઃ શાન્તિમાપન્ના અતસ્ત્વાં પ્રણમામ્યહમ્ ॥ ૫૧ ॥
 રક્ષ માં ગર્ભદુઃખાત્ત્વં ત્વામેવ શરણાગતમ્ ।
 જન્મમૃત્યુવિહીનં વૈ કુરુષ્વ તે પદપ્રિયમ્ ॥ ૫૨ ॥
 એવં સંસ્તુતવન્તં તં નવમાસાદનન્તરમ્ ।
 પ્રસૂતિજો મહાવાયુર્બહિઃ કુર્યાન્નરં ક્ષણાત્ ॥ ૫૩ ॥
 વાયુના ચાલિતઃ સોડપિ મુમૂર્ચ્છ દુઃખસંયુતઃ ।
 સદ્ગુણાદ્ગંગાપતેજજન્તુર્ધરણ્યાં યોનિમાર્ગતઃ ॥ ૫૪ ॥
 ભવેત્ સ સાવધાનોડત્ર વિસ્મૃતો જ્ઞાનમુત્તમમ્ ।
 બાલભાવધરઃ કુર્યાદ્ભોદનં ધરણીતલે ॥ ૫૫ ॥
 કૃલહીનં ભવેત્ સર્વં ગર્ભાગારકૃતં મહત્ ।
 જ્ઞાનાદિકમતો ભૂમૌ સાધયેત્ સર્વમઞ્જસા ॥ ૫૬ ॥
 ન સાધિતં નરેણાત્ર કર્મભૂમૌ પ્રજાપતે ।
 જ્ઞાનાદિકં તદા સોડપિ ગર્ભજં દુઃખમશ્રુતે ॥ ૫૭ ॥
 એવં કૃષ્ણા ગતિશ્ચૈવ કથિતા તે વિશેષતઃ ।
 જન્મમૃત્યુકરી જન્તોઃ સુખદુઃખપ્રદાયિની ॥ ૫૮ ॥
 ઇદં ગર્ભકૃતં સ્તોત્રં યઃ પઠિષ્યતિ માનવઃ ।
 સ ભુક્ત્વા સકલાન્ ભોગાનન્તે સ્વાનન્દગો ભવેત્ ॥ ૫૯ ॥
 ન કદાચિલ્લભેત્ સોડપિ ગર્ભવાસં પ્રજાપતે ।
 અતો વિશેષતો જન્તુર્નિરન્તરમિદં જપેત્ ॥ ૬૦ ॥
 અધુના કથયિષ્યામિ હ્યન્યમર્થં સુખપ્રદમ્ ।
 શુકલકૃષ્ણગતિસંસ્થં યેન જ્ઞાનં તયોર્ભવેત્ ॥ ૬૧ ॥
 ભુક્તિમુક્તિપ્રલોભાર્થં નરઃ કુર્યાન્નિરન્તરમ્ ।
 કર્મ સ્વધર્મસંયુક્તો નાનાદૈવં સ યોગવિત્ ॥ ૬૨ ॥
 ઉત્તરાયણગે ભાનૌ દિવસે વા મૃતો ભવેત્ ।
 સ ચાગ્નિલોકમાસાદ્ય તપોયુક્તો ભવેત્ સદા ॥ ૬૩ ॥

તત્ર ભોગેષુતાં જવાલ્ય ગચ્છેચ્છક્તિં મહામતિઃ ।
 તત્રાભિમાનમૃત્સૃજ્ય ગચ્છેત્ દિવં દિવાકરમ્ ॥ ૬૪ ॥
 અતિધ્યાનેન સંયુક્તસ્તત્રાત્માનં સ ચિન્તયેત્ ।
 અન્તરાત્માનમૃત્સૃજ્ય ગચ્છેદ્વિકુણ્ઠમેવ ચ ॥ ૬૫ ॥
 તત્રાનન્દં પરિત્યજ્ય શિવં ગચ્છેન્ન સંશયઃ ।
 તત્ર સાક્ષિત્વમૃત્સૃજ્ય ગચ્છેત્ સ્વાનન્દમગ્જસા ॥ ૬૬ ॥
 તત્ર ગણેશ્ચરં દૃષ્ટ્વા બ્રહ્મીભૂતો નરો ભવેત્ ।
 શુકલગતિપ્રભાવેણ કથિતં તે પ્રજાપતે ॥ ૬૭ ॥
 યદા દક્ષિણગે ભાનૌ રાત્રૌ વા સ મૃતો ભવેત્ ।
 ભુક્તિમુક્તિપરઃ સોઽપિ ગચ્છેત્ સ્વર્ગં તતો નરઃ ॥ ૬૮ ॥
 નાનાસ્વર્ગકૃલં ભુક્ત્વા સ્વકર્મનિર્મિતં નરઃ ।
 પુનઃ પતેદ્વિધે ભૂમૌ તત્ર મોક્ષરુચિભવેત્ ॥ ૬૯ ॥
 તતઃ શુકલાં સમાશ્રિત્ય મોક્ષં ગચ્છેત્ સ યોગવિત્ ।
 એવં જાનીહિ ભો દક્ષ ગત્યોર્માર્ગં પુરાતનમ્ ॥ ૭૦ ॥
 યદૈકદેવતાં શ્રિત્વા તદ્ભક્તસ્તત્પરઃ સદા ।
 ઉપાસનાવિધાનેન સ્વધર્મસ્થો ભજેત્ સ તામ્ ॥ ૭૧ ॥
 સ મૃતઃ સ્વેષ્ટદેવસ્ય લોકં ગચ્છેન્ન સંશયઃ ।
 તત્ક્ષણાચ્ચન્દ્રસૂર્યાખ્યૌ માર્ગૌ નૈવ પ્રકીર્તિતૌ ॥ ૭૨ ॥
 તત્ર ભોગાન્ પ્રભુગ્જાનઃ સ પતેદિહ નિશ્ચિતમ્ ।
 ત્રિગુણાત્મમયા દેવાસ્તેષાં નાશે પ્રજાપતે ॥ ૭૩ ॥
 યદા ગણેશ્ચરં સોઽપિ ભજેદત્રૈવ માનવઃ ।
 અન્તે સ્વાનન્દગો ભૂત્વા બ્રહ્મીભૂતો ભવિષ્યતિ ॥ ૭૪ ॥
 સ્વાનન્દો નાશહીનશ્ચ સદા બ્રહ્મસુખપ્રદઃ ।
 અતઃ સ્વાનન્દમાશ્રિત્ય બ્રહ્મીભૂતો ભવિષ્યતિ ॥ ૭૫ ॥
 મરણે દાઘહીનશ્ચેત્તેજસ્તત્ત્વં સમાશ્રિતઃ ।
 અથવા ધૂમ્રતત્ત્વં સ શુકલકૃષ્ણગતિશ્રિતઃ ॥ ૭૬ ॥
 પૂર્વવત્ સર્વમાખ્યાતં તસ્ય સર્વં પ્રજાપતે ।

એવં વિસ્તરતો ગત્યોઃ કથિતં તે પ્રજાપતે ॥ ૭૭ ॥

અતો ગણેશ્ચરં દક્ષ સમાશ્રય હિતપ્રદમ્ ।

યોગક્ષેમં સ તે કુર્યાદનન્યચેતસઃ સદા ॥ ૭૮ ॥

ન શુકલા નૈવ કૃષ્ણા તે ભવિષ્યતિ ગતિઃ કદા ।

બ્રહ્મભૂયમયં ભાવં પ્રાપ્સ્યસે નાત્ર સંશયઃ ॥ ૭૯ ॥

॥ ઓં તત્સદિતિ શ્રીમદાન્ત્યે પુરાણોપનિષદિ શ્રીમન્મૌદ્રલે મહાપુરાણે

નવમે ખણ્ડે યોગચરિતે મુદ્રલદક્ષસંવાદે યોગામૃતાર્થશાસ્ત્રે

ચિત્તભૂમિનિરોધેન શુક્લકૃષ્ણગતિયોગો નામ દ્વાદશોઽધ્યાયઃ ॥ ૯.૧૨

॥ ઇતિ યોગગીતાસૂપનિષત્સુ સુગમાસુ અષ્ટમોઽધ્યાયઃ ॥ ૯(યોગગીતા).૮

૯. ક્ષેત્રક્ષેત્રજ્ઞાનયોગો નામ ત્વમ્મોઽધ્યાયઃ

(મુદ્રલપુરાણે નવમખણ્ડે ૯.૧૩ ક્ષેત્રક્ષેત્રજ્ઞાનયોગો નામ ત્રયોદશોઽધ્યાયઃ)

॥ શ્રીગણેશાય નમઃ ॥

દક્ષ ઉવાચ ।

ક્ષેત્રં વદ મહાભાગ ક્ષેત્રજ્ઞં ચ તયોઃ પરમ્ ।

સર્વગં બ્રહ્મ યત્ પ્રોક્તં યેન જ્ઞાનં તયોર્ભવેત્ ॥ ૧ ॥

મુદ્રલ ઉવાચ ।

દેહં ક્ષેત્રમયં વિદ્ધિ દેહી ક્ષેત્રજ્ઞમઞ્જસા ।

તયોર્યોગે મહદ્બ્રહ્મ સ્વત ઉત્થાનસંજ્ઞિતમ્ ॥ ૨ ॥

ભૂતાનિ પચ્યતન્માત્રાઃ પચ્ય જ્ઞાનેન્દ્રિયાણિ તુ ।

કર્મેન્દ્રિયાણિ પચ્યૈવ વાયવઃ પચ્ય દેવતાઃ ॥ ૩ ॥

ઇન્દ્રિયાણાં દશૈવાઽપિ દ્વેષ ઇચ્છા ધૃતિસ્તથા ।

અવ્યક્તં ચેતના દુઃખં સુખં મોહનમેવ ચ ॥ ૪ ॥

ચિત્તં બુદ્ધિઃ સ્થૂલસૂક્ષ્મે કારણં ચ તુરીયકમ્ ।

એતેષાં યોગભાવે યત્ ક્ષેત્રં તત્ કથિતં બુદ્ધૈઃ ॥ ૫ ॥

સદૈકભાવરૂપશ્ચ ભેદૈઃ સંવર્જિતઃ પરઃ ।

ક્ષેત્રજ્ઞઃ ક્ષેત્રમાસ્થાય સર્વાન્તર્યામિતાં દધે ॥ ૬ ॥

તયોર્યોગે પરં બ્રહ્મ દૃશ્યાદૃશ્યવિવર્જિતમ્ ।

દૃશ્યાદૃશ્યમયં પૂર્ણં બોધરૂપં પ્રજાપતે ॥ ૭ ॥

સ્થૂલસૂક્ષ્મસમાત્માખ્યૈર્ભવિર્માયા વિશેષતઃ ।

ક્ષેત્રજ્ઞં મોહ્યસ્વાધીનં કરોતિ નિત્યમાદરાત્ ॥ ૮ ॥

ચતુર્ભેદૈર્વિશેષેણ મોહિતોઽત્યન્તમેવ સઃ ।

અહં દેહસ્વરૂપાખ્યો મન્યતે સતતં મુધા ॥ ૯ ॥

તતઃ ક્ષેત્રસ્ય ભોગાર્થં નાનાકર્મપરાયણઃ ।

ત્રિગુણેષુ ભ્રમેણૈવ ભ્રમતેઽહમ્મમાત્મકઃ ॥ ૧૦ ॥

તતસ્તમોગુણં ત્યજ્ત્વા રાજસં ધારયેન્નરઃ ।

રાજસં ચ તતસ્ત્યજ્ત્વા સાત્ત્વિકઃ સમ્ભવેત્ ક્રમાત્ ॥ ૧૧ ॥

તતસ્તુરીયમાશ્રિત્ય ગણેશં સ ભજેત્ પરમ્ ।

સર્વગં પચ્યમં સાધ્યં બ્રહ્મીભૂતો ભવેન્નરઃ ॥ ૧૨ ॥

ઇહ સૌખ્યપ્રદં યચ્ચ કર્મ સઙ્ગાયતે સદા ।

પાપરૂપમયં તેન જ્ઞાયતે ન કદાચન ॥ ૧૩ ॥

દેહભોગકરં પૂર્ણં શિશ્રોદરપરાયણમ્ ।

તામસં તદ્વિજાનીહિ ચાન્તે નરકદં ભવેત્ ॥ ૧૪ ॥

તત્ર તામસસંયુક્તા ભુજ્ત્વા દુઃખં મહાદ્ભુતમ્ ।

પુના રોગાદિસંયુક્તા ભવન્તિ નીચયોનિષ્ઠા ॥ ૧૫ ॥

કાણમૂકાદિદોષૈસ્તે સંયુક્તાઃ પાપચેતસઃ ।

દરિદ્રાદિસમાયુક્તા ભોગૈર્હીના ભવન્ત્યપિ ॥ ૧૬ ॥

પુનઃ પાપસમાચારા ભવન્તિ યદિ માનવાઃ ।

અન્તે યમસ્ય ગેહે તે નરકસ્થાઃ પુનઃ પુનઃ ॥ ૧૭ ॥

અતસ્તમોગુણસ્થં સ્વભાવં ત્યજ્ત્વા ચ માનવાઃ ।

ધર્માર્થધૃતિસંયુક્તા યતન્તે દૈવયોગતઃ ॥ ૧૮ ॥

વિદ્ધિ રાજસગં ભાવં નરા ભુવિ સકામકમ્ ।

સતતં કર્મ કુર્વન્તિ ભોગદં ધર્મસંયુતાઃ ॥ ૧૯ ॥

વાસનાસંયુતં કર્મ સ્વધર્મસ્થં ભવેત્કિલ ।

તદેવ રાજસં વિદ્ધિ નાનાભાવગતં પરમ્ ॥ ૨૦ ॥

રાજસાઃ સર્વભોગે તુ ભુક્ત્વા પુનઃ પતન્ત્યપિ ।
 ઇહ ચે યાદૃશં કર્મ કુર્વતે તાદૃશં ફલમ્ ॥ ૨૧ ॥
 અથવા સ્વલ્પભાવેન કૃતં રાજસસમ્ભવમ્ ।
 કર્મ તેન નરા ભૂમૌ ભવન્તે તત્ક્ષણાત્ પુનઃ ॥ ૨૨ ॥
 અથવા વિવિધાસ્તે તે યોનિષુ સમ્ભવન્ત્યપિ ।
 નીચોચાસુ વિશેષેણ જન્મમૃત્યુપરાયણાઃ ॥ ૨૩ ॥
 રાજસાનાં પ્રજાનાથ નરકો નૈવ વિદ્યતે ।
 સ્થાવરં જડ્ગમં શ્રિત્વા ભવન્તે જન્મસંયુતાઃ ॥ ૨૪ ॥
 તત્ર દુઃખં સુખં નાના ભુજ્યતે નાત્ર સંશયઃ ।
 એવં રાજસગં સર્વં કથિતં તે સમાસતઃ ॥ ૨૫ ॥
 અતઃ પરં પ્રવક્ષ્યામિ સાત્ત્વિકં કામવર્જિતમ્ ।
 સ્વધર્મસ્થા જના વિહ્નિ તત્કુર્વન્તિ નિરન્તરમ્ ॥ ૨૬ ॥
 બ્રહ્માર્પણતથા યદ્યદ્ભવતિ કર્મ ધર્મજમ્ ।
 નાનાવિધં પરં તત્તત્ સ્વાત્ત્વિકં વિહ્નિ માનદ ॥ ૨૭ ॥
 તેન શુક્લગતિં શ્રિત્ય ગચ્છન્તિ મોક્ષમગ્જસા ।
 અતઃ સત્ત્વગુણૈર્નૈવ યુક્તા ભવન્તિ માનવાઃ ॥ ૨૮ ॥
 અતઃ પરં તુરીયં તે કથયામિ સમાસતઃ ।
 રસહીનસ્વભાવેન ચિત્તં દેહસમન્વિતમ્ ॥ ૨૯ ॥
 તદા ભવતિ ચેતુર્યં કર્મ સગ્જાયતે પરમ્ ।
 નાનાવિધં જગત્ સર્વં બ્રહ્માકારં ન સંશયઃ ॥ ૩૦ ॥
 યદ્યત્તેન કૃતં કર્મ તદેવ બ્રહ્મદં ભવેત્ ।
 સ્તુતિનિન્દાદિકં કિઞ્ચિન્નૈવ તત્ર પ્રકીર્તિતમ્ ॥ ૩૧ ॥
 દેવભક્તાદિકં દક્ષ નૈવ તુર્યે પ્રતિષ્ઠિતમ્ ।
 બ્રહ્મણિ સમભાવેન વર્તતે સર્વદા સ્વયમ્ ॥ ૩૨ ॥
 અન્તરે સર્વભાવેષુ પશ્યતિ વિશ્વરૂપિણમ્ ।
 તદા તુરીયગં કર્મ ક્વચિદ્ભવતિ નાન્યથા ॥ ૩૩ ॥
 એવં સર્વસમત્વેન યદ્ભવેત્તતુરીયકમ્ ।
 કર્મ પ્રારબ્ધયોગેન બ્રહ્મણો રસભાવતઃ ॥ ૩૪ ॥

અન્તેઽસ્મિતામયે તેન લીનો ભવતિ માનવઃ ।
 મહાકારણભાવેન ભવેત્ ત્રિગુણચાલકઃ ॥ ૩૫ ॥
 અતઃ પરમહં કર્મ કૈવલ્યં કથયામિ તે ।
 નિષેધવિધિહીનં યદ્ભવતે કર્મ સ્વેચ્છયા ॥ ૩૬ ॥
 બ્રહ્મભૂયમયં વિહ્તિ પચ્યમં યોગિસમ્મતમ્ ।
 કર્તા દેહો ન સન્દેહસ્તુરીયં પ્રેરકં મતમ્ ॥ ૩૭ ॥
 કુતસ્તત્ર વ્યવસ્થાપ્યં તુરીયં વર્તતે પરે ।
 ચતુર્વિધં યેન સૃષ્ટિમિદં સર્વં સ્વલીલયા ॥ ૩૮ ॥
 સ એવ કર્તૃભાવેન કારયિતુપ્રભાવતઃ ।
 તત્ર તિષ્ઠતિ કોઽહં તુ કુતો બ્રહ્મવિચારતઃ ॥ ૩૯ ॥
 નાહં નરો ન વૈ બ્રહ્મ મયા સાધ્યં નિરન્તરમ્ ।
 બ્રાન્ત્યા સર્વં ન સન્દેહો દૃશ્યતે માયયા મયિ ॥ ૪૦ ॥
 સ્વેચ્છયા ખેલતિ બ્રહ્મ ચતુર્ભેદમયં પરમ્ ।
 શુભાશુભં તસ્ય નાસ્તિ વૃથાઽહન્તાં ત્યજેન્નરઃ ॥ ૪૧ ॥
 અનેનાનુભવેનૈવ શાન્ત્યા સંવર્તતે નરઃ ।
 રસં સર્વત્ર સન્ત્યજ્ય બ્રહ્મણો રસધારકઃ ॥ ૪૨ ॥
 એવં ચતુર્વિધે ભાવે સ્થિતં દેહિસ્વરૂપકમ્ ।
 દેહબ્રાન્તિવિહીનં તત્કૃત્વા સોઽહમ્પરો ભવેત્ ॥ ૪૩ ॥
 એવં ક્રમેણ યોગીન્દ્રો ભવેદ્યોગાત્રરોત્તમઃ ।
 કથિતં વિસ્તરાત્ સર્વં ક્ષેત્રક્ષેત્રજ્ઞસાધનમ્ ॥ ૪૪ ॥
 અથ વર્ણાશ્રમાચારં શૃણુ સર્વસુખપ્રદમ્ ।
 યેન ધર્માર્થકામાંશ્ચ લભેન્ મોક્ષં નરોત્તમઃ ॥ ૪૫ ॥
 ચિત્તેન્દ્રિયાણિ વશ્યાનિ ક્ષમાર્જવતપાંસિ ચ ।
 શૌચં શ્રુતિસ્મૃતીનાં વૈ જ્ઞાનં યત્ર પ્રતિષ્ઠતિ ॥ ૪૬ ॥
 વેદાધારવિહીનં યત્ર કરોતિ કદાચન ।
 સદા બ્રહ્મપરો યસ્માદ્બ્રાહ્મણઃ સ ચ સંસ્મૃતઃ ॥ ૪૭ ॥
 શૌર્યં દાક્ષ્યં તથા દાર્દ્ર્યં યુદ્ધે સમ્મુખતા સદા ।

શરણચરક્ષણં નિત્યં પ્રભુત્વં દણ્ડધારણમ્ ॥ ૪૮ ॥

ધૃતિઃ ક્ષાત્રં સદા તેજશ્ચિત્તમૌદાર્યસંયુતમ્ ।

સુનીત્યા પાલનં પઞ્ચ કર્મયુક્તઃ સ બાહુજઃ ॥ ૪૯ ॥

ક્યવિક્યકૌ નિત્યં વસ્તૂનાં ભૂમિકર્ષણમ્ ।

ગવાં પાલનકં ત્રેધા કર્મયુક્તઃ સ વૈશ્યકઃ ॥ ૫૦ ॥

ત્રિવર્ણસેવનં દાનં નામમન્ત્રં જપેત્ પરમ્ ।

પુરાણશ્રવણં શૌદ્રં કર્મ પૌરાણિકં દ્વિજાત્ ॥ ૫૧ ॥

અન્યજાનાં પુરાણોક્તં કર્મ વિપ્રમુખોદ્ગતમ્ ।

નૈવ શૂદ્રસમં ચાન્યદસ્પર્શત્વં દ્વિજાદિષુ ॥ ૫૨ ॥

કૃતોપવીતકો વિપ્રઃ ક્ષત્રિયો વૈશ્ય એવ યઃ ।

વેદાદિકં સમભ્યસ્યન્ બ્રહ્મચર્યયુતો ભવેત્ ॥ ૫૩ ॥

ભિક્ષાશનો ભવેન્નિત્યં ગુરોરાજ્ઞાવશાનુગઃ ।

ગાયત્રીં સઞ્જપેન્નિત્યં ત્રિકાલેષુ ચ રોમધૃક્ ॥ ૫૪ ॥

સાચં પ્રાતશ્ચ જુહુયાત્ હવિર્નિત્યં જિતેન્દ્રિયઃ ।

ષોડશાબ્દં દ્વાદશાબ્દં બ્રહ્મચર્યં ચરેત્ પરમ્ ॥ ૫૫ ॥

પઞ્ચયજ્ઞપરો નિત્યં નૈમિત્તં સ સમાચરેત્ ।

કૃતદારઃ પ્રજાર્થં સ ઋતુગામી ભવેદ્ ગૃહી ॥ ૫૬ ॥

સ્ત્રીસડ્ગં સમ્પરિત્યજ્ય સ્ત્રિયા યુક્તો વસેદ્રનમ્ ।

વન્યેન સર્વકર્માણિ કુર્યાન્નિત્યં તપઃ પરમ્ ॥ ૫૭ ॥

નખલોમયુતશ્ચૈવ ન ગ્રામેષુ પ્રવેશયેત્ ।

કુર્યાદિવં વાનપ્રસ્થો વાયુભક્ષ્યાદિકં ચરેત્ ॥ ૫૮ ॥

મનસાડપિ સ્મરેન્નૈવ સ્ત્રીસડ્ગં ન્યાસસંયુતઃ ।

ચિત્તનિગ્રહસંયુક્તો ભિક્ષાશી સતતં નરઃ ॥ ૫૯ ॥

કપર્દિકાદિકં કિઞ્ચિન્ન સ્પૃશેત્ સ કદાચન ।

બ્રહ્મણિ બ્રહ્મભૂતત્વં તદર્થં શ્રમયેત્ સદા ॥ ૬૦ ॥

સાક્ષિવદ્ દેહસંસ્થોડપિ મૌનાદિદણ્ડધારકઃ ।

અથવા દણ્ડહીનઃ સ જ્ઞાનદણ્ડધરો ભવેત્ ॥ ૬૧ ॥

એવં સંન્યાસકં કૃત્વા સદા તિષ્ઠેદાત્મવાન્ ।
મુક્તિમાર્ગમયં શાસ્ત્રં સ્પૃશેન્નાન્યદ્વિનિશ્ચિતમ્ ॥ ૬૨ ॥

વર્ણાશ્રમવિહીનશ્ચેદ્યોગી પઞ્ચમગઃ સ્મૃતઃ ।
વિધિનિષેધહીનઃ સ યથા વિનાયકો ભવેત્ ॥ ૬૩ ॥

એતત્તે સર્વમાખ્યાતં સ્વધર્માચરણાદિકમ્ ।
યેનૈવ પ્રાપ્યતે યોગો નરેણ બ્રહ્મદાયકઃ ॥ ૬૪ ॥

દક્ષ ઉવાચ ।
ધર્માર્થકામમોક્ષાણાં સ્વરૂપં વદ માનદ ।
બ્રહ્મીભૂતસ્ય ભિન્નં મે ભ્રમનાશકરં પરમ્ ॥ ૬૫ ॥

કેચિદ્ધર્મં મહાશ્રેષ્ઠમર્થં કામં તુ મોક્ષકમ્ ।
પરાત્પરં વદન્ત્યેવ બ્રહ્મભૂયં તથાડપરે ॥ ૬૬ ॥

મુદ્રલ ઉવાચ ।
ધર્મેણ બ્રહ્મલોકશ્ચ લભ્યતે માનવૈઃ પરઃ ।
બ્રહ્મા સર્વસમાનશ્ચ સ્વધર્માખ્યઃ પ્રકીર્તિતઃ ॥ ૬૭ ॥

અર્થઃ સમર્થભાવાખ્ય ઈશલોકપ્રદાયકઃ ।
ઈશ્વરાત્ર સમર્થોડન્યઃ પથ્ય બ્રહ્માણ્ડમણ્ડલે ॥ ૬૮ ॥

કામો ભોગાત્મકઃ પ્રોક્તો વિષ્ણુલોકપ્રદાયકઃ ।
સ લક્ષ્મીપતિરાખ્યાતો નાનાકામપ્રદઃ પ્રભુઃ ॥ ૬૯ ॥

મુક્તિઃ સૌરાત્મિકા પ્રોક્તા સૂર્યઃ પુરુષ ઉચ્યતે ।
શુક્લમાર્ગધરઃ પૂર્ણઃ સાક્ષાત્ સાક્ષી વિભાવસુઃ ॥ ૭૦ ॥

બ્રહ્મીભૂતમયઃ પ્રોક્તઃ સ્વાનન્દઃ પૂર્ણયોગદઃ ।
વદન્તિ ન પરં લોકં સ્વાનન્દાદ્વેદવાદિનઃ ॥ ૭૧ ॥

અન્યચ્છૃણુ પ્રજાનાથ પઞ્ચૈતે યોગદાયકાઃ ।
યોગાર્થવાચકાઃ સર્વે તત્ર ભેદં વદામ્યહમ્ ॥ ૭૨ ॥

યોગધર્મેણ યોગશ્ચ લભ્યતે માનવૈઃ પરઃ ।
ન યોગાદપરઃ શ્રેષ્ઠસ્તેનાર્થોડયં પ્રકીર્ત્યતે ॥ ૭૩ ॥

યોગકામેન યોગોડયં લભ્યતે સર્વભાવતઃ ।
માયાયા વરણં ત્યક્ત્વા મોક્ષયોગઃ પ્રકીર્ત્યતે ॥ ૭૪ ॥

બ્રહ્મ બ્રહ્મણિ વેદેષુ કથિતં નાત્ર સંશયઃ ।
 તત્ર યોગેન યોગી યો બ્રહ્મભૂતઃ સ વૈ સ્મૃતઃ ॥ ૭૫ ॥
 ધર્માર્થકામમોક્ષાખ્યા યોગશાસ્ત્રે વિશેષતઃ ।
 ભિન્ના માયામયાઃ પ્રોક્તા બ્રહ્મભૂતસ્તુ પગ્ચમઃ ॥ ૭૬ ॥
 બ્રહ્મણિ બ્રહ્મભૂતો યો યોગી એવ સ ઉચ્યતે ।
 ન ભિન્નઃ સર્વથા તસ્માદ્બ્રહ્મણો બ્રહ્મગઃ પરઃ ॥ ૭૭ ॥
 ॥ ઓં તત્સદિતિ શ્રીમદાન્ત્યે પુરાણોપનિષદિ શ્રીમન્મૌદ્રલે મહાપુરાણે
 નવમે ખણ્ડે યોગચરિતે મુદ્રલદક્ષસંવાદે યોગામૃતાર્થશાસ્ત્રે
 ચિત્તભૂમિનિરોધેન ક્ષેત્રક્ષેત્રજ્ઞાનયોગો નામ ત્રયોદશોઽધ્યાયઃ ॥ ૯.૧૩
 ॥ ઇતિ યોગગીતાસૂપનિષત્સુ સુગમાસુ નવમોઽધ્યાયઃ ॥ ૯(યોગગીતા).૯

૧૦. નાનામતૈક્યયોગો નામ દશમોઽધ્યાયઃ

(મુદ્રલપુરાણે નવમખણ્ડે ૯.૧૪ નાનામતૈક્યયોગો નામ ચતુર્દશોઽધ્યાયઃ)

॥ શ્રીગણેશાય નમઃ ॥

મુદ્રલ ઉવાચ ।
 વક્ષ્યામિ ભાવનાં ચૈકાં વેદશાસ્ત્રાર્થસંયુતામ્ ।
 નાનામતભયં ત્યક્ત્વા તથા યોગી ભવેન્નરઃ ॥ ૧ ॥
 ચૈતન્યં ન્યાયશાસ્ત્રજ્ઞા વદન્તિ બ્રહ્મમુખ્યકમ્ ।
 ચૈતન્યેન યુતાઃ સર્વે સ્વસ્વકાર્યપરાયણાઃ ॥ ૨ ॥
 સર્વપ્રકાશકત્વાત્તચ્ચૈતન્યં બ્રહ્મસંજ્ઞિતમ્ ।
 ચૈતન્યેન યદા ત્યક્તં તદા નાશમુપૈષ્યતિ ॥ ૩ ॥
 પગ્ચચિત્તાત્મયોગેન ચૈતન્યં બ્રહ્મસંજ્ઞિતમ્ ।
 ભવત્યત્ર ન સન્દેહઃ શબ્દાર્થાનામનેકતઃ ॥ ૪ ॥
 તાર્કિકાઃ પ્રવદન્ત્યેવ સર્વાભેદં પરં મતમ્ ।
 બ્રહ્મવેદાન્તવાદેષુ વિદ્યતે શાસ્ત્રસમ્મતૌ ॥ ૫ ॥
 પગ્ચચિત્તમથા ભેદા અભેદા યોગિના કૃતાઃ ।
 યોગ એકાર્થભાવાખ્યો ભવત્યર્થપ્રમાણતઃ ॥ ૬ ॥
 ધર્મશાસ્ત્રવિદઃ સર્વે બોધાન્નૈવ પરં પદમ્ ।

ब्रह्म बोधमयं मुष्यं भावाभावविवर्जितम् ॥ ७ ॥

पञ्चयित्तगतो धर्मस्त्यक्तव्यस्तेन योगकः ।

धर्मो भवेन्न सन्देहो ब्रह्मधर्मधरः प्रभुः ॥ ८ ॥

साङ्ख्या वदन्ति साङ्ख्यं यद्ब्रह्म साङ्ख्याविवर्जितम् ।

विबोधान्न परं ब्रह्म भेलङ्गीनप्रभावतः ॥ ९ ॥

तत्र पञ्चविधं चित्तं परं योगेन साङ्ख्यया ।

ङीनं तदेव भवति योगाभ्यं शब्दमानतः ॥ १० ॥

मीमांसका वदन्त्येव स्वसंवेद्यं परं मतम् ।

कारणं ब्रह्म तत्रान्यत्रास्ति ब्रह्मणि संस्थितम् ॥ ११ ॥

पञ्चयित्तं परित्यज्य ब्रह्मरूपं करोति तत् ।

मीमांसया स्वयं योगी योगवाच्यं भवेत् परम् ॥ १२ ॥

अेवं नानामतैर्युक्ता वदन्ति शास्त्रभेदतः ।

ब्रह्म नानाविधं दक्ष तदेवं योगगं भवेत् ॥ १३ ॥

शक्तिर्ब्रह्मेति शाक्ता वै ते वदन्ति न तत्परम् ।

संयोगो द्वन्द्वयोर्यत्र तदेवं योगगं भवेत् ॥ १४ ॥

शक्तिः पञ्चमयित्तङ्गा सा ब्रह्मणि समागता ।

परिगृह्य निरोधाभ्यं चित्तं देवी ततः स्मृता ॥ १५ ॥

सौरं ब्रह्मेति सौराश्च वदन्ति तु परात्परम् ।

तस्मात्परं न विद्येत सर्वाधारप्रभाणतः ॥ १६ ॥

भेदात्मकं स सञ्जुव्य नित्यं तिष्ठति यादरात् ।

तेन योगमयः सूर्यो भवत्यत्र न संशयः ॥ १७ ॥

वदन्ति विष्णुर्ब्रह्मेति मुष्यं यद्वैष्णवा जनाः ।

तस्मात् परं पदं नास्ति सदानन्दप्रभाणतः ॥ १८ ॥

चित्तं यत् पञ्चमं तत्र मोहं त्यक्त्वा तदात्मकम् ।

ब्रह्मयोगे भवेद्योग आनन्दो नात्र संशयः ॥ १९ ॥

शैवाः शैवं परं ब्रह्म वदन्ति मुष्यभावातः ।

वेदे तस्मात् परं नास्ति डिञ्चिन् मोहविङ्गीनकम् ॥ २० ॥

નિરોધં ત્રિવિધં દક્ષ પરાધીનં ન સંશયઃ ।
 તત્રસ્થં યોગરૂપાખ્યં સ્વાધીનં યોગગં ભવેત્ ॥ ૨૧ ॥
 એવં નાનામતૈર્યુક્તા સ્વસ્વદેવપરાયણાઃ ।
 વદન્તિ તત્ પ્રમાણં વૈ શબ્દાનામર્થભાવતઃ ॥ ૨૨ ॥
 અનેકાર્થમયાઃ શબ્દાસ્તેષુ કિં કિં ન સમ્ભવેત્ ।
 સર્વે યોગાર્થવાચ્યા વૈ જાયન્તે યોગિનઃ ક્રમાત્ ॥ ૨૩ ॥
 અન્નપ્રાણાદિકાઃ શબ્દા એવં બ્રહ્મપ્રવાચકાઃ ।
 તે સર્વે યોગદા દક્ષ ભવન્તિ બ્રહ્મધારણાત્ ॥ ૨૪ ॥
 વેદાન્તમથ વક્ષ્યામિ સર્વમાન્યં વિશેષતઃ ।
 શાસ્ત્રાણિ ચ તદ્ગુણાનિ તત્પ્રમાણાનિ સર્વદા ॥ ૨૫ ॥
 યઃ સર્વં સર્વભાવેષુ યુતો જાનાતિ માયયા ।
 માયાહીનપ્રભાવેણ યોગસ્તિષ્ઠતિ નિત્યદા ॥ ૨૬ ॥
 તદેવ બ્રહ્મમુખ્યં તુ સર્વેભ્યો નાત્ર સંશયઃ ।
 બ્રહ્મભ્ય ઋજગાદૈવ પ્રજ્ઞાનં યોગગં સ્મૃતમ્ ॥ ૨૭ ॥
 પગ્ચથિત્તભવં સર્વં યો જાનાતિ તદેવ સઃ ।
 યોગસ્તદ્ગતભાવૈઃ સંવર્જિતો ભવતિ પ્રભુઃ ॥ ૨૮ ॥
 અહં બ્રહ્મેતિ યદ્બ્રહ્મ સર્વદોષવિવર્જિતમ્ ।
 સદૈવં યજુષા પ્રોક્તં મુખ્યં વૈ પરતઃ પરમ્ ॥ ૨૯ ॥
 પગ્ચથિત્તભવા ભેદાસ્તેષ્વેવ ભેદવર્જિતમ્ ।
 યોગં વિહ્તિ પ્રજાનાથ યોગશાસ્ત્રપ્રમાણતઃ ॥ ૩૦ ॥
 માયામોહયુતં યચ્ચ માયામોહવિવર્જિતમ્ ।
 તથોર્યોગે પરં બ્રહ્મ સામ્ના સદ્ગુથિતં કિલ ॥ ૩૧ ॥
 માયામોહયુતં બ્રહ્મ સ્વાનન્દાખ્યં તતઃ પરમ્ ।
 અયોગં માયયા હીનં તથોર્યોગે તુ યોગગમ્ ॥ ૩૨ ॥
 બ્રહ્મ બ્રહ્મણિ સંસ્થં યન્મનોવાણીમયં ન તત્ ।
 મનોવાણીવિહીનં નાથર્વવેદો જગાદ હ ॥ ૩૩ ॥
 મનોવાણીમયઃ પ્રોક્તઃ સમ્પ્રજ્ઞાતો ન સંશયઃ ।
 અસમ્પ્રજ્ઞાતકસ્તાભ્યાં હીનો યોગસ્તથોઃ પરઃ ॥ ૩૪ ॥

એવં વેદાર્થયુક્તાનિ મહાવાક્યાનિ માનદ ।
 યોગાખ્યાનિ વિશેષેણ જાનીયા યોગસેવયા ॥ ૩૫ ॥
 કર્માદયઃ સમાખ્યાતાઃ શબ્દા બ્રહ્મમયા બુધૈઃ ।
 ભવન્તિ યોગસંજ્ઞાસ્થાસ્તે સર્વે યોગિનાં મતે ॥ ૩૬ ॥
 સર્વશાસ્ત્રમતૈક્યં તે કથિતં શબ્દધારણાત્ ।
 તજ્ઞાત્વા મોહહીનઃ સ સદા ભવતિ માનવઃ ॥ ૩૭ ॥

॥ ઓં તત્સદિતિ શ્રીમદાન્ત્યે પુરાણોપનિષદિ શ્રીમન્મૌદ્રલે મહાપુરાણે
 નવમે ખણ્ડે યોગચરિતે મુદ્રલદક્ષસંવાદે યોગામૃતાર્થશાસ્ત્રે
 ચિત્તભૂમિનિરોધેન નાનામતૈક્યયોગો નામ ચતુર્દશોઽધ્યાયઃ ॥ ૯.૧૪
 ॥ ઇતિ યોગગીતાસૂપનિષત્સુ સુગમાસુ દશમોઽધ્યાયઃ ॥ ૯(યોગગીતા).૧૦

૧૧. ગણેશરહસ્યયોગો નામ એકાદશોઽધ્યાયઃ

(મુદ્રલપુરાણે નવમખણ્ડે ૯.૧૫ ગણેશરહસ્યયોગો નામ પચ્ચદશોઽધ્યાયઃ)
 ॥ શ્રીગણેશાય નમઃ ॥

મુદ્રલ ઉવાચ ।
 અથો લયં પ્રવક્ષ્યામિ યેન ચિત્તં લયં વ્રજેત્ ।
 બ્રહ્મણ્યાસ્થાય યોગં ચ જ્ઞાત્વા યોગં પ્રજાપતે ॥ ૧ ॥
 લયશ્ચતુર્વિધઃ પ્રોક્તો નિત્યો નૈમિત્તિકઃ પરઃ ।
 તૃતીયઃ પ્રાકૃતો વિપ્રૈઃ સારસ્વતશ્ચતુર્થકઃ ॥ ૨ ॥
 કર્માકર્મવિકર્માખ્યો નિત્યઃ પ્રોક્તો બુધૈઃ પુરા ।
 કર્માનુકૂલભાવેન જનાનાં જનનાદિકમ્ ॥ ૩ ॥
 ક્ષણક્રમાદિમારત્યાયુષામન્તઃ સમાસ્થિતઃ ।
 ગર્ભાધાનાઘવસ્થાનાં પ્રકાશશ્ચ પ્રકથ્યતે ॥ ૪ ॥
 બ્રહ્મણો દિવસાન્તે સ કુણ્ઠિતો નાત્ર સંશયઃ ।
 નૈમિત્તિકલયેનૈવ ત્રિલોકલયકારિણા ॥ ૫ ॥
 શુભાશુભયુતાઃ સર્વે જન્તવો લયમાયયુઃ ।
 શુભાશુભફલૈર્હીના બભૂવુઃ કર્મકુણ્ઠનાત્ ॥ ૬ ॥

સ્વર્ગમણ્ડલપર્યન્તં ત્રૈલોક્યં પ્રલયં ગતમ્ ।
 તાવતા સ પ્રમાણેન નિત્ય: સક્રુચિતો બુધૈઃ ॥ ૭ ॥
 અથો નૈમિત્તિકં દક્ષ કથયામિ સમાસતઃ ।
 ચતુર્યુગસહસ્રાણિ બ્રહ્મણો દિનમુચ્યતે ॥ ૮ ॥
 નૈમિત્તિકો દિનાન્તો યસ્તદાડયં વર્તતે લયઃ ।
 તેન નૈમિત્તિકઃ પ્રોક્તો નામ્ના સર્વાર્થકોવિદૈઃ ॥ ૯ ॥
 અધુના પ્રાકૃતં વચ્મિ વ્યવસ્થાભિર્યુતં લયમ્ ।
 મહાકારણગં ચેદં સ પ્રાકૃત ઉદાહૃતઃ ॥ ૧૦ ॥
 તત્ત્વાનામેકભાવેડયં સ્થૂલસૂક્ષ્મસમાત્મનામ્ ।
 પ્રાકૃતઃ પ્રકૃતિસ્થત્વાત્ કથ્યતે વિબુધૈઃ પરઃ ॥ ૧૧ ॥
 સારસ્વતં પરં પૂર્ણં શૃણુ યોગપ્રદં પ્રભો ।
 નિરોધચિત્તભાવેન પચ્ચચિત્તલયાત્મકમ્ ॥ ૧૨ ॥
 મનોવાણીમયં સર્વં વિશ્વં નાનાસ્વભાવગમ્ ।
 મનોવાણીવિહીનં ત્વસમ્પ્રજ્ઞાતં વિદુર્બુધાઃ ॥ ૧૩ ॥
 વાણ્યા સક્રુચ્યતે ભાવો મનસ્તત્ર પ્રગચ્છતિ ।
 નાનાપદાર્થભિન્નત્વાત્ સર્વેષાં પ્રાણિનાં પ્રભો ॥ ૧૪ ॥
 વાણ્યા વાણીવિહીનં યત્ કથિતં બ્રહ્મ હૃદ્રતમ્ ।
 ચિત્તં સમાધિના તત્ર સદા તિષ્ઠતિ તાદૃશમ્ ॥ ૧૫ ॥
 વાણી સા દ્વિવિધા પ્રોક્તા બ્રહ્માકારા જગન્મયી ।
 તયોર્નાશો લયઃ પ્રોક્તઃ પરઃ સારસ્વતો બુધૈઃ ॥ ૧૬ ॥
 સરસ્વતીલયં યત્ર યોગભાવાત્ પ્રગચ્છતિ ।
 મહાવાક્યાદિસંયુક્તા સ સારસ્વત ઉચ્યતે ॥ ૧૭ ॥
 સારસ્વતલયેનૈવ ચિત્તં પચ્ચવિધં પ્રભો ।
 ચિન્તામણૌ લયં કૃત્વા તિષ્ઠત્ત્વં યોગિસમ્મતઃ ॥ ૧૮ ॥
 એતત્ સર્વં સમાખ્યાતં યોગદં તે સમાસતઃ ।
 ગોપયૈનં મહાયોગં તતો યોગી ભવિષ્યસિ ॥ ૧૯ ॥
 મા યોગં કથયસ્વ ત્વમિમં કસ્મૈ પ્રજાપતે ।
 પાત્રહીનપ્રભાવેણ ભ્રંશદસ્તે ભવિષ્યતિ ॥ ૨૦ ॥

વાસનાહીનભાવેન ગણેશજ્ઞાનલાલસાન્ ।
 તાન્ બોધય વિશેષેણ તદાડયં શુભદો ભવેત્ ॥ ૨૧ ॥
 અત્ર તે કારણં દક્ષ કથયામિ સમાસતઃ ।
 તસ્ય શ્રવણમાત્રેણ સંશયસ્તુ લયં વ્રજેત્ ॥ ૨૨ ॥
 યોગાકારો ગણેશાનો યદા ખેલપરોડભવત્ ।
 તદા તં વચનં માયે સિદ્ધિબુદ્ધી સમૂચ્યતુઃ ॥ ૨૩ ॥
 સિદ્ધિબુદ્ધી ઊચ્યતુઃ ।
 યદિ ખેલં કરોષિ ત્વમાવાભ્યાં ગણનાયક ।
 આવાં ત્વાં છાદયિષ્યાવો નાનાભાવપ્રદર્શનાત્ ॥ ૨૪ ॥
 વેદાદિભિસ્તત્ર વાણીમયી ગાથા ગજાનન ।
 સ્વરૂપં તે યથાતથ્યં કથયિષ્યતિ માનવાન્ ॥ ૨૫ ॥
 તેન ત્વાં બ્રહ્મણાં નાથં જ્ઞાસ્યન્તે માનવાદયઃ ।
 ત્વદુપાસનમાત્રેણ ભવેયુર્બ્રહ્મભૂતકાઃ ॥ ૨૬ ॥
 ન ત્વાં છાદયિતું શક્તે વાણીસ્થં ગણનાયક ।
 અતસ્તદર્થમાનન્દાત્ કુરુ કિચ્ચિદ્ગજાનન ॥ ૨૭ ॥
 એવં તથોર્વચઃ શ્રુત્વા તે જગાદ ગજાનનઃ ।
 મા ખેદં કુરુતં દેવ્યૌ વાણીં સમ્મોહયામ્યહમ્ ॥ ૨૮ ॥
 મોહિતા સા મથા વાણી વર્ણનં બ્રાન્તિદં ચ મે ।
 કરિષ્યતિ પ્રગૂઢાર્થયુતં સત્યાર્થભાષિતમ્ ॥ ૨૯ ॥
 ગૂઢાર્થં નૈવ દેવેશા યોગીશાસ્તત્ત્વદર્શિનઃ ।
 જ્ઞાસ્યન્તિ તેન માં સર્વે ન ભજિષ્યન્તિ ભાવતઃ ॥ ૩૦ ॥
 સિદ્ધિબુદ્ધિયુતં બ્રહ્મ વાણી પ્રકટયિષ્યતિ ।
 ન ગણેશમયી ગાથાં કથયિષ્યતિ યોગદામ્ ॥ ૩૧ ॥
 સિદ્ધિબુદ્ધિમયં સર્વં જગદ્બ્રહ્મ પ્રસેવ્ય યઃ ।
 યદા શુદ્ધો નરો ભાવી તદા માં જ્ઞાસ્યતિ પ્રિયે ॥ ૩૨ ॥
 પરં સિદ્ધિયુતં બ્રહ્મ કથિતં સિદ્ધિદાયકમ્ ।
 સ એવ ગણનાથોડયં પતિઃ સિદ્ધેઃ પ્રમાણતઃ ॥ ૩૩ ॥

પરં બુદ્ધિયુતં બ્રહ્મ પરં બુદ્ધેઃ પ્રકથ્યતે ।

ગણેશ એવ સમ્પ્રોક્તઃ પતિર્બુદ્ધેઃ પ્રમાણતઃ ॥ ૩૪ ॥

એવં ત્રૈવિધ્યગં વાણી વદિષ્યતિ સદા તુ મામ્ ।

સિદ્ધિદં બુદ્ધિગં બ્રહ્મ શાસ્ત્રેષ્વેતત્ ત્રયં મતમ્ ॥ ૩૫ ॥

એવમુક્ત્વા ગણેશાનઃ પુનસ્તૂષર્ણીં બભૂવ તમ્ ।

ઉવાચ પ્રણનામાદૌ ભક્તિઃ પરમદુઃખિતા ॥ ૩૬ ॥

ભક્તિરુવાચ ।

વરો દત્તસ્ત્વયા નાથ સિદ્ધ્યૈ બુદ્ધ્યૈ ગજાનન ।

તેન ભક્તિવિહીનાશ્ચ ભવિષ્યન્તિ સદા નરાઃ ॥ ૩૭ ॥

અતોડલં દુઃખસંયુક્તા ચરિષ્યામિ નિરન્તરમ્ ।

માં પાલય ગણાધ્યક્ષ ભક્તિયુક્તાન્ જનાન્ કુરુ ॥ ૩૮ ॥

એવમુક્તો ગણાધ્યક્ષસ્તામુવાચ સુદુઃખિતામ્ ।

ભક્તિં ભક્તિપ્રિયઃ પૂર્ણઃ સ્મયમાનઃ પ્રજાપતે ॥ ૩૯ ॥

શ્રીગણેશ ઉવાચ ।

મા શોકં કુરુ કલ્યાણિ નરા મદ્ભક્તિકારકાઃ ।

દેવનાગાસુરાદ્યાશ્ચ ભવિષ્યન્તિ ન સંશયઃ ॥ ૪૦ ॥

નાનાદેવપરા યે તુ ભક્ત્યા જન્મનિ જન્મનિ ।

સન્તુષ્ટા અમરાસ્તેભ્યો દાસ્યન્ત્યગ્નિરુચિં મુદા ॥ ૪૧ ॥

તતસ્તેડગ્નિં સમારાધ્ય ભક્તિયુક્તા નિરન્તરમ્ ।

તુષ્ટં તં વૈ કરિષ્યન્તિ નાનાયજ્ઞપરાયણાઃ ॥ ૪૨ ॥

તતસ્તસ્ય કૃપાયોગાત્ દેવીભક્તિયુતા નરાઃ ।

ભવિષ્યન્તિ ચ તે સર્વે તાં ભજિષ્યન્તિ સંયતાઃ ॥ ૪૩ ॥

એવં બહૌ ગતે કાલે સન્તુષ્ટા સા પ્રદાસ્યતિ ।

તેભ્યઃ સૌરીં મહાભક્તિં ભજિષ્યન્તિ તથા રવિમ્ ॥ ૪૪ ॥

તતો બહૌ ગતે કાલે સૂર્યસ્તોષસમન્વિતઃ ।

ઉગ્રાં દાસ્યતિ ભક્તિં તુ વૈષ્ણવીં તેભ્ય આદરાત્ ॥ ૪૫ ॥

તથા યુક્તા ભજિષ્યન્તિ વિષ્ણું ભાવસમન્વિતાઃ ।

નરાસ્તતઃ સ સન્તુષ્ટો બહુકાલે ભવિષ્યતિ ॥ ૪૬ ॥

તુષ્ટો વિષ્ણુઃ સ્વયં તેભ્યો દાતા સ્થાદ્ભક્તિમુત્તમામ્ ।
 શૈવીં તથા તતસ્તે તં ભજિષ્યન્તિ સદાશિવમ્ ॥ ૪૭ ॥
 તતો બહૌ ગતે કાલે તુષ્ટઃ શમ્ભુઃ પ્રદાસ્યતિ ।
 ભક્તિં ગાણેશ્વરીં તેભ્યો ભજિષ્યન્તિ તથા ચ મામ્ ॥ ૪૮ ॥
 નરાઃ શાન્તિં સમાલભ્ય મત્તો યોગપરાયણાઃ ।
 બ્રહ્મીભૂતા ભવિષ્યન્તિ ભજિષ્યન્તિ તથાઽપિ તે ॥ ૪૯ ॥
 એવં ક્રમેણ મદ્ભક્તા ભવિષ્યન્તિ નરાદયઃ ।
 ત્વદ્યુક્તા માં ભજિષ્યન્તિ તેષાં વશ્યો ભવામ્યહમ્ ॥ ૫૦ ॥
 ન ભક્તે તે સમં મે વૈ પ્રિયં કિઞ્ચિદ્ભવિષ્યતિ ।
 યત્ર ભક્તિર્ગતા તત્ર યથા સ્થાસ્યામિ કિઠ્કુરઃ ॥ ૫૧ ॥
 સ્વાનન્દં લક્ષલાભૌ ચ સિદ્ધિં બુદ્ધિં મદીયકમ્ ।
 સર્વં તેભ્યઃ પ્રદાસ્યામિ ભક્તેભ્યો નાત્ર સંશયઃ ॥ ૫૨ ॥
 અયં મદીયદેહશ્ચ ભક્ત્યધીનો ભવિષ્યતિ ।
 ભક્તાગ્રે ભક્તરૂપેણ સદા સ્થાસ્યામિ દાસવત્ ॥ ૫૩ ॥
 કર્મભ્યશ્ચાધિકં ભક્તે તપઃ પરમદુશ્વરમ્ ।
 તપોભ્યશ્ચાધિકં જ્ઞાનં નિઃસર્ગપદદાયકમ્ ॥ ૫૪ ॥
 જ્ઞાનાદ્યોગઃ સમાખ્યાતોઽધિકઃ શાન્તિપ્રદાયકઃ ।
 તસ્માચ્ચ ત્વં મહાભક્તે ભવિષ્યસ્યધિકા પ્રિયા ॥ ૫૫ ॥
 ભક્તેઃ પરં ન કિઞ્ચિન્ મે હ્યધિકં શાસ્ત્રસમ્મતમ્ ।
 ભવિષ્યતિ મહાભાગે મા ચિન્તાં કુરુ સર્વથા ॥ ૫૬ ॥
 અન્યદ્રાણી મદીયં ચદ્ ગૂઢં રૂપં વદિષ્યતિ ।
 તદર્થં તે પ્રિયં ભક્તે કરોમિ શૃણુ મે વચઃ ॥ ૫૭ ॥
 મદીયભુજસંસ્થોઽયં મુદ્ગલઃ સર્વદર્પહા ।
 સ એવ બ્રાહ્મણો ભૂત્વા ચરિષ્યતિ નિરન્તરમ્ ॥ ૫૮ ॥
 કૃતં તેન મદીયં વૈ પુરાણં વેદબૃહિતમ્ ।
 ગૂઢાર્થદ્યોતનં ભાવિ સર્વેભ્યો ભક્તિદાયકમ્ ॥ ૫૯ ॥
 સ્વરૂપં તત્ર મે ભક્તે પ્રકટં પશ્યતાં નૃણામ્ ।
 શૃણ્વતાં તત્તદા પૂર્ણં ભવિષ્યતિ ન સંશયઃ ॥ ૬૦ ॥

તથાપિ દુર્લભા ભક્તિર્મદીયા ત્વં ભવિષ્યસિ ।
અતોડલ્પજ્ઞા ન માં દેવિ ભજિષ્યન્તિ કદાચન ॥ ૬૧ ॥

વિઘ્નં મૌદ્રલશાસ્ત્રેડહં કરિષ્યામિ ભ્રમપ્રદમ્ ।
અશ્રદ્ધં તેન નષ્ટં તદ્ભવિષ્યતિ કદા કદા ॥ ૬૨ ॥

તવ ભાવસ્ય રક્ષાર્થં મૌદ્રલં નિર્મિતં મયા ।
અતઃ પરં મહાભક્તે વદ કિં તે કરોમ્યહમ્ ॥ ૬૩ ॥

એવં તસ્ય વયઃ શ્રુત્વા હર્ષિતા સા નનામ તમ્ ।
ગણેશં ભાવગમ્ભીરા ન કિઞ્ચિત્ પુનરબ્રવીત્ ॥ ૬૪ ॥

એતત્તે કથિતં દક્ષ ગુહ્યં વિદ્યેશ્વરસ્ય યત્ ।
અતો ગુપ્તં પ્રકર્ષેણ શાસ્ત્રં કુરુ મદીયકમ્ ॥ ૬૫ ॥

ત્વં દક્ષઃ સર્વભાવેષુ દક્ષાદક્ષો ન વિદ્યતે ।
અતસ્તુભ્યં મયા સર્વં કથિતં શાસ્ત્રમુત્તમમ્ ॥ ૬૬ ॥

હૃદિસ્યેન ગણેશેન પ્રેરિતોડહં પ્રજાપતે ।
તદાજ્ઞાયા હૃદિસ્યં મે કથિતં શાસ્ત્રમુત્તમમ્ ॥ ૬૭ ॥

અનેન વિધિના દક્ષ ભજ ત્વં ગણનાયકમ્ ।
તેનેષ્ણિતં સમાસાધ ગાણપત્યો ભવિષ્યસિ ॥ ૬૮ ॥

॥ ઓં તત્સદિતિ શ્રીમદાન્ત્યે પુરાણોપનિષદિ શ્રીમન્મૌદ્રલે મહાપુરાણે
નવમે ખાંડે યોગચરિતે મુદ્રલદક્ષસંવાદે યોગામૃતાર્થશાસ્ત્રે
ચિત્તભૂમિનિરોધેન ગણેશરહસ્યયોગો નામ પઞ્ચદશોડધ્યાયઃ ॥ ૯.૧૫
॥ ઇતિ યોગગીતાસૂપનિષત્સુ સુગમાસુ એકાદશોડધ્યાયઃ ॥ ૯(યોગગીતા).૧૧

૧૨. ભક્તિરહસ્યવર્ણનયોગો દ્વાદશોડધ્યાયઃ

(મુદ્રલપુરાણે નવમખાંડે ૯.૧૬ ભક્તિરહસ્યવર્ણનયોગો નામ ષોડશોડધ્યાયઃ)

॥ શ્રીગણેશાય નમઃ ॥

દક્ષ ઉવાચ ।

ધન્યોડહં કૃતકૃત્યોડહં કૃતસ્ત્વદ્ય મહામતે ।
ત્વદાજ્ઞાવશગઃ સ્વામિન્ ગુપ્તં ગ્રન્થં કરોમિ તે ॥ ૧ ॥

અધુના વદ મે ભક્તિં ગણેશસ્ય તથા પરમ્ ।
 ભજિષ્યામિ વિશેષેણ સદા ભક્તિપરાયણઃ ॥ ૨ ॥
 મુદ્રલ ઉવાચ ।
 સાઙ્ખ્યયોગૌ પ્રજાનાથ શૃણુ તે કથયામ્યહમ્ ।
 તાભ્યાં યુક્તસ્તતો ભક્તિં કરિષ્યસિ પરં મુદા ॥ ૩ ॥
 ચિત્તં પચ્યવિધં પ્રોક્તં પચ્યસાઙ્ખ્યાવિવર્જિતમ્ ।
 કુરુ ચિન્તામણૌ લીનભાવેન ત્વં સુયોગતઃ ॥ ૪ ॥
 એતત્ સાઙ્ખ્યં સમાખ્યાતં ગણેશાભેદદાયકમ્ ।
 તેન યોગી ભવેત્ સઘઃ શાન્તિયુક્તો વિશેષતઃ ॥ ૫ ॥
 પચ્યચિત્તોદ્ભવેષુ ત્વં ભોગેષ્વસિ સુસંસ્થિતઃ ।
 ભિમ્બરૂપેણ તાન્ ભુઙ્ક્ષ્વ શાન્ત્યા રસસમન્વિતઃ ॥ ૬ ॥
 ચિત્તેષુ ચિત્તભૂતેષુ કર્મ જ્ઞાનાદિકં ભવેત્ ।
 તદ્ગણેશાર્પણં સર્વં કુરુ ત્વં નિત્યમાદરાત્ ॥ ૭ ॥
 સ્વધર્મસંસ્થિતં દેહં ચિત્તં શાન્તિસમન્વિતમ્ ।
 કુરુષ્વ સતતં દક્ષ બ્રહ્મભાવપરાયણઃ ॥ ૮ ॥
 અયં યોગઃ સમાખ્યાતઃ શાસ્ત્રે વૈ સર્વસમ્મતઃ ।
 વેદેષુ ચ પુરાણેષુ બ્રહ્મભૂયપ્રદાયકઃ ॥ ૯ ॥
 સાઙ્ખ્યયોગૌ સમારાધ્ય ભજસ્વ ગણનાયકમ્ ।
 યોગાકારં સમાધ્યાય તન્નિષ્ઠસ્તત્પરાયણઃ ॥ ૧૦ ॥
 શ્રવાણં ગણનાથસ્ય ગુણાનાં નિત્યમાદરાત્ ।
 કીર્તનં તસ્ય તદ્ગત્ત્વં કુરુષ્વૈતદ્રસૈર્યુતમ્ ॥ ૧૧ ॥
 ગાણેશસ્ય ચ ભાવસ્ય વિસ્મૃતિં મા કુરુ પ્રભો ।
 ગણેશપાદજં મોહં ધારયેઃ સત્યભાવતઃ ॥ ૧૨ ॥
 સાઙ્ગં ગણેશ્વરસ્યૈવ કુરુ સર્વં વિશેષતઃ ।
 ગણેશાન્ન પરં શ્રેષ્ઠં તસ્માત્તન્નિષ્ઠકો ભવ ॥ ૧૩ ॥
 ગણપત્યસ્ય માર્ગસ્ય સેવનં કુરુ સર્વદા ।
 સાક્ષિરૂપં ગણેશાન્ જ્ઞાત્વા હૃત્સ્થં ભજસ્વ ચ ॥ ૧૪ ॥
 ગણેશાન્નૈવ ભિન્નોઽહં ભાવયસ્વ નિરન્તરમ્ ।

એવં નવપ્રકારૈસ્તં ભજ ત્વં ભક્તિસંયુતઃ ॥ ૧૫ ॥
 બાહ્યાન્તરં ગણેશાર્થં કુરુ ત્વં કર્મ ચાદરાત્ ।
 નવધા ખણ્ડભાવેન પૂર્ણભક્તો ભવિષ્યસિ ॥ ૧૬ ॥
 અથો ચતુર્વિધાં ભક્તિં કથયામિ શૃણુષ્વ તામ્ ।
 કાયિકાં વાયિકાં પૂર્ણાં માનસીં નિત્યદા કુરુ ॥ ૧૭ ॥
 તથા સાંસર્ગિકિં દક્ષ તસ્થાશ્ચિહ્નં વદામ્યહમ્ ।
 ગણેશાર્થં સદા દેહશ્રમં કુરુ મહામતે ॥ ૧૮ ॥
 ગણેશભાવહીનાં ચાં વાયં મા ત્વં વદસ્વ તામ્ ।
 ગણેશચિન્તનં તદ્વદ્ગણેશે ભાવકસ્ય વા ॥ ૧૯ ॥
 ગણેશભક્તિયુક્તાનાં સડગતિં કુરુ સર્વદા ।
 એવં ભજસ્વ ભક્ત્યા ત્વં ભક્તરાજો ભવિષ્યસિ ॥ ૨૦ ॥
 ભક્તિઃ સા દ્વિવિધા દક્ષ માનવૈઃ ક્રિયતે પરા ।
 પાખણ્ડસંયુતા પૂર્ણા દેવપ્રીત્યર્થમેવ વા ॥ ૨૧ ॥
 દેહે વિષયભોગાર્થં ભજનં સમ્પ્રવર્તતે ।
 પાખણ્ડિનં સદા દક્ષ લોકમોહકરં પરમ્ ॥ ૨૨ ॥
 પાખણ્ડભજનસ્યૈવ ચિહ્નં મુખ્યં વદામ્યહમ્ ।
 તચ્છૃણુ ત્વં હિતાર્થાય લોકાનાં લોકતારક ॥ ૨૩ ॥
 સર્વાહંકારનિર્મુક્તઃ પાખણ્ડી દૃશ્યતે જનૈઃ ।
 જના મોહયુતા યેન ભવન્તિ ભજનં યતઃ ॥ ૨૪ ॥
 યત્ર યેષાં રુચિર્દક્ષ ચાદૃશી તાદૃશં સદા ।
 કરોતિ તત્ર યત્નેન સર્વભાવં પ્રદર્શયન્ ॥ ૨૫ ॥
 યેનૈવ વિષયાણાં ચ પ્રાપ્તિઃ સઙ્ગાયતે પરા ।
 તાદૃશં ભજનં તસ્ય પરં ભવતિ સર્વદા ॥ ૨૬ ॥
 અથવા ચૈકનિષ્ઠઃ સ ભવતિ દેવતત્પરઃ ।
 સ્વદેવભક્તાન્ સમ્મોહ્ય ભુઙ્ક્તે દુષ્ટોડર્થલાલસઃ ॥ ૨૭ ॥
 સ્વદેવભજને સક્તા જનાઃ સ્વત્પમતો બહુ ।
 તેષાં રુચિપ્રમાણેન ભવતિ ભજનં યતઃ ॥ ૨૮ ॥

જનાનાં મોહદા ભક્તિઃ કથિતા તે પ્રજાપતે ।

પાખણિઽભિઃ સદા પૂર્ણાં સેવ્યતે સા રુચિપ્રદા ॥ ૨૯ ॥

પાખણસંયુતા નિત્યં ભક્તિં કુર્વન્તિ શાશ્વતીમ્ ।

ચાણ્ડાલાસ્તે મતાઃ શાસ્ત્રે દેવાનાં દુઃખદાયકાઃ ॥ ૩૦ ॥

સત્યસદ્ગુણસિદ્ધ્યા તે સંયુતં દેવમુત્તમમ્ ।

સદ્ગુણ્ય ભિક્ષુકં દુષ્ટાઃ કુર્વતેઽધઃ પ્રગામિનઃ ॥ ૩૧ ॥

અથ દેવપ્રિયાં ભક્તિં શૃણુષ્વ સુસમાહિતઃ ।

વિચાર્ય હૃદયે ભક્તિં કુરુતે દેવતુષ્ટયે ॥ ૩૨ ॥

સદા દેવપરો ભૂત્વા ભજતેઽનન્યમાનસઃ ।

લોકાનાં તત્ર સમ્ભૂયાદ્ધુચિર્વા હ્યરુચિઃ કદા ॥ ૩૩ ॥

લોકા નિન્દન્તિ તં ભક્તમુત્તમાશ્ચ સ્તુવન્તિ વા ।

તાનનાદૃત્ય દેવસ્ય પ્રીત્યર્થં ભજતે સદા ॥ ૩૪ ॥

સ્વકીયે હૃદયે સોઽપિ વિચાર્ય કુરુતે સદા ।

ભક્તિં યાં તાં પ્રજાનાતિ દેવસ્તસ્ય હૃદિ સ્થિતઃ ॥ ૩૫ ॥

યદા દૈવસ્ય માર્ગસ્યાપમાનં વા હ્યનાદરમ્ ।

કુર્વન્તિ તાન્ પરિત્યજ્ય તદા ભજતિ સર્વદા ॥ ૩૬ ॥

લોકાનાં રુચિદં તસ્ય ભજનં જાયતે કદા ।

કદા તેષાં વિરુદ્ધં વા ભક્ત્યા તદેવતુષ્ટિદમ્ ॥ ૩૭ ॥

અનેન વિધિના દક્ષ ભજસ્વ ગણનાયકમ્ ।

ગાણપત્યો ન સન્દેહો ભવિષ્યસિ પરાત્ પરઃ ॥ ૩૮ ॥

પગ્થ ચિત્તેષુ યજ્ઞજ્ઞાનં તદ્વિદ્ધિ વિષયાત્મકમ્ ।

તત્ર રુચિવિહીનસ્ત્વં ભજસ્વ ગણનાયકમ્ ॥ ૩૯ ॥

સદા ગણેશ્વરે દક્ષ રસોત્પત્તિઃ પ્રજાયતે ।

ચિત્તસ્ય નાન્યભાવેષુ યસ્ય ભક્તઃ સ ઉચ્યતે ॥ ૪૦ ॥

એતદ્ભક્તિરહસ્યં તે કથિતં ભક્તિદાયકમ્ ।

સમાસેન ભજસ્વૈવ ગણેશં બ્રહ્મનાયકમ્ ॥ ૪૧ ॥

ઇમં યોગં નરો યસ્તુ શૃણુયાચ્છ્રાવયેત્ પરમ્ ।

યોગિભ્યો વાઽન્યજન્તુભ્યઃ સ ઇચ્છિતમવાપ્નુયાત્ ॥ ૪૨ ॥

નાનેન સદૃશં કિઞ્ચિદ્યોગદં શાસ્ત્રસમ્મતમ્ ।
 અસ્ય શ્રવણમાત્રેણ બ્રહ્મભૂતો ભવેન્નરઃ ॥ ૪૩ ॥
 મહાપાપોપપાપેભ્યો મુચ્યતે પઠનાત્ કિલ ।
 શ્રવણાદસ્ય યોગસ્યાન્તે બ્રહ્મ પ્રાપ્નુયાત્ પરમ્ ॥ ૪૪ ॥
 પુત્રપૌત્રાદિસંયુક્તો ધનધાન્યસમન્વિતઃ ।
 આરોગ્યાદિસમાયુક્તો લભેદન્તે પરં પદમ્ ॥ ૪૫ ॥
 સકામકો લભેદ્ભોગાન્ પઠનાદસ્ય નિશ્ચિતમ્ ।
 અન્તે બ્રહ્મમયો ભાવી શ્રવણાન્નાત્ર સંશયઃ ॥ ૪૬ ॥
 યોગગીતાં પઠેદ્યસ્તુ નિષ્કામઃ શૃણુયાદથો ।
 સ વિઘ્નહીનતાં પ્રાપ્ય બ્રહ્મભૂતો ભવિષ્યતિ ॥ ૪૭ ॥
 યોગગીતાં પઠેદ્યસ્તુ સ ભવેત્ શાન્તિસંયુતઃ ।
 શૃણુયાદ્બ્રહ્મભૂતશ્ચ જ્ઞાનવાન્ સ્થિતિસંયુતઃ ॥ ૪૮ ॥
 કર્મનિષ્ઠૈરિયં સેવ્યા તપોનિષ્ઠૈઃ પ્રજાપતે ।
 તત્તત્સિદ્ધિસમાયુક્તૈરિહાન્તે બ્રહ્મ ચાપ્યતે ॥ ૪૯ ॥
 નિત્યં પઠેદિમાં ગીતાં સ ગણેશો ધરાતલે ।
 દર્શનાત્ પાવનો નૃણાં સર્વસિદ્ધિપ્રદાયકઃ ॥ ૫૦ ॥
 એકકાલં દ્વિકાલં વા ત્રિકાલં યઃ પઠેદિમામ્ ।
 કૃત્વાડવશ્યં ગણેશાનં સ ભવેત્ સર્વદાયકઃ ॥ ૫૧ ॥
 શુક્લકૃષ્ણચતુર્થ્યોસ્તુ પેઠદેતાં નરોત્તમઃ ।
 સ ભુક્ત્વા સકલાન્ ભોગાનન્તે બ્રહ્મ લભેત્ પરમ્ ॥ ૫૨ ॥
 અથવા શુક્લજાયાં સ ચતુર્થ્યાં ભાદ્રમાઘયોઃ ।
 જ્યેષ્ઠે માઘે ચ કૃષ્ણાયાં પઠેદીક્ષિતમાપ્નુયાત્ ॥ ૫૩ ॥
 અથવા ગણરાજસ્ય તીર્થક્ષેત્રાદિકે ગતઃ ।
 પઠેદિમાં સુભાવેન સ ઈક્ષિતમવાપ્નુયાત્ ॥ ૫૪ ॥
 વેદશાસ્ત્રપુરાણેષુ યત્ સારં સમુદાહૃતમ્ ।
 યોગગીતામયં તુભ્યં સર્વસિદ્ધિપ્રદાયકમ્ ॥ ૫૫ ॥
 ॥ ઓં તત્સદિતિ શ્રીમદાન્ત્યે પુરાણોપનિષદિ શ્રીમન્મૌદ્ગલે મહાપુરાણે

નવમે ખાણે યોગચરિતે મુદ્ગલદક્ષસંવાદે યોગામૃતાર્થશાસ્ત્રે
ચિત્તભૂમિનિરોધેન ભક્તિરહસ્યવર્ણનયોગો નામ ષોડશોઽધ્યાયઃ ॥ ૯.૧૬
॥ ઇતિ યોગગીતાસૂપનિષત્સુ સુગમાસુ દ્વાદશોઽધ્યાયઃ ॥ ૯(યોગગીતા).૧૨
॥ શ્રીગજાનનાર્પણમસ્તુ ॥

Proofread by Yash Khasbage

——
Yogagita from MudgalapurAna Khanda 9 Yogacharitam
pdf was typeset on July 27, 2026

——
Please send corrections to sanskrit@cheerful.com

